

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**Güneydoğu Anadolu'dan Göç Eden Kadınların
'Sosyal Entegrasyonu': İstanbul Tarlabası'nda
Niteliksel Bir Araştırma**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜLAY GÜMÜŞ

091127103

Danışman Öğretim Üyesi:

Yrd. Doç. Dr. Ülkü GÜNEY

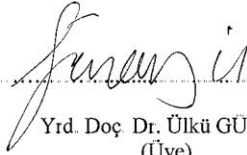
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

11.04.2012 tarihinde tezinin savunmasını yapan Tülay GÜMÜŞ'e ait "Güneydoğu Anadolu'dan Göç Eden Kadınların 'Sosyal Entegrasyonu': İstanbul Tarlabası'nda Niteliksel Bir Araştırma" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğuyla** Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Sevil ATAÜZ
(Başkan)

Prof. Dr. Emine İNCİRLİOĞLU
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Ülkü GÜNEY
(Üye)
(Danışman)

ÖNSÖZ

Araştırmaya görüşmeci olarak katılan değerli katılımcılara, tercümanlık yapan kişilere, araştırmaya ilgi gösteren ve yardımlarını esirgemeyen Tarlabası'ndaki esnaflara ve görevlilere teşekkürlerimi sunuyorum.

Değerli hocalarıma bizi yetiştirmelerindeki emekleri için teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca bu çalışmanın her aşamasında bilgi ve anlayışıyla desteğini esirgemeyen tez danışmanım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ülkü Güney'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Saygılarımla

Mart 2012

Tülay Gümüş

ÖZET

Bu çalışma, Güneydoğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinden göç ederek İstanbul-Tarlabaşı'na yerleşmiş olan 'Kürt kökenli' kadınların kent toplumuna sosyal entegrasyonlarını – onların bakış açısından – ele almaktadır. Bu çerçevede, İstanbul-Tarlabaşı'nda 2011 yılında niteliksel bir araştırma gerçekleştirildi. Bu noktada öncelikle sosyal entegrasyondan ne anlaşıldığını ele almak gerekmektedir. Bugüne kadar bu konuda bir uzlaşma söz konusu değildir. Sosyal entegrasyon kavramının yanı sıra kültürleşme, asimilasyon vs. gibi kavramlar da mevzu bahistir. Entegrasyon kavramı, araştırma çerçevesinde 'topluma katılım' anlamında kullanılmıştır.

Kadınların içinde buldukları üç farklı hiyerarşi sistemi – toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıf – sosyal entegrasyonlarını etkilemektedir. Örneğin anadili Kürtçe olan kadınlar, göçle beraber çoğunlukla Türkçe konuşulan bir bölgeye yerleşmekte ve böylece toplumun en yoksul kesimini oluşturan insanlar olarak kendilerini orta sınıfın egemen olduğu kentsel alanda bulmaktadırlar. Kadınların kimlikleri ve kurdukları ilişkiler, sadece etnik bakımdan yaşadıkları zorluklardan değil, bilakis kentsel ayrışmadan, kent alanında bulunan fakir ve zengin uçurumundan da etkilenmiştir.

Bunların yanı sıra, ataerkil yapıların geçerli olduğu toplumlarda kadınların ve erkeklerin göç deneyimleri ve sosyal entegrasyonları oldukça farklı olabilmektedir. Kadınlar, toplumsal bakış açısından aile içinde 'kadın', 'kız', anne veya eş rolünü üstlenirken, erkeğe ise kamusal alanda 'temsili bir rol' atfedilmiştir. Kadının ve erkeğin toplum içinde konumları ve kimlikleri, özellikle 'namus' kavramına bağlıdır. Aynı zamanda yaş veya mekân gibi faktörler de kadınların sosyal entegrasyonlarını ve davranışlarını etkilemektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, kadınların göç ettikleri sırada sahip oldukları medeni durum, entegrasyonlarında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin bekâr olarak göç edenler, İstanbul'da genellikle çalışmaya başlarken, evli olarak göç eden kadınlar bu imkândan yoksun kalmaktadırlar. Bu da Türkçeye hâkim olma düzeyi ve sosyal çevreleriyle iletişim kurma imkânı için önemli bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, göç kadınların hareket özgürlüğünü olumlu anlamda etkilemiştir. Buna rağmen, yine de göç ettikleri kentte güçlü bir ataerkil yapı içinde yaşadıkları gözlenmiştir. Örneğin İstanbul'da büyüyen kadınlar, kendilerine ilişkin bakış açıları değişmiş olsa bile evlilik konusunda özgürce karar verememektedirler.

Anahtar kelimeler: Göç, zorunlu göç, sosyal entegrasyon, kültürleşme, asimilasyon, toplumsal cinsiyet, yoksulluk

ABSTRACT

This work focuses on the social integration of women with Kurdish background who immigrated from the rural areas of eastern Anatolia to Tarlabası. In order to consider the situation from the perspective of women, in 2011 a qualitative study was conducted as part of this work. As an important starting point, the meaning of the term “Integration” must be clarified.

In the context of current scientific analysis there is not yet a common consensus on this term. Thus in the literature, in addition to the concept of integration, one finds terms such as acculturation or assimilation, which are used as synonyms.

Three different hierarchy system –gender, ethnicity and class- affects their social integrations. For instance, the women having Kurdish as mother tongue, mostly settle in a region spoken Turkish by immigration thus as the people who form the most disadvantaged part of the society, they find themselves in the urban area in which middle class dominates. The women’s identities and relationships they established has been affected by not only the difficulties they experienced in terms of ethnic but also particularly, the urban decomposition, the gap between rich and poor existing in the urban area.

Finally in patriarchal societies immigration and integration experiences of women and men can be very different. While women in society are considered as mother and wife, and are attributed a place in the domestic context, men are attributed a role in the public sphere. At the same time, the integration of women is influenced by factors such as age or place of origin. The place and identities of women and men have in society, is particularly dependent on the personal understanding of the concept of honour that the individuals hold.

According to the results of the research, the marital status that women have while they immigrate, has a significant role in their integrations. For instance, while the ones who immigrate as single generally begin to work in Istanbul, the ones who immigrate as married are deprived of this opportunity. It also attracts attention as a significant factor for the extent of good command of Turkish and opportunity to communicate with their surroundings. According to the results of the research, immigrations positively affects women’s freedom of action. Nevertheless, it is observed that they still live in a strong patriarchal structure in the urban area they immigrated. For instance, the women grown up in Istanbul, are not able to freely decide about marriage even if their aspect of self has been changed.

Key words: Immigration, forced immigration, social integration, acculturation, assimilation, gender, poverty

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar	V
1 GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Amacı	3
1.2 Araştırmanın Soruları.....	4
1.3 Araştırmanın Önemi.....	5
2 KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1 Kısa Literatür Bilgisi.....	8
2.2 Kavram ve Terimler	16
2.2.1 Göç	16
2.2.2 Entegrasyon ve Kültürleşme	19
2.2.3 Toplumsal Cinsiyet	27
2.2.4 Yoksulluk ve Mekân	32
3 YÖNTEM.....	37
3.1 Araştırmanın Evreni	37
3.2 Katılımcıların Özellikleri	39
3.3 Kullanılan Veri Toplama Araçları	44
3.4 İşlem.....	46
3.5 Verilerin Çözümlemesi	50
4 BULGULAR VE TARTIŞMA.....	52
4.1 Göç Nedenleri	53
4.2 Tarlabası'nda Hayat	59
4.2.1 Kadınlar, Göç ve Mekân	59
4.2.2 Kadın Olmak	69
4.2.3 'Kürt' Olmak.....	89
4.2.4 Yoksul Olmak	103
5 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
KAYNAKÇA.....	123
EKLER.....	128

TABLolar

Tablo 1: Tarlabası'na Göç Nedenleri.....	38
Tablo 2: Tarlabası'nda Anadillerine Göre Göç Nedenleri.....	38
Tablo 3: 'Yaş'a göre katılımcı grubu.....	42
Tablo 4: 'Göç sırasındaki medeni duruma' göre katılımcı grubu.....	43
Tablo 5: 'Bekâr ve 18 yaşın altında göç edenlerin İstanbul'a göç sırasındaki yaşlarına (büyüdükleri ortama)' göre katılımcı grubu.....	43

EKLER BÖLÜMÜNDE VERİLEN TABLOLAR

Tablo 6: Derinlemesine görüşmelerin listesi.....	128
Tablo 7: Katılımcılar hakkında kısa bilgiler (kişi tanıtım no. 1-6).....	129
Tablo 8: Katılımcılar hakkında kısa bilgiler (kişi tanıtım no. 7-14).....	130
Tablo 9: Katılımcılar hakkında kısa bilgiler (kişi tanıtım no. 15-22).....	131
Tablo 10: Tercüme edenler hakkında kısa bilgiler.....	132

1 GİRİŞ

Bu çalışma, Güneydoğu Anadolu'dan İstanbul'un Tarlabası semtine göç eden kadınların kent toplumu içinde sosyal entegrasyonunu ele almaktadır. Tez çerçevesinde, Güneydoğu Anadolu'dan göç ederek İstanbul'da, Tarlabası'na yerleşmiş olan Kürt kökenli kadınlarla niteliksel bir araştırma yapılmıştır.

Tarlabası semti, İstanbul'un merkezinde yer almaktadır. Tarlabası'nın nüfusu, özellikle yoksul kesimlerden ve çeşitli etnik kökenli gruplardan oluşmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra Güneydoğu Anadolu'dan göç edenler çoğunlukla bu semte yerleşmişlerdir (Kaya, 2009).

Göç olgusu ve göç edenlerin entegrasyonu – gerek uluslararası göç, gerekse ülke içi göç – sorun olarak algılanmaktadır. Göç edenler, çoğu kez algılanan veya kurgulanmış olan sosyal sorunların sorumluları olarak görülmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra Güneydoğu Anadolu'dan göç edenler, kentte yoksulluk ve altyapı sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu bağlamda entegrasyon ve geri dönüşe ilişkin yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır (Kaya, 2009).

Bu çerçevede, erkeklerin ve kadınların göç nedenleri ve entegrasyonlarının birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998).

Zorunlu göç ve kadın konusu çerçevesinde, özellikle Handan Çağlayan, kadının – büyük aile yapısının çökmesine rağmen – yine de özgürleşemediğini tespit etmektedir (Çağlayan'dan aktaran Kaya, 2009). Özellikle Türkçe bilmemek ve din, kadını eve hapsetmekte ve toplumsal hayata katılmasını engellemektedir (Çağlayan'dan aktaran Kaya, 2009).

Bu çalışmanın temel sorunsalı, ‘Kürt kökenli’ ve yoksul kesimi oluşturan kadınların İstanbul Tarlabası örneğinde, kent toplumu içindeki sosyal entegrasyonlarıdır.

‘Sosyal entegrasyon’ kavramının elinizdeki tezin sorunsalı çerçevesinde öncelikle ‘katılım’ anlamında kullanıldığını ifade etmek gerekiyor. Bu bakımdan, göç eden kadınların İstanbul gibi bir kentin sunduğu fırsatlardan hangi biçimde faydalandıkları, kent yaşamının içinde hangi biçimde hareket edebildikleri, kent yaşamının kadınların hayatlarında hangi değişim ve dönüşümlere yol açtığı gibi sorular ve bunlara bağlı olan olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğu önem taşımaktadır. Bu nedenden dolayı, kadın ve göç konusu bağlamında etnisite ve sınıf konusuna da değinilmiştir. Toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıf, aynı zamanda – birbiriyle ilişkilendirilmiş ve birbirine eklemlenmiş şekilde – üç farklı hiyerarşi sistemini oluşturmaktadır. Bu çalışma, bu bağlamda temel sorunsalıyla ilintili olarak şu üç alt sorunsalı ele almaktadır:

1. Kadınların durumları erkeklerinkinden farklılık gösterebilmektedir. Bu duruma yönelik ilk soru şudur: Güneydoğu Anadolu’dan İstanbul’a göç etmiş ve Tarlabası semtine yerleşmiş kadınlar kentsel alanda kadın olduklarından dolayı hangi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır? Bu kadınlar, ‘kadın bakış açısından’ yaşam durumlarını nasıl algılamaktadır? Kadınlar, toplumsal cinsiyet düzeyinde hangi değişim ve dönüşümleri yaşamaktadır ve söz konusu değişim ve dönüşümler hangi faktörlere bağlı olmaktadır?
2. Tarlabası’nın yoksul kesimlerinden birini oluşturan bu kadınlar bu bağlamda hangi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır? Göç eden kadınlar kentsel alanda kendi konumlarını ve yaşam şartlarını nasıl değerlendirmektedir? Kadınlar kendilerini, ‘Kürt kökenli olmalarını’ bir metropol kent olan İstanbul’da nasıl

algılamaktadır? Etnisite düzeyinde hangi değişim ve dönüşümleri yaşamaktadırlar ve bunlar hangi faktörlere bağlı olmaktadır? Bu faktörlerin içinde – dil faktörünün – ele alınması önemlidir. ‘Kürt kökenli’ göçmenlerin çoğunun anadilleri Türkçe olmadığı ve geldikleri köyler etnisite veya dil bakımından genellikle (daha) homojen olduğu için, İstanbul’da ne gibi farklı sorunlarla karşılaşılabilir?

3. Tarlabaşı’na göç eden ve İstanbul’da yoksul kesimi oluşturan kadınlar kentsel alanda hangi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır? Göç eden kadınlar kentsel alanda kendi konumlarını ve yaşam şartlarını nasıl değerlendirmektedir? Bu kadınlar, sınıfsal düzeyde hangi değişim ve dönüşümler yaşamaktadır ve söz konusu değişim ve dönüşümler hangi faktörlere bağlı olmaktadır?

1.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışma Güneydoğu Anadolu’dan göç eden kadınların yaşamının göçle birlikte nasıl dönüştüğü, kadının aile içinde konumunun nasıl değiştiği ve yeni yerleştiği mekânda toplumsal cinsiyet bağlamında hangi sorunlarla karşı karşıya kaldığı sorularına yanıt aramaktadır. Etnisite veya dil unsurunun – örneğin Türkçe bilmenin veya bilmemenin – kadınların yeni yerleştikleri mekânda hayatlarını nasıl etkilediği de bu çalışmanın incelediği diğer bir konudur. Yine yoksulluğun entegrasyon bağlamında hangi sorunlara yol açtığını, kadınları ve hayatlarını nasıl etkilediğini ortaya çıkartmak bu araştırma çerçevesinde önemli bir amaçtır.

Bu tezin kısa vadeli amacı, göç olgusuna kadınların penceresinden bakmak ve kadınların yaşadıkları deneyim ve dönüşümleri ortaya koymaktır. Kadınlar hangi

sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır? Kendi durumlarını nasıl değerlendirmektedir ve istekleri nelerdir? Kadınların kendilerine dair bakış açıları bu süreç içinde nasıl değişmektedir? Göç eden kadınlar, yeni çevrelerine hangi açılarda entegre olmuşlardır? Hangi faktörler entegrasyonu olumlu ya da olumsuz etkilemektedir? Bu sorulara ilişkin elde edilen cevaplardan yola çıkarak yürütülen sosyal çalışmalar için yeni türevler oluşturmak ise, bu tezin orta vadede amacı olarak nitelendirilebilir. Göç edenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek, uzun vadeli amaçlar içerisinde yer almaktadır.

1.2 Araştırmanın Soruları

Araştırmanın temel soruları şunlardır:

Güneydoğu Anadolu'dan göç eden kadınlar, hangi bakımdan ve hangi biçimde İstanbul'a entegre olmuşlardır? Kadınlar, İstanbul-Tarlabaşı'nda hangi sorunlarla yüzyüze geliyorlar? Hangi faktörler entegrasyona 'olumlu' ve hangileri 'olumsuz' etki yapmaktadır?

Araştırmanın diğer soruları ise şunlardan oluşmaktadır:

1. Kadınlar aile içindeki konumlarını nasıl görmektedir? Bu konumları onların hareket özgürlüğünü nasıl etkilemektedir? Kadınların kendilerine dair anlayış, değer ve normları bu açıdan nasıl dönüşmüştür ve kadınlar kendi durumlarını nasıl değerlendirmektedir?
2. Kadınların eğitim ve maddi durumları hangi faktörlere bağlıdır? Kadınlar eğitim ve yoksulluk bakımından hangi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır?
3. Kürt kökenli olan ve anadilleri Kürtçe olan bu Kadınların entegrasyon süreci ne derecede Türkçe bilmelerine bağlıdır? Onlar için Türkçe konuşmak yada

konusamamak neyi ifade eder? Türkçe bilmek yada bilmemek, içinde yaşadıkları (çoğunluğu Türkçe konuşan) kentsel topluma katılımlarını nasıl etkilemektedir?

4. Kadınlar yerleştikleri toplumun üyeleri ve kurumlarıyla nasıl etkileşime girmektedir? Kadınların sosyal çevreyle ilişkileri nasıl görünmekte ve bu çevre içinde kadınlar için kimler daha fazla öneme sahiptir? Sosyal çevreyle ilişkileri göç öncesi zaman ve mekana göre nasıl değişmiştir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Değişik araştırmalara göre, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinden göç eden Kürt kökenlilerin çoğunun yaşam durumları sorunludur (Kaya, 2009; Yüksek, 2006b). Savaş Çağlayan'a (2008) göre, Türkiye'de göçle ilgili çalışmalar göç olgusunun kentsel yoksulluğa yol açan bir neden olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle zorunlu göçe maruz kalanlar, genellikle hazırlıksız bir şekilde göç etmek zorunda kaldıkları için yoksulluğa düşme riskleri daha yüksektir (Çağlayan, 2008). Deniz Yüksek'e (2006b) göre, Güneydoğu Anadolu'dan zorunlu göç edenlerin çoğu düzenli iş ve sağlıklı konut bulmakta zorlanmaktadır. Göç edenlerin çoğu, yaşadıkları yoksulluğun çocuklarının okul eğitiminden yoksun kalmaları için önemli bir neden olduğunu ve hatta zaman zaman açlık yaşadıklarını dile getirmişlerdir (Yüksek, 2006b). Ayhan Kaya, göç ve yoksulluk sorununu şöyle betimlemektedir: *"Göçlerin hemen hemen tamamı, ister ekonomik, siyasal, etnik, dinsel sebepler isterse terör veya doğal afetlerden kaynaklansın (...) hemen hemen bütün göçlerin özünde yoksulluk, yoksunluk ve sosyal ekonomik ve politik dışlanmışlık yatmaktadır"* (aktaran Tezcan, 2011, s. 9). Bu çerçevede entegrasyon konusu önem kazanmaktadır. Entegrasyonun hangi faktörlere bağlı olduğu, hangi faktörlerin entegrasyonu

sağladığı, hangilerinin engel olduğu gibi noktalarda bilgi edinmek ve bu bilgileri anlamlandırmak, bireylerin yaşam durumlarını iyileştirmek için önemlidir.

Göç konusu çerçevesinde kadınların konumları ve görüşleri, uzun bir süre ihmal edilmiştir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Ancak kadın ve erkekler, birlikte yaşanan göç sürecini ‘farklı’ biçimde algılayabilmekte ve farklı sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Kadın ve erkeklerin toplumsal durumları, özellikle ataerkil yapı ve buna bağlı olan geleneksel cinsiyet kalıplarından ötürü birbirinden oldukça farklıdır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Sarp Üner’e (2008) göre, toplumsal bakış açısından kadın ve erkeklerin arasında bir güç eşitsizliği mevcuttur. Kadın toplumda dezavantajlı konumda olduğu için, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki fırsatların kullanımında sınırlanmaktadır. Örneğin eğitime ulaşma konusunda kadınların durumu daha dezavantajlı olmaktadır (Üner, 2008). Bu nedenden dolayı, kadın ve erkeklerin deneyimleri de birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu çalışma, bundan dolayı, göç eden kadınların erkeklerden ayrı olarak kendi başına ele alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda tezin kuramsal çerçevesi dâhilinde ilk önce göç kavramı ve Güneydoğu Anadolu’dan göç hareketi ele alınacaktır. Ardından ‘entegrasyon’ kavramı ve kuramları incelenecektir. Tezin sınırlarından ötürü, entegrasyon konusu üzerinde geniş kuram çeşitliliğini tanıtmak mümkün olmadığı için, sadece tezin sorunsalı bağlamında önemli olan iki seçilmiş yaklaşıma yer verilecektir. Bu bölümde entegrasyon kavramının hangi farklı anlamları taşıdığı üzerinde durulduktan sonra, bahis konusu iki entegrasyon kuramı ele alınacaktır. Entegrasyon kuramları çerçevesinde, tedrici ötekileştirme ve dışlanma konusu önem kazanmıştır. Akabinde

toplumsal cinsiyet ele alınacaktır. Burada kadın ve erkeklerin göç deneyimleri ile entegrasyonlarının toplumsal cinsiyet temelinde neden birbirinden farklılaştığı ortaya konulacaktır. Ardından yoksulluk ve kentsel alanda mekânsal ayrışma konuları incelenecektir.

Tezin üçüncü bölümünde ise araştırma yöntemi tanıtılacaktır. Bu bağlamda araştırmanın evreni, katılımcıların özellikleri ve kullanılan veri toplama araçları sunulacaktır. Araştırmada yapılan işlemlerin ve verilerin çözümlenmesi açıklandıktan sonra, araştırmanın bulguları sunulacaktır. Son olarak sonuç ve önerilerle çalışma tamamlanacaktır.

2 KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Kısa Literatür Bilgisi

Türkiye’de 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren – hem Türkiye’nin sınırları içinde hem de sınırların dışına – hızlı bir göç olgusu gözlenmektedir. Bu durum, sosyolojik açıdan genellikle modernizasyon kuramı çerçevesinde ‘itici’ ve ‘çekici’ faktörlerle açıklanmıştır (Kaya, 2009). Sanayileşme süreci, tarımda mekanizasyon ya da kent mekânlarındaki sağlık ve eğitim gibi olanakların nicelik ve nitelik bakımından üstünlüğü gibi nedenler, söz konusu göç olgusunu temelinden etkilemiştir (Kaya, 2009). ‘Göç sistemleri yaklaşımı’ ise hem göç hareketlerinin amaçlarını sorgulamaktadır, hem de göç alan ve göç veren ülkelerin ya da bölgelerin arasındaki bağlantıları araştırır. Bu kuram göç akışlarının genellikle göç veren ve göç alan ülkeler arasında önceden var olan bağlantılardan ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu bağlantılar sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlarla dayanabilmektedir. Buna karşın ‘ulusaşırı teori’ küreselleşme çerçevesinde yeni bağlantıları vurgulamaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızla değişimi, göç hareketlerini de kolaylaştırmaktadır (Castles ve Miller, 2003).

1980’li yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye’de yeni bir göç dalgası daha yaşanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun kırsal bölgelerinden Ege ve Marmara bölgelerinin büyük kentlerine doğru meydana gelen bu göç, hem niceliksel hem de niteliksel olarak diğer göç hareketlerinden farklılık arz etmektedir. Bu yeni göç dalgası, ‘itici’ ve ‘çekici’ faktörlerin dışında da öğeler taşımaktadır (Kaya, 2009; Tekin Yılmaz, 2005). Yoksulluk ve işsizliğin yanı sıra, 1980’li yılların ikinci yarısından bu yana terör örgütü PKK (Kürdistan İşçi Partisi) ve devlet arasında

süregelen silahlı çatışmalar, insanların o bölgeleri terk etmesinde önemli bir neden olmuştur (Tekin Yılmaz, 2005). Farklı yazarlar, çatışmalardan dolayı Güneydoğu Anadolu'nun birçok bölgesinde düzenli bir sosyal hayatın imkânsız hâle geldiğini belirtmektedirler (Akkaya, Özbek ve Şen, 1998; Şen, 1992). Örneğin 1994/95 eğitim-öğretim yılında 1.200 ilköğretim okulu güvenlik nedeniyle kapanmak zorunda kalmıştır (Akkaya ve arkadaşları, 1998).

Tülay Tekin Yılmaz'a (2005) göre, Güneydoğu Anadolu bölgesinden göç hareketi görünüşte önceki diğer nüfus hareketlerine benzerlikler gösterse de – hem nedenleri hem de sonuçları bakımından – önceki göç hareketlerinden oldukça farklıdır. Diğer göç hareketleri özellikle ekonomik faktörlerden kaynaklanırken, bu süreçte siyasal ve sosyal sebepler de önem taşımaktadır (Tekin Yılmaz, 2005). Bu çerçevede en önemli farklardan birinin göç etme kararının genellikle gönüllü olmaması, zorunlu olması ve bundan dolayı bu göç hareketinin hazırlıksız yaşanması olduğu vurgulanmaktadır. Yani göç edenler, çoğu kez yeni bir yaşam alanı seçmeden ve hazırlık yapmadan yaşam bölgelerini ve ortamlarını terk etmek zorunda kalmışlardır (Tekin Yılmaz, 2005).

Kaya'ya (2009) göre, özellikle 1980'li yıllardan sonra Güneydoğu Anadolu'dan göç edenler, yeni yerleştikleri kentsel bölgelerde birçok sorunla karşılaşmışlardır (Kaya, 2009). Yüksek (2006) ve Kaya (2009), zorunlu göç bağlamında göç edenlerin çoğunun yeterince işgücü piyasasına katılamadıklarını, sosyal güvenceden yoksun kalıp işsizlik sorunu yaşadıklarını, çoğunun alt yapı sorunlarıyla karşı karşıya kaldığını ve kısır döngünün sonucu olarak yoksulluk nedeniyle eğitim ve sağlık

hizmetlerinden yararlanamadıklarını vurgulamaktadırlar (Kaya, 2009; Yüksek, 2006).

Farklı araştırmalar - mesela Kaya (2009), Güneydoğu Anadolu'dan göç edenlerin genellikle yoksulluk sınırı altında yaşadığını öne sürmektedir. Kırsal alanda geçimlerini çiftçilikle sağlayan köylüler kentteki iş talepleriyle ilgili becerilere sahip olmadıklarından ötürü, 'iş bulmak' temel sorunlardan birisi haline gelmektedir. Erkeklerin çoğu, inşaatçılık, boyacılık, fırıncılık, seyyar satıcılık, pazarcılık ve benzeri vasıfsız alanlarda ve sosyal güvenceden yoksun biçimde enformel sektörlerde çalışmaktadır. Ailelerin çektiği geçim sıkıntısı, çoğu kez çocukların da çalışmasına neden olmaktadır (Deniz ve Etlan, 2009; Kaya, 2009). Kaya'nın (2009) bu bağlamda İstanbul'da gerçekleştirdiği araştırmaya göre, görüşülen kişilerin çoğu dışlandıklarını düşünmektedir. Ayrıca Kaya (2009) bu kişilerin gittikçe siyasallaşan bir dil kullanmaya başladıkları da gözlemlenmiştir. Görüşülen kişiler, çoğunlukla 'Kürt kökenli' olmalarının bir dezavantaj olduğunu ifade etmiştir. Önce yaşadıkları yerlerde ilkokuldan sonra eğitim alamamalarını oradayken 'Kürt kökenli' olmayla bağlantılandırırken, İstanbul'da hem 'Kürt kökenli' hem de eğitimsiz olmaları nedeniyle iş bulmakta zorlandıklarını dile getirmişlerdir (Kaya, 2009). Kadınların çalışıp çalışmamalarının özellikle erkeklerin iş bulup bulamamasına, yoksulluğa ve kadınların medeni durumlarına bağlı olmaktadır (Deniz ve Etlan, 2009).

Ayşe Gündüz-Hoşgör ve Jeroen Smits (2006) tarafından yürütölmüş olan başka bir araştırmaya göre, kadınların hareket özgürlüğü ve sosyal ilişkileri kent yaşamında kırsal yaşamda olduğundan daha sınırlıdır. Bu olgu, kadınların 'iffetli' olmaları talebi ve 'ailenin namusu' ile bağlantılandırılan denetime doğrudan bağlıdır. Kırsal alanda

kadınlar genelde tarlalarda çalışmakta, birlikte ekmek yapmakta ya da çamaşır yıkamaktadırlar. Boş zamanlarını ev kapılarının önünde komşu kadınlarla sohbet ederek geçirmektedirler. Araştırmaya göre, kırsal alanda kadınların hareket özgürlüğü, köy sınırını, cemaat denetimini aşmamak zorundadır. Şehirlerde ise, kadınlar ev kadını olup genelde eve kapanmaktadırlar. Göçle birlikte köydeki toplumsal baskı artık mevcut olmadığından dolayı, kadınlar ev sınırlarının içine hapis olmaktadır. Söz konusu araştırmaya göre, kentlerdeki kadınlar, kırsal alanda yaşayan kadınların aksine çoğunlukla çalışmamaktadır (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2006).

İpek İlkaracan'ın İstanbul-Ümraniye'de yürüttüğü araştırmaya göre ise, göçle birlikte çalışan kadınların oranı artmıştır (İlkaracan, 1998). İlkaracan, kadınların hareket özgürlüklerinin kentsel alanda olumlu değiştiğini dile getirmektedir: “(...) kırdan kente göçün kadınlar için “evkadınlaşma” sürecini beraberinde getirdiği tezini desteklememekte, tam tersine göçle birlikte kadının çalışma yaşamına katılımında bir artış olduğunu işaret etmektedir” (İlkaracan, 1998, s.7). Çalışan kadınların oranı genel olarak yükselmektedir. Fakat kadınların iş bırakma sebepleri, geleneksel iş bölümüyle yakından ilişkili olmaktadır. İlkaracan'ın araştırmasına göre, kadınların çoğu evlilik ve çocuk bakımı gibi nedenler öne sürmektedir. Kadınların üçte biri ise, aile tarafından kadının ücretli çalışmasının uygun bulunmamasından dolayı engellendiklerini açıklamışlardır. Bu nedenlerin yanısıra kadınların çalışmaması, zaten ev işi yükünü de taşıdıkları için kendi tercihleri olmuştur. Kadınların çalışmamasının diğer önemli bir nedeni de hemşehriliğin geleneksel tutumu ve baskısı olmuştur (İlkaracan, 1998).

Gündüz-Hoşgör ve Smits'e (2006) göre, kentsel bölgelerde kadınların eğitim durumları kırsal bölgelerdekinden daha iyidir. Aynı zamanda, Batı'da yaşayan

kadınların eğitim durumlarının Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşayanlardan daha yüksek düzeyde olduğu gözlenmektedir. Buna göre, Doğu veya Güneydoğu Anadolu’nun kırsal alanlarında yaşayan kadınlar, eğitim düzeyi en düşük seviyede olan kesimi oluşturmaktadır. Bu da anadili Kürtçe olan kadınların Türkçe dil bilgilerini olumsuz etkilemektedir. Gündüz-Hoşgör ve Smits’e göre (2006), Doğu bölgelerinde yaşayan Kürt kökenli kadınların çoğu Türkçe bilmemektedir (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2006). Kentsel bölgelerde kız çocuklarının okula gitme imkânları daha iyi olduğu için gelecekte ekonomik bakımdan erkek aile fertlerinden daha bağımsız olmaları olasılığı da yükselmektedir. Bundan ötürü, özellikle genç kızlar için kentte yaşamak bir avantaj olabilmektedir (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2006).

Kaya’da (2009) İstanbul’da yürüttüğü araştırmalarla benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Anne ve babaların çocukların okullaşma sorununa ilişkin bakış açılarının, İstanbul’a gelmelerinden dolayı değiştiği ve çocukların okula gitmelerine önem verildiği gözlenmiştir (Kaya, 2009). Bu, özellikle küçük yaşta olan hem erkek hem de kız çocuklar için geçerlidir. Fakat aileler, gelir sıkıntısı nedeniyle daha büyük yaştaki çocuklarını iş bulmaya yönlendirmektedirler (Kaya, 2009). Başak Kültür Vakfı’nın araştırmalarına göre, dil ve kültürel uyum konusunda ‘yaş’ önemli bir faktör teşkil etmektedir. İlerleyen yaşla birlikte Türkçe öğrenme ve kentsel alanda ‘kültürel uyum sağlama’ sorunları da artmaktadır. Dil sorunları, sosyal çevreyle iletişim kurmaya engel olmaktadır (Başak Kültür Vakfı’ndan aktaran Kaya, 2009). Hüseyin Sadoğlu’na (2003) göre, dil, öncelikle iletişim kurmak için bir araçtır ve bir kuşaktan diğer kuşağa devredilmektedir. Fakat dil, aynı zamanda bireyleri bir arada tutan kolektif kimlik özelliğine de sahiptir. Bu bakımdan, dil etnik kimlik oluşumunda önemli bir işleve sahiptir (Sadoğlu, 2003).

Çağlayan (2009), Bourdieu'nün 'dilsel sermaye' kavramına dayanarak bireylerin ülkenin egemen dilini bilmedikleri zaman birçok kaynaktan yoksun kaldıklarını söylemektedir. Çağlayan'a göre, Kürt kökenli erkekler her ne kadar temel eğitim olanaklarından faydalanmasalar da, askerlik gibi süreçlerde Türkçeyi öğrenmektedirler (Çağlayan, 2009). Gündüz-Hoşgör ve Smits'e göre, Türkçe bilmeyen Kürt kadınların sosyal hareket ve bilgiye ulaşma imkânları diğer kadınlara kıyasla daha sınırlı olmaktadır. Evlenme yaşları, Türkçe bilen kadınlara kıyasla genellikle daha düşüktür ve çocuk sayıları daha fazladır. Türkçe bilmemek, kadınların dış dünyayla iletişim kurmalarını kısıtlayarak kadınları ailelerine tabi kılar. Böylece kadınlar ataerkil geleneklere daha çok maruz kalmaktadırlar (Gündüz-Hoşgör ve Smits'den aktaran Çağlayan, 2009). Çağlayan (2009) bunu şöyle ifade etmektedir: "*Türkçe bilmeyen kadınlar (...) dili Türkçe olan dış dünyanın bilgisinden yoksun kalmaktadırlar (...) Dış dünya ile ilişkileri son derece sınırlanmış olan kadınlar, ailelerince sıkı bir şekilde denetlenir ve geleneksel kültürel değerlerinin etkisine daha fazla maruz kalırlar*" (Çağlayan, 2009, s. 478).

Çağlayan'a göre, Güneydoğu Anadolu bölgesinde veya kırsal bölgelerde yaşayan Kürt kökenli toplumların aile yapısında hem cinsiyet hem de yaş hiyerarşisini gözlemek mümkündür. Demek ki sadece cinsiyetler arasında değil, aynı zamanda belli bir cinsiyetin bireyleri arasında da statü ve konumlar farklılaşmaktadır. Hane halkının reisi, en yaşlı erkek olmaktadır. Aile içinde en 'güçlü egemen konum' ona aittir. Aileyi kamusal alanda temsil eden, ailenin mal varlığı üzerinde tasarrufta bulunan, ekonomik geçim veya ailenin toplumsal ilişkileri konusunda karar veren kişidir (Çağlayan, 2010).

Cinsiyetler arasında hiyerarşinin yanı sıra kadınların kendi aralarında da bir hiyerarşi mevcuttur (Çağlayan, 2010). Heckmann'ın Hakkâri bölgesinde yaptığı gözlemlere göre, kadınların topluluk içinde statü ve konumları, medeni durumlarına, yaşlarına ve aileye katılım durumlarına göre farklılaşmaktadır. Kadınlar arasında en egemen konumda olan kadın, en yaşlı kadın olmaktadır. Onun görevi, özellikle evin işlerinin idaresinden ve genç kadınların emeğinin denetlenmesinden oluşmaktadır. Gelinlerin ve genç kızların aile dışında kurdukları ilişkiler 'sıkı bir biçimde' denetim altında tutulmaktadır. Genç kadınların yaptıkları ağır işler ve taşıdıkları iş yükü de toplumsal hareketlerini kısıtlamaktadır (Heckmann'dan aktaran Çağlayan, 2010).

Yukarıda belirtildiği gibi, kadınların aileye katılım durumu – yani evlat ya da gelin olmaları - statülerini belirlemektedir. Aileye yeni katılan genç 'gelinlerin' statüsü en alt konumda bulunmaktadır. Çağlayan, 'gelinlerin durumunu' şu şekilde betimlemektedir: *“Kadınlar, çocukluklarında ve genç kızlık dönemlerinde, baba evinde katı ya da esnek denebilecek bir denetim içinde tutulmuş ve emek sürecine katılmış olsalar da, asıl baskıyı, ezilmeyi ve emek sömürüsünü, gelin gittikleri evde yaşamışlardır”* (Çağlayan, 2010, s. 44). Nikitin'in gözlemleri, gelinlerin neredeyse 'hizmetçi' olarak algılandıklarını ima etmektedir (Nikitin'den aktaran, Çağlayan, 2010).

Özellikle 'gelin' konumunda olan kadınlar, Tahire Erman'a göre, kente göç ettikten sonra karşı karşıya kaldıkları sorunlara rağmen, kentteki yaşamlarını kırsal alandaki eski yaşamlarına – sahip oldukları statüden ve konumdan ötürü – tercih etmektedirler (Erman'dan aktaran İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Kırsal bölgelerde kadınlar, genellikle 'geniş aile yapısı' içinde yaşarken, kentlerde 'çekirdek aile yapısı' içinde bulunmaktadır. Erman'a göre, çekirdek aile yapısı kadının özerkliğini

arttırmaktadır. Kadınlar, köyde eşleriyle aileleri için zor ve takdir edilmeyen işler yapmak zorunda kalırlarken ve geniş aile içinde ağır baskılar yaşarlarken, kentte çekirdek aile çerçevesinde ev içi yaşamını kendileri organize etmektedirler (Erman'dan aktaran İlkcaracan ve İlkcaracan, 1998).

Ak Akyol (2008), uluslararası göç düzeyinde Türk kökenli kadınlarla yaptığı araştırmada benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Kadınların çoğu, ilk evlilik yıllarında eşleri yurtdışında yaşarken Türkiye'de kayınpeder ve kayınvalideleriyle birlikte yaşamışlardır. Kadınların çoğu, başta yurtdışına göç etmek istememiş olsa da eşlerin aileleri tarafından kendilerine uygulanan baskıdan ötürü ve göç ettikten sonra hareket özgürlüğü bakımından konumlarının yurtdışında iyileştiğini ifade etmektedirler (Ak Akyol, 2008).

Akraba çevresinde on altı yaşın altında evlilikler özellikle Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaygındır. Kadınlar çok defa sadece dini nikâh yoluyla evlendirilmektedir (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2006). Pınar İlkcaracan (1998c), yasalardan kaçınıldığına ve küçük yaşta olan kızları evlendirmek için dini nikâh yolunun seçildiğine işaret etmektedir (İlkcaracan, 1998c). Böylece kadınlar aynı zamanda Türk Medeni Kanunu'nun sunduğu birçok haklardan yoksun da kalmaktadırlar (İlkcaracan, 1998c; Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2006). Gündüz-Hoşgör ve Smits'e (2006) göre, bu durum; küçük yaşta evlilik – kent ve kırsal karşılaştırması yapıldığında – Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinde daha yaygındır (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2006). İlkcaracan'a göre, akraba evlilikleri güçlü ataerkil toplumlar için bir işarettir: *“Ortadoğu ülkelerinde yaygın bir ataerkil gelenek olan akraba evliliklerinin amacı, mal ve toprağın ailede kalmasını sağlamak*

ve erkeklerin ekonomik ve politik çıkarlarını korumaktır. Bu gelenek, bölgedeki birçok kadının evliliğe ilişkin haklarını kullanma şansını daha en başından son derece kısıtlamaktadır” (İlkkaracan, 1998c, s.8).

Türk Medeni Kanunu’nda, kadın ve erkeğin rızası evlilik için şart koşulmuştur. Fakat İlkkaracan’ın (1998) araştırma sonuçlarına göre genellikle çiftlerin rızası alınmamaktadır (İlkkaracan, 1998c). Karşılıklı anlaşma yoluyla evlenmeyen kadınların yarısından fazlası, evliliklerinin kendi istekleriyle gerçekleştirildiğini ifade ederken yarısına yakın bir bölümü kendi fikirlerinin sorulmadığını dile getirmişlerdir. Kadınların yarısından fazlası, evlenmeden önce eşleriyle görüşme imkânlarının olmadığını belirtmişlerdir. Kadınların çoğu, aile veya akrabaları olan erkekler tarafından, çoğunlukla babaları tarafından evlendirilmişlerdir (İlkkaracan, 1998c).

2.2 Kavram ve Terimler

2.2.1 Göç

Literatürde ‘göç’ terimine ilişkin farklı tanımlar mevcuttur. Sedat Murat’a (2006) göre, bu terim farklı bilim ve disiplinlerde farklı tanımlanabilmektedir. Ne var ki, aynı bilim dalı içerisinde de farklı tanımlar bulunmaktadır. Murat, ‘göç’ kavramı tanımının, vurgulanmak istenen amaca göre – mesela yerleşme amacına göre – değiştiğine işaret etmektedir. Bundan başka ‘göç’ terimi, karar vermek açısından ‘gönüllü’ veya ‘zorunlu’ göç, yönüne göre ‘iç’ veya ‘dış göç’ ya da niteliğine göre ‘işgücü’ veya ‘beyin’ göçü olarak sınıflandırıp tanımlanabilmektedir (Murat, 2006).

Bunların arasında, 'Göç Edenlerin Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği' (Göç-Der, 2008) göçe ilişkin olarak şu tanımı yapmaktadır: “(...) nüfusun kişi, aile, grup ya da kitlesel olarak, geçici veya sürekli doğduğu, yaşadığı yeri terk edip başka yere ya da yerlere gitmesidir” (Göç-Der, 2008, s.14).

Serdar Sağlam'a (2006) göre, göç kavramı belli bir nüfusun mekân değiştirmesine işaret etmesine rağmen, sadece bir coğrafi bölgeden bir başka bölgeye hareket etmek anlamına gelmemektedir. Bu kavram, aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik ve siyasal değişimleri barındırmaktadır ve bu bakımdan kapsamlı ve köklü bir içeriğe sahiptir (Sağlam, 2006). Sağlam, göç kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “Göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir” (Sağlam, 2006, s. 34).

Liane Schenk (2007) ise, Annette Treibel'e dayanarak toplumun yapısındaki değişimi değil, bireylerin hayatlarında meydana gelen kültürel değişimi yani bir kültürden başka bir kültüre doğru yaklaşmayı vurgulamaktadır (Treibel'den aktaran Schenk, 2007). Yine Schenk'e (2007) göre, göç kavramı hareket etmeyi işaret ettiği için, göç kavramına dair tanımlar çoğu kez yanıltıcıdır. Schenk, göçmen sayılmak için bireylerin kendilerinin hareket etmek zorunda olmadıklarını – örneğin ikinci nesil bakımından – dile getirmektedir (Schenk, 2007).

Literatürde 'zorunlu göç' teriminin yanı sıra 'zorla göç' veya 'yerinden edilmek veya "yerinden olmak" gibi çeşitli kavramlar da bu olgu için kullanılmaktadır.

Birleşmiş Milletler, – uluslararası düzeyde kabul edilmiş – ‘ülke içinde yerinden edilmiş kişiler’ için aşağıdaki tanımı yapmaktadır:

(...) zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi grupları (Birleşmiş Milletler, aktaran Ünalın, Çelik ve Kurban, 2006, s. 68).

Bu tanımın iki önemli noktasını kişilerin ülke sınırlarını geçmemeleri ve göçe zorlanmaları teşkil etmektedir (Ünalın, 2006). Bu tanım, bundan başka ‘yerinden olmak’ için üç farklı nedeni içermektedir. Dolayısıyla burada üç farklı grubu tanımlayan üç farklı kavramdan bahsetmek mümkündür:

Birincisi: ‘Felaket kökenli yerinden olmak’ (disaster-induced displacement) kavramı, yerinden olmanın ‘endüstriyel’ kazalardan, ‘çevreden’ veya ‘doğadan’ kaynaklandığını belirtir. Bu durum, tahmin edilemeyecek bir durumdur. Mağdurlara gereken yardımlar, din, dil, etnik köken gibi özelliklerden bağımsızdır.

İkincisi: ‘Gelişme/kalkınma kökenli yerinden olmak’ (development-induced displacement) kavramının içerdiği ‘yerinden olmak’, ülke içinde yürütülen gelişme ve kalkınma politikalarının göçe sebebiyet vermesini ifade eder. Mağdurların genellikle göçe hazırlanmak için zamanları vardır.

Üçüncüsü: ‘Çatışma kökenli yerinden edilme’ (conflict-included displacement) kavramı, bireylerin, ailelerin, kitlelerin ya da bir bölgenin bütün topluluğunun, başka bir kişinin veya grubun zorlaması, insan hakları ihlalleri veya can güvenliğinin tehlikede olması dolayısıyla bölgelerini terk etmek zorunda kalmış kişilerin durumlarını ifade etmektedir (Ünalın ve arkadaşları, 2006). Bu bağlamda TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) Araştırma Komisyonu’nun 1998 yılında yayınlanmış olan raporuna göre, göçe özellikle mera yasağı ve çatışmalardan ötürü çöken hayvancılık ve tarımın çökmesi, PKK’nın uyguladığı baskı ve şiddete maruz kalma

veya köylerin boşaltılması neden olmuştur (TBMM Raporu'ndan aktaran Ünalın ve arkadaşları, 2006; Yüksek, 2006).

2.2.2 Entegrasyon ve Kültürleşme

'Entegrasyon' kavramı, sosyolojide en çok tartışılan kavramlardan birisidir.

'Entegrasyon' kavramı, genellikle 'bir bütün' içindeki farklı parçaların ilişki halinde olması anlamına gelmektedir (Esser'den aktaran Petendra, 2004). Buna karşın 'segregasyon' kavramı bir bütün içindeki farklı parçaların birbirleriyle ilişkiye girmeden var olmalarını ifade etmektedir (Petendra, 2004). Gülay Toksöz, entegrasyon kavramı için şu tanımı vermektedir: "*Entegrasyon, bir toplumda varolan değişik etnik ve sosyal grupların o ülkede mevcut tüm olanaklara eşit erişimi ve aralarında sürtüşme olmaksızın uyumlu bir yaşam sürmesi olarak tanımlanmaktadır*" (Toksöz, 2006, s. 36).

Ne var ki, göç olgusuyla ilgili bugüne dek süregelen tartışmalarda 'entegrasyon' teriminden bilimsel olarak ne anlaşıldığı sorusuna ilişkin bir uzlaşmaya varılamamıştır. Bu anlaşmazlık, entegrasyon kavramına terim, anlam ve yaklaşım açısından – asimilasyon, intibak (accommodation), kültürleşme veya çokkültürlülük gibi – bir gösterge olmaktadır. Böylece bireylerin ne zaman entegre oldukları sorusu hakkında tutumlar ve düşünceler, entegrasyon kavramına dair anlayışlara ve bu kavramla ilgili yorumlara göre değişiklik göstermektedir (Petendra, 2004). Toksöz, bu konuyu şöyle ifade etmektedir:

Entegrasyon, içeriği itibarıyla gevşek bir kavram olup, kimi zaman asimilasyonu kimi zaman çokkültürlülüğü kastetmek için kullanılabilir. Asimilasyon, göçmenlerin toplum içinde dağıtılması, özümsemesi ve sonunda göç alan toplumdaki ayırt edilemez hale gelmesidir. Çokkültürlülük ise, etnik veya diğer farklılıkların tolere edilmesi veya desteklenmesine bağlı olarak farklı kimliklere sahip grupların heterojen, ama istikrarlı bir toplumda bir arada yaşamalarıdır (Toksöz, 2006, s. 37).

Keza Martina Sauer ve Dirk Halm (2009), entegrasyon kavramının sadece bir akademik terim olmadığını, aynı zamanda siyasi bir kavram olduğunu ve yoruma bağlı olarak arzulan toplum biçimi hayalini ifade ettiğini işaret etmektedirler. Sauer ve Halm'a (2009) göre, toplumlar sürekli değişmekte ve yeni biçimler almaktadır. Bir toplumun sistem entegrasyonu – yani toplumun yapısının entegrasyonu – ve sosyal entegrasyonu – yani bireylerin veya grupların topluma entegrasyonu – daima süreç içinde olmaktadır. Bundan ötürü, toplumun entegrasyonu sorunsal sürekli mevcuttur (Sauer ve Halm, 2009). Göçmenlere ilişkin kamusal alanda sürdürülen entegrasyon tartışmaları, genellikle siyah/beyaz biçiminde bir ikili karşıtlık olarak sürdürülmektedir. Göçmenlerin entegrasyonu konusu ve entegrasyona bağlı olan faktörler çoğu kez göz ardı edilerek, ya bir 'evet' ya da bir 'hayır' ile cevaplandırılmaktadır. Oysa entegrasyon kavramı genellikle asimilasyon anlamında kullanılmaktadır. Göçmenler bu bağlamda genellikle sosyal problem olarak görülmekte veya öyle kurgulanmaktadırlar (Sauer ve Halm, 2009).

Kaya (2009), Türkiye'deki ülke içi göçmenlerin, uluslararası göçmenlerin karşılaştıkları önyargılara benzer önyargılarla karşı karşıya kaldığını tespit etmektedir. Kaya, bu bağlamda göçmenlerin genellikle – ister ülke içi göçmenler ister uluslararası göçmenler olsunlar potansiyel suçlu olarak görüldüklerini ifade etmektedir. Bu anlamda göçmenler, hem güvenlik sorunu olarak algılanmakta hem de toplumdaki sosyal problemlerin 'asıl sorumlusu' olarak görülebilmektedir (Kaya, 2009). Kaya (2009), Berlin-Kreuzberg'de yaşayan Türk kökenli göçmenler ile İstanbul-Tarlabaşı'nda yaşayan Kürt kökenli göçmenler arasında ortak noktalar görmektedir. Her iki örnekte de göçmenlerin çoğunluk toplumuyla etkileşim sürecinde oluşturdukları etno-kültürel, dinsel ve siyasal kimlikler, göçmenlerin farklı

bakımlardan – ekonomi, kültürel ve siyasal katılım konularında olduğu gibi – yaşadıkları dışlanmışlık durumlarına bağlı olmaktadır (Kaya, 2009).

Toksöz'e (2006) göre, genelde çoğunluktan farklı bir etnik topluluk, çoğunluk tarafından farklı bir grup olarak algılanıp 'ötekileştirilmektedir'. Oysa bu gruplar, toplumdaki egemen gruplar tarafından toplumsal olarak kurgulanmış olan özelliklerle sınıflandırılmaktadır. Aynı zamanda çoğunluktan farklı olan etnik gruplara, kendilerine atfedilen özellikler nedeniyle genellikle aşağı bir sosyal konum verilmektedir. Bu anlamda 'öteki' tanımı, hor görülen veya istenmeyen özellikleri içermektedir. Atfedilen özellikler, hem varsayılan ırk, hem de kültüre dayalı olabilmektedir (Toksöz, 2006).

Etienne Balibar'a göre, ırkçılık ve etnik bölünmelerden ötürü sosyal farklılaşma, kapitalizmin ve modern toplumların sebep olduğu olgulardan sadece bir tanesidir. ırkçılık, genelde cinsiyetçilik ve sınıf egemenliğiyle bağlantılıdır. Bu bakımdan, ırkçılık, cinsiyetçilik ve sınıf egemenliği, gelişen sosyal normalleşme ve dışlama mekanizmalarının üç özgün biçimidir (Balibar'dan aktaran Toksöz, 2006).

Entegrasyon kavramı, katılım ve fırsat eşitliği anlamında ele alındığında, dünya çapında çok defa yaşandığı gibi, sadece etnik azınlıklar veya göçmenler değil, aynı zamanda kadınlar, engelliler, yaşlılar, gençler vs. gibi gruplar da dezavantajlı konumlarda bulunabilmektedir. Bu bakımdan, göçmen kadınlar, göçmen olmalarının yanı sıra kadın, yaşlı veya genç olması ya da dili ve inancından, dolayı da ayrımcılığa uğramaktadır (Toksöz, 2006). Toksöz (2006), göçmen kadınların hem toplumun yapısından hem de mensubu olduğu kendi topluluğunun düzeninden dolayı

ayrımcılığa uğradıklarına işaret etmektedir. Bu nedenlerden dolayı, göçmen kadınların durumlarını incelerken cinsiyetçilik bakış açısını incelemenin kaçınılmaz olduğunu ifade etmek gerekir (Toksöz, 2006).

Yukarıda bahsedildiği gibi entegrasyon kavramı farklı anlamlar taşımaktadır. Gelecek satırlarda iki farklı entegrasyon kuramı – Friedrich Heckmann'ın kültürleşme ve Hartmut Esser'in dört boyutlu kuramı tanıtılacaktır. Heckmann (1992), kültürleşme sürecini egemenlik bağlamında vurgularken, Esser'in asimilasyon yaklaşımı, entegrasyon boyutlarını ayrıntılı olarak ele almaktadır (Esser'den aktaran, Sauer ve Halm, 2009). Ulus devlet çerçevesinde farklı etnik grupların konumları farklılık gösterebildiği için, bu iki yaklaşım seçilmiştir. Heckmann ve Esser'in entegrasyon kuramları, sorunu genellikle uluslararası göç bağlamında ele almıştır. Buna rağmen, bu kuramları iç göç bağlamında uyarlamının büyük ölçüde mümkün olduğu düşünülmektedir.

Heckmann' a (1992) göre, kültürleşme kavramı, birey veya grupları farklı kültür temasıyla etkilemiş olan kültürel değişimleri ifade etmektedir. Yani farklı grupların birbirlerine kültürel bakımdan yaklaştıkları veya benzer hale geldikleri anlaşılmaktadır (Heckmann, 1992). Bozkurt Güvenç'e (2002) göre ise, kültürleşme için bireylerin veya grupların yüz yüze etkileşim içinde bulunmaları zorunlu değildir. Kültürel etkileşim, radyo, sanat, televizyon veya moda akımları vs. gibi araçlarla da gerçekleşebilen bir süreçtir (Güvenç, 2002).

Heckmann (1992), 'asimilasyon' kavramının bir kültürün diğer kültürün altında tamamen çözülmüş halini ifade ettiğini, kültürleşme kavramının ise bir kültürün çözümlenmesi anlamına gelmeyip kültürün değişmesi anlamına geldiğini vurgular. Başka

bir deyişle etnik grupların kültürel farklılıkları tamamen ortadan kalkmamaktadır (Heckmann, 1992). Heckmann, kültürleşme kavramını aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

Kültürleşmeyle ifade edilmek istenen, kültürel temasların bireylerde neden olduğu değer, norm ve zihniyet değişiklikleri ile bilgi, beceri ve kalifikasyonların (dil, işle ilgili kalifikasyonlar, sosyal-kültürel bilgi vs.) edinilmesinin yanı sıra davranış biçimleri ve 'yaşam tarzlarındaki' (örneğin iş, konut, tüketim, boş zaman davranışı, iletişim biçimleri ve evlilik modelleriyle ilgili) değişikliklerdir. Kimliğe ilişkin değişiklikler de ister istemez bununla bağlantılıdır (Heckmann, 1992, s. 168; kendi çevirim).¹

Esser, bireylerin kendilerine verilen fırsatlardan aynı biçimde faydalanması için, göçmenlerin kültürel bakımdan değişip çoğunluk toplumuna benzer veya aynıya yakın hale gelmelerini kaçınılmaz olarak görürken (Esser'den aktaran Sauer ve Halm, 2009), Heckmann (1992) ise, kültürleşme sürecinin veya gruplar arasındaki eşitsiz bir kültürleşme sürecinin bir grubun egemen konumunu yansıttığını vurgular. Heckmann'a (1992) göre, farklı kültürleşme süreçleri mümkündür. Fakat genelde çoğunluğun egemen konumunda olmasından dolayı, azınlık kültürü çoğunluk kültürü yönünde değişmektedir (Heckmann, 1992).

Heckmann'a (1992) göre, göçmenler, yeni bir kültürel alanda yaşamak ve çalışmak isterlerse, belirli bilgi ve becerilere sahip olmak zorundadır. Bu bilgi ve beceriler, iletişim kurmak için gereklidir. Gruplar arasındaki egemenlik ilişkisi ve kaynak eşitsizliğinden dolayı, azınlıklar ağırlıklı olarak çoğunluk toplumundan öğrenmek zorundadır. Örneğin göçmenler, çoğu kez yeni bir dil, değişik bürokratik işlemleri veya trafik kurallarını öğrenmek zorundadır. Fakat bu öğrenim süreci, bireylerin değerlerinin, tercihlerinin, düşünce tarzlarının ya da tutumlarının değiştiği anlamına gelmemektedir:

---

¹ Öz metin: "Akkulturation meint durch Kulturkontakte hervorgerufene Veränderungen von Werten, Normen und Einstellungen bei Personen, den Erwerb von Kenntnissen, Fähigkeiten und Qualifikationen (Sprache, arbeitsbezogene Qualifikationen, gesellschaftliches-kulturelles Wissen u.a.) sowie Veränderungen von Verhaltensweisen und "Lebensstilen" (z.B. in Bezug auf Arbeit, Wohnen, Konsum, Freizeitverhalten, Kommunikationsformen, Heiratsmuster); auch Veränderungen der Selbstidentität sind damit notwendigerweise verbunden" (Heckmann, 1992, s.168).

İntibak kavramıyla, yaşadıkları yerlerin değişmesinden dolayı, bireylerin toplumla iletişim kurabilmeleri ve çalışabilmeleri için, yaşadıkları yabancı toplumun iletişim ve çalışma dünyasının temel araçlarıyla kurallarının yanı sıra kurumları ve inanç sistemleriyle ilgili bilgileri elde etmek zorunda oldukları öğrenme ve bütün bunlara uyum sağlama süreçlerini tanımlıyoruz (Heckmann, 1992, s. 168; kendi çevirim)².

Heckmann (1992), kültürleşme veya asimilasyon tartışmaları çerçevesinde göçmenlerin yeni yerleştikleri ortama uyum sağlayacak tek kültürel bir bütünlüğün mevcut olduğu ve göçmenlerin de kültürel bir bütünlük oluşturduğu kabulünü sorgulamaktadır (Heckmann, 1992). Richmond ise, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bağlamında bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Günümüzde artık hem asıl ülkelerin hem de alıcı ülkelerin poli-etnik ve kültürel bakımdan çeşitlilik arz eden karakterlerinin farkına varmak gerekiyor. Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) gelen göçmenlerin asimile edilebileceği bir tane 'American way of life' (Amerikan yaşam tarzı) yok. ABD, etnik olarak çok katmanlı ve kültürel olarak çoğulcu bir ülke ve nüfusu çok sayıda yaşam tarzına sahiptir (Richmond'dan aktaran Heckmann 1992, s. 170; kendi çevirim).³

Güvenç (1999), sadece Türkiye'nin farklı bölgelerinin – örneğin sadece Doğu, Akdeniz veya Kuzey'in – değil, bir şehrin farklı semt veya mahallelerinin de birbirinden çok farklılaşabildiğini vurgular. Kalkınma ve modernleşmenin amacı, ulus devletin sınırları içinde farklı kültürel bölgeleri ulusal bir senteze götürmekse de, kalkınma ve modernleşmenin sonuçları olarak göç, kentleşme, sanayileşme ve tabakalaşma alt-kültürel sınırları sürekli değiştirir, birleştirir veya ayrıştırır (Güvenç, 1999).

Esser'e göre, sosyal entegrasyon, birey veya grupların (azınlık) kültürünün kuşaktan kuşağa çoğunluğun kültürüyle aynışması söz konusu olmasa bile, çoğunluğun kültürüyle benzer hale gelmesi anlamına gelmektedir (Esser'den aktaran Petendra,

---

² Öz metin: "Mit Akkomodation bezeichnen wir Lern- und Anpassungsprozesse bei Personen, die sich infolge eines Lebensortwechsels grundlegende Mittel und Regeln der Kommunikation und Tätigkeit der fremden Gesellschaft, Kenntnisse ihrer Institutionen und Glaubenssysteme aneignen müssen, um in der Gesellschaft interaktions- und arbeitsfähig zu werden" (Heckmann, 1992, s. 168).

³ Öz metin: "Man muss heute immer mehr den polyetnischen und kulturell diversifizierten Charakter sowohl von Herkunfts- wie Empfängerländern sehen. Es gibt nicht einen 'American way of life' in den Einwanderer, die in die Vereinigten Staaten kommen, assimiliert werden könnten. Die Vereinigten Staaten sind ethnisch geschichtet, kulturell pluralistisch und ihre Bewohner haben eine Vielzahl von Lebensstilen" (Richmond, 1988, aktaran Heckmann 1992, s. 170).

2004). Bu anlayıştan dolayı, Esser'in görüşleri bir asimilasyon yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir (Petendra, 2004). Fakat geleneksel asimilasyon yaklaşımlarına karşın, bireyler bir kuşaktan diğerine otomatik olarak asimile olmamaktadırlar. Esser'e göre, asimilasyon sadece belli şartlar altında gerçekleşen bir süreçtir (Esser'den aktaran Heckmann, 1992).

Hartmut Esser, sosyal entegrasyon sürecinin birbiriyle etkileşim içinde olan dört boyuta sahip olduğunu belirtir. Esser'e göre, göçmenlerin sosyal entegrasyonu bu dört boyutla belirlenmiştir (Esser'den aktaran Şahin, 2010):

1. *Kültürleşme (acculturation)*: Kültürleşme kavramıyla topluma yeni katılan bireylerin yeni yerleşilen yerin kültürel becerilerini, mesela dil, gelenek veya davranışlarını topluma ve çevreye oryantasyon sağlamak için edinmesidir. Bu kültürel becerilerin edinilmesi, bir süreç olarak *kognitif sosyalleşme* olarak da adlandırılmaktadır (Esser'den aktaran Sauer ve Halm, 2009).
2. *Sosyo-ekonomik-politik konum (placement)*: Topluma yeni katılan bireylerin toplumsal konumuna – örneğin sosyal, ekonomik, politik konumuna – ve haklarına ilişkindir (Esser'den aktaran Şahin, 2010). Bu boyut, göçmenlerin toplumdaki statülerini de kapsamaktadır (Esser'den aktaran Sauer ve Halm, 2009).
3. *Etkileşim (interaction)*: Etkileşim, göçmenlerin yerleşilen toplumun üyeleri ve toplumsal sistemle etkileşimini ifade etmektedir (Esser'den aktaran Sauer ve Halm, 2009).
4. *Kimlik (identity)*: Kimlik kavramı, bireylerin bir kolektif içinde düşünmesini, 'biz duygusunu veya grup kimliğini, değerler ile normların içselleştirilmesini' ifade

eder ve kendilerini nereye ait hissettikleri sorusuna ilişkindir (Esser'den aktaran Şahin, 2010; Sauer ve Halm, 2009).

Bu boyutlar birbirine bağımlı ve etkileşim içindedir. Örneğin bireylerin kendilerini yerli kültürün kimliğiyle özdeşleştirmeleri için, yerli halkla olumlu bir etkileşim içinde bulunmaları gerekir. Fakat olumlu bir etkileşim için de bireylerin belli becerilere sahip olmaları şarttır. Belli becerilere sahip olmak için de bireylerin belli bir konuma sahip olmaları gerekir (Petendra, 2004). Sauer ve Halm'a göre, bireyler her boyuta farklı derecede katılabilirler (Sauer ve Halm, 2009).

Esser'in yaklaşımında, özellikle kültürleşme ve sosyo-ekonomik konumlar, göçmenlerin entegrasyonunu sağlayan anahtar roller olarak görülmektedir. Fakat bu, bilimsel alanda tartışmalı bir nokta haline gelmektedir. Bazı yaklaşımlar, göçmenlerin kendi sosyo-ekonomik durumlarını iyi olarak değerlendirmesini sosyal entegrasyon için bir şart olarak görmektedir. Diğer yaklaşımlar ise, bunun aksine iyi bir toplumsal konum edinmek için, etkileşim ve kimlik bütünleşmesini şart olarak görmektedir (Sauer ve Halm, 2009).

Esser'e göre, bireylerin veya farklı grupların toplumun sunduğu fırsatlardan eşit şekilde faydalanmaları, sadece *kognitif* asimilasyon halinde mümkündür. Çokkültürlülük, eşit fırsatlardan ziyade farklı etnik grupların arasında tabakalaşmaya ve eşitsizliğe yol açmaktadır (Esser'den aktaran Sauer ve Halm, 2009). Sauer ve Halm (2009) ise, *kognitif* asimilasyonun göçmenlerin dışlanmasından dolayı fırsatlardan eşit şekilde faydalanmak için bir garanti olmadığına işaret etmektedirler.

Yani bu anlamda sosyal entegrasyon sadece göçmenlere bağlı olmamaktadır, aynı zamanda toplumun tepkilerine de bağlıdır (Sauer ve Halm, 2009).

Bu kısımda görüldüğü gibi bireylerin sosyal entegrasyonları toplumdaki egemen ilişkilere bağlıdır. Fakat sadece farklı etnik grupların aralarında değil, cinsiyetlerin arasında da eşitsiz bir egemen ilişki mevcuttur. Bundan ötürü gelecek kısımda kadınların toplumdaki konumları incelenecektir.

2.2.3 Toplumsal Cinsiyet

Bu bölümde göç bağlamında kadınların toplumdaki konumları toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında ele alınmıştır.

Pınar İlkaracan ve İpek İlkaracan (1998), Türkiye'deki iç göç üzerine araştırmalarında, ağırlıklı olarak 'kentleşme ve gecekondulaşma' çerçevesinde niteliksiz erkek işgücünü ele almışlardır. Onlara göre, bu konudaki mevcut araştırmaların eksikliklerinden birisi 'toplumsal cinsiyete' bakış açısidir. Mevcut olan araştırmalar, kadınları 'aile', 'işgücü' ya da 'sağlık' kapsamında ele almışlardır ve bu bakımdan konu eksik kalmıştır. Özellikle zorunlu göç bağlamında cinsiyet farklılıklarına neredeyse hiç yer verilmemiştir (İlkaracan ve İlkaracan, 1998). İlkaracan ve İlkaracan'a (1998) göre, bu, hem Türkiye'deki hem de uluslararası alandaki literatür için geçerlidir. Fakat mevcut olan çalışmalar, aynı zamanda kadın ve erkeklerin tecrübeleri arasında önemli farklılıklar olduğuna ve kadınların göçten farklı şekilde etkilendiğine işaret etmektedirler. Örneğin kadınların göç nedenleri, göç sürecine katılımları, göç çerçevesinde yaşam deneyimleri ve algıları, tutumları ve tepkileri, erkeklerinkinden çok daha farklı olabilmektedir. Bu farklılıklar,

cinsiyetler arasındaki aile-içi iş bölümü ve toplumun erkek ve kadınlardan beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Bu roller ve kalıplar, gelenekler ve görenekler tarafından tanımlanmıştır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998).

Manuel Castells, ataerkil yapının aile yapısında kök saldıgını ve bundan dolayı meşru hale geldiğini vurgular. Castells, “ataerkillik” kavramını “[aile] biriminde erkeklerin, kadınlar ve çocuklar üzerinde kurumsal olarak desteklenen bir otoriteye sahip olması” olarak tanımlamaktadır (Castells, 2008, s. 251). Aksi takdirde ataerkil yapı, kadınlar üzerinde baskı ve adaletsizlik olarak algılanarak isyanla ortadan kaldırılırdı. Ne var ki ataerkil yapı, sadece aile yapısını şekillendirmemektedir, aynı zamanda yukarıda söz konusu olan otoritenin icra edilebilmesi için toplum içindeki diğer sosyal-kültürel alanların da – siyaset, hukuk – temelini oluşturmaktadır. Ataerkil yapı, böylece sürekli kendisini yeniden üretmektedir. Castells’e (2008) göre, ataerkil yapı insan hayatının her evresinde var olmakta ve insanlar arasındaki ilişkileri ve cinsiyet kimliklerini de şekillendirmektedir (Castells, 2008).

Göç, hem mekânsal hem de toplumsal bir değişim getirmektedir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, kültür, etnik ya da ulusal kimlik kadar önemli olmaktadır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). ‘Biyolojik cinsiyet’ kavramından kadınların ve erkeklerin arasındaki fiziksel ve biyolojik farklar anlaşılırken, ‘toplumsal cinsiyet’ kavramı ise sosyo-kültürel açıdan tanımlanmaktadır (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği [KA-DER], 2009). Toplumsal cinsiyet doğal bir olgu değildir, aksine toplumsal ve kültürel bir yapıdır ve sosyalleşme sürecinden dolayı hem kendini hem de toplumun kültürünü ve yapısını yeniden üretmektedir (Ökten, 2009).

Bu kavram, kadın ve erkeklerin toplum içinde sahip oldukları statüleri ve onlara toplum tarafından atfedilen toplumsal rolleri ifade etmektedir (KA-DER, 2009, s. 34.; Ökten, 2009). Şevket Ökten, bunu şöyle dile getirmektedir: “*Bir toplum içinde kadının ve erkeğin, özel ve/veya kamusal alanda nerede duracaklarını, toplumsal hayata ne oranda katılacaklarını ve nasıl temsil edileceklerini toplumsal cinsiyet rejimi belirler*” (Ökten, 2009, s. 302). Ann Oakley, ‘toplumsal cinsiyet’ kavramını ilk kez sosyoloji alanında kullananlardan birisidir. Oakley, kadınlar ve erkekler arasında eşitsiz bir kaynak ve iktidar bölüşümü olduğunu belirtmektedir (Oakley’den aktaran Ökten, 2009).

Yaş, sınıf, kentsel veya kırsal yaşam biçimleri gibi faktörler, toplumsal cinsiyete atfedilen rolleri, kadın ve erkeklerden toplumsal beklentileri etkilemektedir (KA-DER, 2009; Ökten, 2009). Ayrıca toplumsal cinsiyet, zaman ve mekândan bağımsız değildir. Bundan ötürü, kültür ve döneme göre veya toplumdan topluma büyük farklılıklar görülebilmektedir (KA-DER, 2009; Ökten, 2009). Nil Mutluer, bu durumu şu şekilde ifade eder:

Toplumsal cinsiyeti tartışmak, aynı zamanda cinsiyeti, cinselliği, bedeni, norm yasağını da belli bir zamanda; coğrafya ve etnisite, sınıf, yaş gibi özellikler bağlamında tartışmaktır. Zira bu kavramların iktidar mekanizmalarıyla olan iç içeliği, bize iktidarın sadece egemene ait olmadığını, sürekli değişen güç ilişkilerinde herkesin iktidarı olduğunu ve bu yolla çoğul olabileceğini de gösterir. Türkiye’de toplumsal cinsiyetin norm ve yasağı, farklı iktidarların ilişkisiyle şekilleniyor (Mutluer, 2008, s. 14).

Gündüz-Hoşgör ve Smits (2006) tarafından Türkiye’de kadınlara ilişkin yürütülmüş olan bir araştırmaya göre, kadınların durumları, hareket sınırları, özerklikleri ve tutumları bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Bu çerçevede, hem kır ve kentsel alan arasında hem de Doğu ve Batı arasında büyük farklılıklar görülmektedir (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2006). Ökten’e (2009) göre, Güneydoğu Anadolu

bölgesinde kadının konumunu belirleyen kontrol mekanizmaları, aile veya akrabalığa ilişkin toplumsal göstergelerden – örneğin erken, zorla veya görücü usulü evlilik, başlık parası, boşanma kuralları, çokeşlilik veya namus cinayetleri ve ekonomik göstergelerden – örneğin kadınların eğitim durumları ve çalışma olanakları veya siyasal ve toplumsal katılımları – oluşmaktadır (Ötken, 2009).

Çeşitli araştırmalar, cinsiyetler arasındaki kimlik, kalıp, konum ve iktidar mekanizmalarının göç edilen mekânda etkileşim ve sosyal entegrasyonun farklı olmasından ötürü cinsiyetler arasında da farklılaştığına işaret etmektedir. Örneğin göç süreci içinde ortaya çıkan ‘kadınların eve kapanması’ olgusu sadece kadınlara özgü bir olgudur (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). İlkkaracan ve İlkkaracan (1998), kadınların göç nedenleri ve deneyimlerinin çoğu kez erkeklerin göç nedenlerinden farklılaştığına dikkat çekmektedirler. İlkkaracan ve İlkkaracan’a (1998) göre, kadınların göç hareketleri genellikle bireylerin bağımsız kararına değil, aile içindeki konumlarına bağlı olmaktadır. Bu bakımdan kadınlar, iş bulmak veya iş tayini gibi nedenlerle göç eden erkeklerin izlerini takip eden bireyler olmaktadır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998).

Kadınlara özgü diğer bir göç nedeni de evlilik yoluyla göç olarak tezahür etmektedir. Evlilik yoluyla ya da aile bağlantılı olarak göç eden kadınların yeni mekânla ilişkileri ve etkileşimleri de bu temelde belirlenmektedir. Erkeklerin yeni mekâna ilişkin sorunları, gerekli becerilere veya kaynaklara sahip olmadıkları için iş bulamama, ev geçindirme ya da sosyal statüyü koruma gibi zorluklar olurken kadınların sorunlarının kaynağı, aile ve ev içi ilişkilerden sorumlu oldukları için genellikle aileye ilişkin olmaktadır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998):

Göç ister ekonomik ister zorunlu nedenlerle gerçekleşmiş olsun, göç edilen mekânla olan etkileşimde, erkeklerin ve kadınların cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde genellikle farklı deneyimleri oluyor.(...) Göç edilen yerdeki iş, eğitim, eğitim olanakları gibi mevcut kaynakların kadınlara açık olup olmaması, toplumun kadınlara yaklaşımı, hane karakteristiklerindeki değişiklikler (örneğin geniş ailenin geride kalmasıyla, çocuk bakımı ve ev işlerinin yeni mekânda tamamıyla kadının üstüne yıkılması) göç etmiş olan kadınların yeni çevrelerine uyumlarını olumlu ve/veya olumsuz etkileyen ana etkenleri oluşturuyor (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998, s. 4).

Kadınların göçten olumlu ya da olumsuz etkilenmeleri ve büyük kentlerin sunduğu olanaklardan ne derecede yararlandıkları, aile içindeki konumlarına ve aile içi dinamiklerden oluşan değişikliklere bağlı olmaktadır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998).

İlkkaracan ve İlkkaracan tarafından 1997 yılı Mart ayında İstanbul-Ümraniye'deki yürütülen araştırma sonuçları, kadınların çoğunun göç etme kararına dahil olmadıkları yada edilmedikleri, aksine bu kararın eş veya aileleri tarafından verildiğini göstermektedir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Bu nedenlerden ötürü, Toksöz'ün söylediği gibi, 'kadın, göç ve entegrasyon' konusuna toplumsal cinsiyet bakış açısından bakmak zorunlu olmaktadır (Toksöz, 2006).

Etnisite ve cinsiyet unsurlarının yanı sıra sınıfsal aidiyet de bireylerin sosyal entegrasyonlarını etkilemektedir. Bu bağlamda gelecek bölümde yoksulluk konusu incelenmiştir

2.2.4 Yoksulluk ve Mekân

Bu kısımda kentsel yoksulluk, mekân bağlamında ele alınmıştır. Bu kısımda yoksulluğun nasıl ortaya çıktığı ve yoksulluğun getirdiği sonuçlar ele alınmaktadır.

Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu'na (2009) göre, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ivme kazanan Güneydoğu'dan göç hareketi, farklı nedenlerden ötürü diğer iç göç hareketlerinden ayrılmaktadır. Bunun en önemli nedenlerden birisi, Güneydoğu Anadolu'dan göç edenlerin toplumsal tabakalaşmada sahip oldukları konumlardır: *“Nasıl kent içi hareketlilik, sistemin kazananlarını üretmişse, Güneydoğu'dan yaşanan kitlesel göç de sistemin kaybedenlerini yaratmıştır”* (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s. 174).

1960'lı yıllardan itibaren, yoksulluğun kültürel ilişkilerden ya da kapitalist sistemin yapısından kaynaklanan bir sorun olup olmadığı tartışmaları hız kazanmıştır. Bu tartışmalarda belli başlı iki yaklaşım söz konusudur. Neoliberal, yeni muhafazakâr yaklaşım ve yoksulluk kültürü tezleri, yoksulluğun nedenlerini temelde bireysel davranışlara bağlar. Beşeri sermaye (“insan sermayesi) [*human capital*] yaklaşımı ise, yoksulluğun kadınlaşmasına ve yapısalıcı ya da eleştirel yaklaşımlar ise yoksulluğu kapitalist sistem, sınıf, toplumsal cinsiyet, etnisite ya da ırk gibi konumlara bağlamaktadır (Gül ve Gül, 2008). Bu bakış açısına göre, toplumsal kaynaklar adaletli bir şekilde dağıtılmamıştır. Yoksullar kendi durumları için asıl sorumlular değil, toplumsal sistemin mağdurları olarak tezahür ederler (Oktik, 2008).

Yoksulluk hakkında kimi çalışmalar, kırsal ve kentsel yoksulluğun birbiriyle karşılaştırılmasının gereğini vurgularken kimi çalışmalar da ‘kentsel yoksulluğun’

yeni ve önemli bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. İkinci yaklaşım, kırsal bölgelerden kente göç olgusunun kentsel yoksulluğu ortaya çıkardığı tespitini eksik bir açıklama olarak görür. Bu yaklaşıma göre, özellikle 1980’lerden sonraki küreselleşme süreci farklı toplumsal sınıflar arasındaki uçurumu derinleştirmiştir (Körükmez, 2008):

Çözülen yalnızca kurumsal ilişkiler değil ayrıca toplumsal ilişkiler de oldu. Özelleştirme, kamusal hizmetlerde kısıntılara gidilmesi ve emek pazarının kendi kaderine terk edilmesiyle birlikte, bireyler de ellerindeki güvenceleri (iş, barınma, eğitim, sağlık...) kaybetmeye başladılar ve ülke nüfuslarının önemli kesimleri işsizlik, çözülen toplumsal bağlar ve kaybolan toplumsal statüler gibi tehlikelerle karşı karşıya kaldılar. (...) bu süreç beraberinde, bireylerin toplumsal olarak dışlanmalarını getirdi ve toplumun en üst kesimlerinde ve alt kesimlerinde yer alan gruplar arasındaki uçurum derinleşti (Ersoy ve Şengül’den aktaran Körükmez, 2008, s. 209).

John Kenneth Galbraith (1992), yoksulluğu sınıfsal hegemonya ile açıklamaktadır (Gül ve Gül, 2008). ‘İşlevsel alt sınıf’ [*the functional underclass*] kavramını kullanan Galbraith, bu grubun toplumdaki üst ve yönetim kesimleri için bir işlevi olduğunu, bu kesimlerin çıkarlarını korumak için gerekli olduğunu belirtir. Bu bakımdan ‘işlevsel alt sınıf’ kesimleri, genelde kapitalist ekonomik sürecin bir parçası olarak ortaya çıkarlar: “(...) ‘tatmin olmuşluk kültürü’ içinde yaşayan şanslı sınıf üyelerinin yapmak istemeyeceği, ama bu sınıf üyeleri ve sistem açısından yapılması zorunlu, tatsız, zor ve düşük ücretli işlerin yaptırılması için yoksullara gereksinim bulunmaktadır” (Galbraith’den aktaran Gül ve Gül, 2008).

Hüseyin Gül ve Songül Sallan Gül’e (2008) göre, bu anlamda Grace’in öne sürdüğü sosyo-politik kültürün yapısında değişim – ‘paylaşım ve sorumluluk kültüründen’ ‘çıkar kültürüne’ doğru – Türkiye’de yaşanan yoksulluk açısından önemli bir nedendir. ‘Paylaşım ve sorumluluk kültürü’ ortamı, toplumsal adaleti ve eşitliği önemli bir gerekçe olarak görürken ve sosyal devletin yoksullar için harcamalarını desteklerken, ‘çıkar kültürü’ ortamı ise, yoksulluğu bireylerin kendi karar ve

davranışlarından kaynaklanan bir durum olarak değerlendirir ve sosyal devletin harcamalarını meşru görmez (Gül ve Gül, 2008).

Işık ve Pınarcıoğlu'na (2009) göre, 1990'lı yıllarda Güneydoğu Anadolu bölgesinden göç edenler, kentsel alanda diğer göçmen gruplar veya diğer kentli yoksullarla bir güç hiyerarşisi içinde bulunarak – yani dezavantajlı durumda olmalarından dolayı sömürülerek – en yoksul kesimi ve en ucuz işgücü kaynağını oluşturmaktadırlar (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009). Işık ve Pınarcıoğlu, bu durumu şöyle açıklarlar: *“Yoksul kesimin, kendi içinde bir grubu daha büyük bir yoksulluğa iterek yükselme uğraşına dayanan acımasız bir emek kavgasıdır”* (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s. 176).

Castells, kent yoksulluğunu ‘ikili kent’ (dual city) kavramına dayanarak açıklar. İkili kent kavramı, sınıfsal, mekânsal, mesleki ve iş olanakları açısından bir kutuplaşma ve ayrışma sürecini ifade eder. Bu ayrışmanın temel nedenlerinden birisi, eğitim sistemindeki eşitsizliktir. Bu sayede özellikle vasıfsız işgücü için iş imkânları sınırlı kalmıştır. Castells'e göre, alt sınıf grupları bilgi ve teknoloji ile ekonomik sistemin talep ettiği niteliklerden yoksun kaldıkları için, toplumsal dikey hareketlerden de yoksun kalmaktadırlar. Alt sınıf üyelerinin dikey toplumsal hareketlerini engelleyen diğer bir neden ise, kentteki mekânsal ayrışmadır: *“(...) alt sınıf üyelerinin ve etnik grupların yoğunlaştığı yerleşim yerlerinin karşılaştığı ayrımcılık, ekonomik eşitsizlikler, sınıf ayrımcılığı gibi nedenler, yoksulların toplumsal hareketliliğini engelleyen ve onları sürekli yoksunluklara mahkûm eden diğer önemli öğelerdir”* (Castells'den aktaran Gül ve Gül, 2008, s.63).

Willam Julius Wilson, yoksulluk sorununu özellikle toplumsal dışlanma çerçevesinde açıklamaktadır. Wilson'a göre, yoksullar yoksul olduklarından ötürü dışlanmakta ve bu nedenle belirli mekânlara yerleşmektedirler. Burada kısır bir döngü söz konusu olduğu için, mekânsal yoksulluk yoksulluğu daha da keskinleştirmektedir. Örneğin yoksulluğun yoğunlaşmış olduğu mahallelerde iyi eğitim olanaklarına erişmek sorunludur; yetişkin rol modeli eksikliği gibi sınırlamalar gençlerin tutum ve davranışlarını olumsuz etkileyebilmektedir (Wilson, aktaran Gül ve Gül, 2008).

Ebru Firidin Özgür (2006), Türkiye'deki sosyal ve mekânsal ayrışma için özellikle batılılaşma eksenindeki hareketleri öne sürmektedir. 1980'li yıllardan itibaren ekonomik alandaki gelir dağılımı ve istihdam olanaklarındaki değişim ve bununla birlikte toplumun üst sınıf kimliğindeki yeni oluşum toplumdaki yoksulluğu derinleştirmiştir (Firidin Özgür, 2006). Hatice Kurtuluş'a (2007) göre, 1980'li yıllardan bu yana, İstanbul'un mekânsal yapısında köklü bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Derinleşen sosyal ayrışma, kentteki farklı sınıfsal grupları birbirinden uzaklaştırmaktadır (Kurtuluş, 2007). Işık ve Pınarcıoğlu, bunu şöyle betimlemektedirler:

1980'li yılların Türkiye'sinde kentleşme süreçlerine damgasını vuran, *farklılaşma* ya da *çeşitlenme* dinamikleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan *ayrışma* eğilimleridir. Bir uçta, kentin çeperinde eskisinden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var kalmaya çalışan ve bu uğurda daha önceden yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır kent yoksulları; arada bir yerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar; ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında 'kapattığı' arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve artık değil terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan üst sınıflar (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s. 128).

Kurtuluş da mekânın yeniden düzenlenişinin "*dışlayıcı bir yer seçme davranışının olanaklı hale gelmesinin bir*" sonucu olduğunu vurgulamaktadır (Kurtuluş, 2007, s.

91). Mekândaki en radikal dönüşümlerinden birisi “soylulaştırma biçimi”dir. Soylulaştırma kavramı, çöküntü halinde olan mahallelere – oradaki yaşayan yoksullardan arındırılıp yeni bir imaj verilerek dönüştürülmesini ifade etmektedir. Mekânların değerinin yükselmesiyle birlikte mülkiyet alt sınıflardan orta ve üst sınıflara aktarılmaktadır. Mekânın değişen imajı ve değerinin artmasıyla yoksul gruplar eski ortamlarını terk etmek zorunda kalmaktadır. Kurtuluş’a (2007) göre, soylulaştırma projeleriyle gerçekleşen mekânsal dönüşüm, bu bağlamda sadece fiyat açısından değil, mahallede entelektüel kimlikleri egemen kılmasından dolayı da mahallenin eski sakinlerini dışlamaktadır (Kurtuluş, 2007).

3 YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Evreni

Araştırma, İstanbul'un Tarlabası semtinde gerçekleştirilmiştir. Tarlabası, Beyoğlu ilçesine ait bir semttir (Kaya, 2009). Tarlabası'nda altı mahalle – Bostan, Bülbül, Kalyoncukulluk, Kocatepe, Şehitmuhtar ve Çukur – bulunmaktadır (Semerci, 2010). Kaya'ya (2009) göre Tarlabası'nın nüfusu günümüzde 35 bin civarındadır; bunların çoğu Türkiye'nin farklı bölgelerinden göç etmiş farklı etnik gruplardan oluşmaktadır (Kaya, 2009). Tarlabası'nın ağırlıklı olarak nüfusunu oluşturanlar Kürt kökenliler ve Romanlardır (Şahin ve Çağlayan, 2006). Kaya'ya (2009) göre özellikle 1990'lı yılların başından bu yana Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç hareketinin yoğun bir şekilde İstanbul'un Tarlabası semtine doğru aktığı gözlemlenmiştir. Göç edenler özellikle Mardin, Siirt, Diyarbakır, Batman ve Kars gibi Türkiye'nin doğu illerinden gelmişlerdir. Bu bölgelerden gelenler, Tarlabası semtinin yeni yerlileri sayılmaktadırlar ve nüfusun yüzde 35'ini oluşturmaktadır (Kaya, 2009).

Tarlabası'nın toplam nüfusunun yüzde 3'ü yurtdışından gelen göçmenlerden (Ruandalı, Senegalli, Togolu ve Romanyalılarından), yüzde 40'ı ise, eski sakinlerinden oluşmaktadır. Çevresinde İstanbul'un zengin semtleri bulunmasına rağmen, Tarlabası'nda genellikle yoksul kesimler yaşamaktadır (Kaya, 2009).

Kaya, bunu şöyle ifade etmiştir: “*İstanbul kentinin, Beyoğlu semtinin en yoksul halkı, horlanan, aşağılanan kesimleri, travestiler, sokak çocukları, Afrikalılar, Tarlabası'nda bir araya gelerek kendilerine 'yoksulluk' ortaklı yeni bir yaşam alanı kurmuşlardır*” (Kaya, 2009, 84).

Aşağıdaki tablolarda Tarlabası'nda oturan 'göçmenler'in göç nedenlerine göre dağılımı verilmiştir. Tablo 1'de, göç nedenleri toplu halde ele alınırken, Tablo 2'te göç nedenleri anadillerine göre ele alınmıştır:

Tablo 1: Tarlabası'na Göç Nedenleri

Frekans		%
Ekonomik koşullar	92	58,6
Köyün boşaltılması	27	17,2
Aile birleşmesi, evlilik, vs.	20	12,7
Siyasi nedenler	15	9,6
Kan davası	2	1,3
Diğer	1	0,6
Toplam	157	100,0

Kaynak: Kaya, A. (2009). Türkiye'de iç göçler - bütünleşme mi geri dönüş mü? İstanbul, Diyarbakır, Mersin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 85

Tablo 2: Tarlabası'nda Anadillerine Göre Göç Nedenleri

	<i>Türkçe</i>	<i>Kurmançı</i>	<i>Zazaki</i>	<i>Arapça</i>	Toplam
Ekonomik koşullar	41	48	2	1	92
Köyün boşaltılması	0	27	0	0	27
Aile birleşimi	16	4	0	0	20
Siyasi nedenler	1	14	0	0	15
Kan davası	2	0	0	0	2
Diğer	1	0	0	0	1
Toplam	61	93	2	2	157

Kaynak: Kaya, A. (2009). Türkiye'de iç göçler – bütünleşme mi geri dönüş mü? İstanbul, Diyarbakır, Mersin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 86

Kaya'ya göre gayrimüslim azınlıkların Tarlabası'ndan ayrılmasından sonra Tarlabası'nda evlerin çoğu vakıflara ya da Hazine'ye geçmiştir. Evlerin çoğunluğu bakımsızlıktan dolayı harabe haline gelmiş durumdadır (Kaya, 2009).

Bu semtin özelliklerinden birisi, eğitimsizlik, suç, işsizlik (%56) ile yoksul birey, aile ve sokak çocuklarının oranının yüksek olmasıdır. Örneğin Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dan göç etmiş kadınların yüzde 90,2'si okuryazar değildir.

Bu sorunlar Tarlabası sakinlerinin, kendilerini çoğunlukla dışlanmış hissetmelerine yol açmıştır (Kaya, 2009).

3.2 Katılımcıların Özellikleri

Araştırma çerçevesinde, Güneydoğu Anadolu bölgesinden göç etmiş ve Tarlabası'nda oturan kadınlarla toplam olarak 24 'derinlemesine görüşme' yapılmıştır. Bu görüşmelerden ikisi, araştırmaya dâhil edilmemiştir. Dâhil edilmeyen görüşmeler – öngörülenden daha kısa sürmeleri, kişilerin çekingenliklerinin aşılabilmesi, görüşmelerin kısıtlı çerçevede sınırlı kalması ve yeterli verim alınamadığının gözlemlenmesi üzerine değerlendirme dışı bırakılmışlardır.

Araştırmaya katılan kadınların çoğunluğu doğum yerlerinin Mardin olduğunu belirtmiştir. Görüşmeye katılan kadınların sadece dördünün doğum yerleri Güneydoğu Anadolu'nun diğer bölgelerinde (Ağrı, Batman ve Şırnak) bulunmaktadır. Kadınların hepsi ya Güneydoğu Anadolu'nun kırsal bir alanında büyümüş ya da o bölgelerden göç etmişlerdir.

Katılımcıların özelliklerine ilişkin gruplar oluşturulurken doğum yerlerine göre bir ayırım yapılmamıştır ve kadınlar ‘Doğu ve Güneydoğu’ olarak tanımlanmıştır.

Araştırmaya katılan kadınların hepsinin anadili Kürtçedir. Araştırma tasarımında ise, anadilin ‘Türkçe’ ve ‘Kürtçe’ olmasına göre bir ayırım yapılmıştır. Ancak anadili Türkçe olan ve Güneydoğu Anadolu’dan göç eden kadınlara ulaşılamamıştır.

Bu nedenle araştırmanın odak noktasını Tarlabası’nda oturan ‘Kürt kökenli’ kadınlar oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan kadınlarla ilgili demografik özelliklerden birisi, yaşlarının 20 ile 58 arasında değişmesidir. Görüşmelere 50 yaş üzeri sadece bir kadın katılırken, diğerleri 20 ile 50 yaş aralığında kümelenmiştir. Kadınların çoğunluğunun yaşlarını kesin olarak bilmemelerinden dolayı, yaşlarını tahmine dayalı söyledikleri görülmüştür. Bulgular bölümündeki alıntılarda verilen kadınların yaşları kendi tahminlerine dayanmaktadır.

Görüşülen kadınların çoğu evlidir. Sadece üç kadın bekâr ve iki kadın (eşlerinin vefatı dolayısıyla) dul olduklarını bildirmiştir. Bekâr kadınlar 20 ile 25 yaş aralığı içinde bulunurken, dul olan kadınların birisi 46 ve diğeri 50 yaşındadır. Kadınların bazıları evli olarak göç ederken, bazıları da bekâr olarak göç etmiştir. Araştırmaya katılan kadınlar tesadüfen seçilmişlerdir.

Kadınların ortak özelliklerinden biri, 1980 yıllarından itibaren Güneydoğu Anadolu’dan göç etmeleri ve belli bir yaşın üstünde olmalarıdır. Bu nedenle katılımcıların özelliklerine göre gruplar oluştururken ‘göç sırasındaki kuşak boyutu/göç sırasındaki yaş boyutu’ kategorileri dikkate alınmıştır. Bazıları çocuk

olarak göç ederken, bazıları genç kadın ya da olgun kadın olarak göç etmiştir. Bu farklılıklar da kadınların göç deneyimini etkilemektedir. Göç sürecine katılmaktan ve bir toplumdaki yaşarken başka toplumda yaşamaya doğru hareket ettikleri için kadınların algıları, görüşleri ve göç deneyimleri birbirlerinden çok farklı olabilmektedir. Kadınlardan bazıları çocukluklarını veya gençliklerini büyük ölçüde İstanbul'da geçirmişlerdir. Bu kadınların kent yaşamındaki sosyal entegrasyonlarının ne ölçüde ebeveynlerinin entegrasyonundan farklılık gösterdiği de araştırmamın önem verdiği bir diğer nokta olmuştur.

Araştırmaya katılan kadınların hepsi, kent içinde yoksul bir kesimi oluşturmaktadır. Kadınların eğitim düzeyleri genellikle çok düşük olarak gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan 22 kişiden sadece üç kadın ilk veya ortaokul mezunudur. Bunların arasında iki kişi (biri 20 diğeri 26 yaşında) ilkokul mezunu, bir kişi (30 yaşında) ortaokul mezunu olduğunu bildirmiştir. Araştırmaya katılan diğer kadınlar okur-yazar değildir. Aynı zamanda kadınların eşlerinin de eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu gözlemlenmiştir. Erkeklerin de ya okula hiç gitmedikleri ya da çok azının ilkokulu bitirdiği öğrenilmiştir. Farklı yaşta olan kadınların tutum, davranış ve görüşler vs. gibi öğeler çok farklı olabildiği için, araştırmada bir yaş grubu oluşturulmuştur. Araştırmaya 30 yaş üstü olan kadınların hiç birisinin ilkokul mezunu olmamasından ötürü yaş grupları, 20-30 ile 31 ve üstü olarak belirlenmiştir. Okula gitmek, aynı zamanda okuma-yazma gibi becerileri sağlayarak entegre olmayı etkileyebilmektedir.

Araştırma tasarımında, göç sürecinin de kadınların sosyal entegrasyonunu etkilemiş olabileceği tahmininden yola çıkılmıştır. Bu noktada, kadınların çoğunun bir kaç defa hem Güneydoğu Anadolu bölgesinin sınırları içerisindeki bölgelere hem de Batı

bölgelerine göç ettiğini ve bunun kadınların sosyal entegrasyonunu etkileyebileceğini ifade etmek gerekiyor. Örneğin İstanbul'a gelmeden önce diğer bir Batı bölgesine göç etmiş bir kadının Türkçe dil bilgisi, Güneydoğu Anadolu bölgesinden İstanbul'a doğrudan göç etmiş bir kadınınkine göre bariz farklılıklar gösterebilmektedir. Bunun dışında, kadınların bazıları İstanbul içinde de mahalleler arasında taşınmışlardır.

Araştırmaya katılan kişilerin cinsiyetleri, etnik kökenleri, anadilleri, geldikleri bölgeler (genel olarak Güneydoğu Anadolu) ve ait oldukları toplumsal sınıflar bağımsız değişkenleri oluştururken, yaşları, göç sırasındaki yaşları ve medeni durumları ise bağımlı değişkenleri oluşturmaktadır. Böylece yaş, medeni durum veya göç sırasındaki yaşın – entegrasyon çerçevesinde – nasıl bir rol oynadığının güvenilir bir şekilde belirlenimin mümkün olduğu düşünülmüştür.

Aşağıdaki tablo 'yaşa' göre katılımcı grubu göstermektedir:

Tablo 3: 'Yaşa' göre katılımcı grubu

Yaş ayırımına göre katılımcı sayısı		Toplam
20-30 yaş arası	10	10
31 yaş üzeri	12	12
Toplam	22	22

Araştırma sürecinde kadınların göç ederken medeni durumlarının da sosyal entegrasyonlarını etkilediğinin dikkati çekmesinden ötürü, medeni durum da bağımlı bir değişken olarak ele alınmış ve kadınların İstanbul'daki göç süreciyle ilişkilendirilmiştir.

Aşağıdaki tablo ‘göç sırasındaki medeni duruma’ göre katılımcı grubu göstermektedir:

Tablo 4: ‘Göç sırasındaki medeni duruma’ göre katılımcı grubu

Göç ederken medeni durum ayrımına göre katılan sayısı		Toplam
Bekâr	9	9
Evli veya dul	13	13
Toplam	22	22

Aileleriyle birlikte bekâr olarak İstanbul’a göç eden kadınların genellikle ikinci kuşağı oluşturdukları dikkat çekmiştir. Araştırma sırasında bu durumun – kişilerin büyüdükleri ortamın – da sosyal entegrasyonu etkilediği gözlemlendiği için, bu faktör de bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda kadınların İstanbul’a göç ettikleri sırada yaşları da sosyal entegrasyonlarını etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada ikinci kuşak tanımı, aileleriyle birlikte bekâr olarak göç edenler ve 18 yaşına girmeyenler için kullanılmıştır. 18 yaşını doldurmuş olanlar, yetişkin sayılıp göç edenlerin birinci kuşağı olarak ele alınmaktadır. İkinci kuşak, yine iki grupta sınıflandırılmıştır. Birinci grup, çocukluk döneminde Tarlabası’na göç edenlerden (yani İstanbul’da büyümuş sayılanlardan) oluşmaktadır. İkinci grup ise gençleri kapsamaktadır. Aşağıdaki tablo, aileleriyle birlikte ve bekâr olarak göç etmiş kadınların İstanbul’a göç sırasındaki yaş dağılımını göstermektedir:

Tablo 5: ‘Bekâr ve 18 yaşın altında göç edenlerin İstanbul’a göç sırasındaki yaşlarına (büydükleri ortama)’ göre katılımcı grubu

Bekâr olarak İstanbul’a gelen kadınların yaş dağılımı		Toplam
0-11	4	4
12 -17	4	4
Toplam	8	8

3.3 Kullanılan Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Belkıs Kümbetoğlu, niteliksel yöntemle araştırmanın en önemli adımını “*araştırmanın hangi sorulara cevap aradığı ve bu cevabın niteliğinin ortaya konması*” (Kümbetoğlu, 2008 s. 34). olarak tanımlamaktadır. Niteliksel araştırmanın amacı, anlamak ve keşfetmektir, niteliksel araştırma yorumlayıcı bir anlayışa sahiptir. Bundan ötürü ‘ne’ ve ‘nasıl’ gibi sorulara odaklanmaktadır (Kümbetoğlu, 2008). Durmuş Ekiz’e (2009) göre, niteliksel araştırmanın en temel özelliği, bir olaya kişilerin gözlerinden bakmak, onların bakış açısından değer ve normları incelemektir (Ekiz, 2009).

Bu tez çalışması çerçevesinde yapılacak araştırmanın amacı da göçmen kadınların perspektifinden bakmak ve yorumlamaktır. Bu çerçevede, kadınların yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıkları, kendilerini, eylemlerini ve görüşlerini nasıl geliştirdikleri, nasıl değiştirdikleri ve nasıl dönüştükleri önem kazanmaktadır. Verilerin toplanması için, ‘derinlemesine görüşme’ tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, özellikle şunları mümkün kılmaktadır:

Açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve gerekirse ek soruların sorulması. Araştırma konusunu bu şekilde detaylı bir şekilde incelemek mümkündür. Kümbetoğlu, derinlemesine görüşmenin temel özelliklerini şu şekilde betimlemektedir:

(...) sosyal dünyadaki ‘görünür’ birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok, özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır (...) bireylerin dünyalarını nasıl oluşturdukları, dış dünyaya ilişkin algıları ile kendilerini kuşatan sosyal çevreyi nasıl değerlendiklerini ortaya koyma fırsatı yakalanabilir (Kümbetoğlu, 2008, s. 72).

Kümbetoğlu’na (2008) göre araştırmacı, bu teknikte karşısındakini anlamalı ve duyarlılık, konsantrasyon, disiplin vs. gibi özelliklere sahip olmalıdır. Zira görüşme

sırasında araştırmacının özeni ve dikkati önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmacı, ilk önce güven duygusunu sağlamak zorundadır, bunun yanı sıra iyi bir dinleyici olmalı ve görüşme sürecinde görüşülen kişiyi konuşmaya cesaretlendirmelidir (Kümbetoğlu, 2008).

W. Lawrance Neuman (2006) da, görüşme sürecinde araştırmacının kendini nasıl sunduğunun önem taşıdığını vurgulamaktadır. Karşısındakine saygı duymak ve kendini öne çıkarmamak gibi davranışlar önemlidir. Araştırmacı kendini nasıl sunduğunun, bu süreci etkileyeceğinin farkında olmalıdır. Bundan başka, araştırmacının görüşme ortamında ortaya çıkan duygu ve tepkilerin de görüşmeyi etkileyebildiğini bilmesi ve bunları da veri olarak ele alması gereklidir. Neuman (2006), araştırmacı ve görüşülen kişinin arasında ilişki kurmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Fakat bunun her zaman kolay olmadığını da söylemektedir. Örneğin görüşülen kişiler hoşnutsuz ya da güvenilmez vs. olabilmektedirler. İlişki kurmak için araştırmacının, olaylara başkasının gözüyle bakması ve kendisini başkasının yerine koyması gerekli ve çok önemlidir. İlişki kurmak, hem görüşülen kişilerin güvenliğini hem araştırmacının görüşülen kişileri anlamasını sağlamaktadır (Neuman, 2006).

‘Derinlemesine görüşmeler’ bir görüşme formu kullanılarak yapılmıştır. Görüşme formu, konuya ve verilere ilişkin sorular veya konu başlıklarının da bulunduğu bir esnek rehber formu olarak anlaşılmalıdır. Böylece sistematik şekilde bilgi toplamak mümkün olmuştur. Soruların biçimi veya düzeni, görüşme boyunca değişebilmektedir. Görüşmedeki bilgi akışı da bununla birlikte değişebilmektedir. Bu, görüşmenin verimini arttırabilmekte ve bu verimlilik veri yelpazesine de bir

anlamda esneklik olarak yansımaktadır. Görüşme formunu da bu bağlamda ‘esnek bir rehber formu’ olarak betimlemek mümkün olmaktadır. Bundan başka, bu form araştırmacı için, unutmamak veya hatırlamak ya da hazırlanmak bakımından yardımcı bir formdur ve bir kontrol aracıdır. Rehber formun dezavantajı, soruların görece sınırlı ve belirlenmiş halde kalmasıdır (Kümbetoğlu, 2008).

3.4 İşlem

İlk önce tez konusu hakkında bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve araştırmanın kuramsal çerçevesi büyük ölçüde belirlenmiştir. Araştırma çerçevesinde literatür taramasının ardından Tarlabası’nda bir ön çalışma yapılmıştır. Bu ön çalışmanın amacı, derinlemesine görüşmelere başlamadan önce Tarlabası semti hakkında bilgi edinmek, semtteki mevcut olan iklimi algılamak ve yakalamak olmuştur. Ön çalışma sürecinin – semtin özellikleri hakkında bilgi toplanmasının yanı sıra – diğer avantajının araştırmacının zamanla kendisini artık semtte ‘yabancı’ olarak hissetmemesini, mahallenin veya mahallenin sakinlerinin özelliklerine alışmasını sağlamıştır. Yine bu şekilde bir ön çalışma, özellikle görüşülen kişilere ulaşma konusunda kolaylık sağlamıştır.

Ön çalışma çerçevesinde mahalleler gezilmiş ve farklı kurumlardan – muhtar ve sağlık ocağı gibi – mahalleler hakkında bilgiler toplanmıştır. Bunun yanı sıra, bakkal veya emlakçı gibi ticari mekânlardan da bilgi edinilmiştir. Bu bilgi toplama esnasında, bazen sözü geçen ticari mekânlara gelen müşterilerle de tanışılıp konuşulmuştur. Araştırmacı görüşmelerden önce görüşme yapacağı kişilere kendisini ve araştırmayı tanıtmıştır. Görüşmelerin çoğunu tek kişiyle sürdürürken bazı görüşmeler iki veya üç kişinin de bulunduğu ve/veya katıldığı bir ortamda

yapılmıştır. Araştırmacı, araştırmanın başlangıcından itibaren görüşmelerini ve gözlemlerini not alarak kayıt etmiştir. Notlar ya görüşme sırasında ya da hemen ardından tutulmuştur.

Semt hakkında yeterli bilgi toplandığı kanaatine varıldığında ön çalışma kapatılmıştır. Ön çalışmaya katılan kişilerin çoğu Tarlabası'nda oturmaktadır. Bunların etnik kökenleri, cinsiyetleri, yaşları, toplumsal ve sınıfsal mensubiyetleri ve meslekleri, görevleri veya iş meşguliyetlerinin birbirinden farklılaştığını ifade etmek önem arz etmektedir.

Literatür taraması ve ön çalışmadan toplanan bilgilerden hareketle 'derinlemesine görüşmeler' için bir 'görüşme formu' ve 'değerlendirme formu' geliştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelere 'görüşülen kişi' olarak katılan kadınlara farklı kaynaklarla ulaşma imkânı bulunmuştur. Bazı kadınlara resmi kurumlar bağlantısı – muhtar veya sağlık ocağı – üzerinden ulaşılabılırken, bazılarına mahalleyi ve mahalle sakinlerini iyi tanıyan bakkal veya kahvehane sahipleri bağlantısıyla ulaşılmıştır. Bu süreçte görüşülen kişilere ulaşmak için anahtar kişilerin kendilerinin de 'Kürt kökenli' olmalarının, görüşülen kişilerin güveninin sağlanmasında olumlu bir rol oynadığı gözlenmiştir. Diğer bir grup kadına ise, ev kapılarının önünde otururken araştırmacı tarafından kendileriyle iletişim kurularak ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan kişiler, kimlik bildirimlerinin gizli tutulmasını istediklerinden kimliklerinin anonim tutulacağına dair kendilerine söz verilmiştir. Araştırma raporunda kadınlara bir takma isim verilmiştir. Not almak veya ses kayıt cihazını kullanmak için, görüşülen kişilerin rızaları alınmıştır. Araştırmaya katılan kişiler,

görüşme yerini ve zamanını kendileri belirlemişlerdir. Çoğu farklı nedenlerden dolayı – örneğin ev, iş veya çocuk gibi –, görüşme yeri olarak kendi evlerini ya da evlerinin kapı önünü tercih etmişlerdir. Bazı görüşmeler ise sağlık ocağında yapılmıştır.

Görüşmelerin zamansal süresi, çeşitli nedenlerden dolayı çok farklı olmuştur. Kadınların bazıları, örneğin ev işlerinden dolayı, özellikle yemek hazırlamak veya pazara gitmek zorunda olduklarından görüşmeler için gereken zamanı ayıramamışlardır. Bu nedenle, bazı görüşmeler öngörülenden daha kısa sürede sonlandırılmıştır. En kısa görüşme süresi yaklaşık 20 dakika olurken, en uzun görüşme iki saati geçebilmiştir.

Araştırma sırasında ortaya çıkan sorunlardan biri de, görüşmelerin çoğunda görüşmenin görüşülen kişiyle tek başına sürdürülmesi için imkân bulunmaması olmuştur. Örneğin görüşülen kişilerin bazıları kendilerini ifade edecek şekilde Türkçeye hâkim olmamaları ve aynı zamanda araştırmacının da Kürtçeyi bilmemesi, bazı görüşmelerde tercümanlık yapan bir kişiye ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu durumlarda özellikle aile üyeleri veya komşu kadınlar yardımcı olmuşlardır.

Saha çalışması sırasında ortaya çıkan sorunlardan bir diğeri de çoğu kez evde olan çocukların ve/veya eşlerin de görüşme ortamında bulunabilmelerinden kaynaklanmıştır. Görüşülen kişilerin genelde küçük evlerde oturması ve hane nüfusunun fazla olması da bu durumu etkilemiştir. Çoğu kez 2 veya 3 kişinin, birinde de 8-9 kişinin görüşme ortamında hazır bulunduğu olmuştur. Böylece görüşmeler çok farklı geçmiştir. Bu da, örneğin görüşme formunda olan bazı soruların sorulabilmesi için veya bazı konuların görüşme sırasında genişlemesi ve derinleşmesi

için – kadınları zor bir durumda bırakmamak için - engel teşkil etmiştir. Bu noktada, görüşmenin yapıldığı ortamların kadınların verdikleri cevapları etkilediğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra, kadınların misafirperverlik kültürüyle ilgili alışkanlıklarının da ortamda bulunan kişilerin sayısının artmasına neden olduğu belirtilebilir. Örneğin bazı kadınlar kendi iradeleriyle tanıdıkları komşularını veya akraba üyelerini görüşme ortamına çağırırlarken çoğu kez de görüşme esnasında eve birdenbire misafir geldiği yaşanmıştır. Burada görüşülen kişinin görüşmenin iklim ve heyecanını komşuları ve yakınlarıyla paylaşma isteği gözlemlenmiştir.

Görüşülen kişilerin bazıları, farklı konu başlıklarında yaşadıkları olaylardan veya yaşadıkları durumlardan dolayı – örneğin göç nedeni veya yoksulluk gibi – duygusallaşmışlardır. Bazıları görüşme sırasında gözyaşlarını tutamamışlardır. Bu gibi duygusal heyecanlardan veya gerilimlerden dolayı, araştırmacının etik bakımdan gerekli hoşgörüyü gösterdiğini ve/veya gerekli yerlerde görüşmenin seyrinde değişiklik yaptığını ve/veya bazı konuları irdelemeyi veya irdelememeyi uygun gördüğünü belirtmek önemlidir.

Görüşme ortamı ve ikliminin genel olarak ve çoğunlukla sıcak ve içtenlikli geçtiğini de belirtmek gerekir. Görüşmeler, araştırmacı açısından güvenli ortamlarda ve güven veren seyrinde geçmiştir. Kadınların çoğu, görüşmelere katıldıkları ve kendileriyle görüşüldüğü için memnuniyetlerini bildirmişlerdir. Görüşülen kişiler, araştırmacıyı görüşmeler sonrasında yemeğe veya çay-kahve içmeye veya başka zaman için evlerine davet etmişlerdir.

Araştırmacı araştırma süresince kendi görüntüsüne dikkat etmiştir. Örneğin kültürel ve sınıfsal uçurumu kapatmak için, araştırmacı Tarlabası'nda kendi giyim tarzına dikkat ederek genelde uzun ve basit bir kot pantolon, tek renkli bir kazak veya kollu bir tişört ve basit spor bir ayakkabı giymiştir.

3.5 Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümülenmesi için, araştırma tasarımında derinlemesine görüşmelerin ses kayıt cihazına alınacağı düşünölmüştü. Fakat bunun aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır. Kadınların çoğu (18 kişi), görüşmelerin ses kayıt cihazına kayıt edilmesi için rıza göstermemişlerdir. Kadınlar, bu kararlarının gerekçelerini de kendilerine göre açıklamışlardır: bir kısmı böyle bir şeye alışkın olmadıklarını dile getirmişler, bir kısmı da çekindiklerini söylemiştir.

Görüşölen kişilerin bazıları, tez konusunu kendilerine henüz açıklamışken ve/veya daha açıklama esnasında hemen duygusallaştıkları ve bazıları da Türkçeye hâkim olmamalarından veya olmadıklarını düşünmelerinden dolayı çekindikleri için, bu durumlarda etik davranılarak ses kayıt cihazının kullanılmaması doğrultusunda karar verilmiştir. Böylece araştırmacı büyük ölçüde not alarak çalışmıştır. Görüşme sırasında da imkânlar dâhilinde notlar alınmakla beraber, görüşmenin akışını kesmemek için, notlar genellikle hemen görüşme sonrasında – görüşölen kişilerin söylediklerine mümkün olduğu kadar sadık kalınarak – tutulmuştur. Görüşmeler sırasında edinilen gözlemler de – örneğin özel davranışlar, mimikler, jestler – not alınarak çözümlemede kullanılmıştır.

Çözümlemenin birinci adımı, ‘betimsel bir analizden’ oluşmaktadır (Kümbetoğlu, 2008). Toplanan veriler, betimsel bir yaklaşımla sunulmuştur. Yani verilerin çözümlenmesi için görüşme sırasında tutulan notlar, önceden geliştirilmiş değerlendirme formundan – konular sınıflandırılarak, betimlenerek ve görüşülen kişilerin sözlerine sadık kalınarak – geçirilmiştir (Kümbetoğlu, 2008). Verilerin çözümlenmesinin ikinci adımını, ‘sistemik analiz süreci’ oluşturmaktadır. Bu noktada, temalar arasında ilişki kurulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, ‘Katılımcıların Özellikleri’ bölümünde sunulan grup ve kümelerin birbirleriyle karşılaştırılmaları sonucunda farklılık, benzerlik ve eğilimler ortaya çıkarılmış ve değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Üçüncü adımda, veriler değerlendirmelerin yoğunlaşmasıyla yorumlama kıvamına getirilmiş ve yorumlarla da eğilimlerin anlamları ortaya çıkarılmıştır (Kümbetoğlu, 2008).

4 BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, 2011 yılının Mayıs ve Kasım ayları arasında İstanbul-Tarlabaşı'nda yürütülmüş olan araştırmanın bulguları tartışılarak sunulacaktır. Araştırmanın merkez sorunsalı, göç eden kadınların yeni yerleştikleri ortamda katılımlarının nasıl ve hangi düzeyde gerçekleştiğidir. Bu çerçevede, göç eden kadınların göçle birlikte hangi değişim ve dönüşümleri yaşadıkları, toplum tarafından sunulan fırsatlardan ne ölçüde yararlandıkları ve bunlara bağlı olan olumlu ve olumsuz faktörler ele alınacaktır.

Birinci kısım, kadınların göç nedenlerini ele alırken ikinci kısımda kadınların Tarlabaşı'ndaki hayatları incelenmiştir.

Kadınların özel hayatlarına ilişkin bilgilerin korunması amacıyla, kendilerine araştırmacı tarafından takma isimler verilmiştir. Görüşülen kişilerin ifadeleri (alıntılar) görüşme notlarına veya ses kayıt cihazıyla yapılan ses kayıtlarına dayanmaktadır.

Ek 1'de yer alan tablo 6'da derinlemesine görüşmelerin listesi verilmiştir. Ek 2'de yer alan tablo 7, 8 ve 9'da ayrıntılı bir şekilde görüşülen kadınların özellikleri sunulmuştur. Bazı görüşmeler tercümanlarla gerçekleşmiştir. Tercümanlar hakkında bilgiler ek 3'te verilmiştir.

Görüşülen kadınlardan yapılan alıntılarının sonunda parantez içinde verilen bilgiler sırasıyla görüşülen kişinin tanıtım numarasını, görüşülen kişinin takma ismini, görüşülen kişinin doğum yerini, görüşülen kişinin yaşını ve duruma göre tercüme edenin tanıtım numarasını ifade etmektedir.

4.1 Göç Nedenleri

Araştırmaya dâhil edilmiş olan kadınların göç nedenleri ve göç sürecini nasıl yaşadıkları oldukça farklı olabilmektedir. Görüşülen kadınların çoğu hayatlarında bir kaç defa farklı nedenlerden ötürü göç ettiklerini dile getirmiştir. Örneğin görüşülen kadınlardan biri (Selma, Mardinli ve 40 yaşında), köylerinin boşaltılmasından sonra, ilk önce Batman'a göç ettiklerini, eşi Batman'da iş bulamadığı için, oradan da İstanbul'a göç ettiklerini anlatmıştır. Mardin'den gelen ve köylerinin boşaltılması nedeniyle çocuk yaşta köylerini terk etmek zorunda kalan iki genç kadın – Hediye (23 yaşında) ve Yaşar (30 yaşında) – köylerinin boşaltılmasının zincirleme bir şekilde göç etmeye – sürekli veya bir kaç defa yer değiştirmeye – yol açtığını ifade etmişlerdir. Kadınlar, köy boşaltmalarının ardından meydana gelen zincirleme göçleri kısaca *“hep ekonomik nedenlerden”* diye özetleyerek, babalarının yerleştikleri yerlerde iş bulmakta zorlandıklarını ve böylece yeniden göç etmeye mecbur kaldıklarını dile getirmişlerdir. Elif'in sözleri, zincirleme göçün bir yere kök salmayı ya da, entegre olmayı olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır:

“Oradan oraya, oradan oraya, mesela dört sene orada, üç sene orada, iki sene orada. (...) Bir yere alışıyorum. Komşuları filan seviyorum, sonra başka bir yere taşıyorum” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Bir göç hareketi, görüldüğü gibi akabinde gerçekleşen diğer bir göç hareketini de etkileyebilmektedir. Kadınların anlatımları, bir göç sürecinin çoğu kez farklı ve iç içe geçmiş nedenleri barındırdığını ortaya koymaktadır. Mesela Sema ve Çiğdem, yaşadıkları göç sürecini şu sözlerle aktarmışlardır:

“Mardin'den (...) Manisa'ya gittik. Hatırlamıyorum ne kadar, bir kaç ay filan orada kaldık. Ondan sonra İstanbul'a geldik” (17, Sema, Mardinli, 30 yaşında).

“Kocam öldükten sonra abim çağırdı. Abim orada yalnız kalmamı istememiş. Orada [Mardin’de] zaten zor geçiniyorduk” (3,Çiğdem, Mardinli, 50 yaşında, T2).

Kaya’nın (aktaran Tezcan, 2011) işaret ettiği gibi, göç etme hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın, çoğu kez özgür iradeyle verilmiş bir karar niteliği taşımamaktadır. Araştırmaya katılan kadınların çoğunluğu, İstanbul’a ekonomik nedenlerden dolayı göç ettiklerini ifade etmektedir. Görüşülen kadınların ifadeleri, göçün kendi özgür kararları sonucu değil, bilakis geçinemedikleri için – yani daha çok çaresizlikten gerçekleştiğini ima etmektedir. Melike, bu noktada şunu dile getirmiştir:

“Eşim artık orada iş bulamadı” (13, Melike, Mardinli, 28 yaşında).

Melek ve Betül bu durumu şöyle ifade etmişlerdir:

“Tarlaya gidiyorduk; pamuk toplamaya. Orada bir pamuk fabrikası açıldıktan sonra, bize iş kalmadı” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

“Bir şeyimiz yoktu [Tarla vs. gibi]. Geçinmek zordu” (2, Betül, Mardinli, 24 yaşında).

Özellikle evli olan kadınlar, göç ettikten sonra çalışmaya başlamadıklarından dolayı ekonomik açıdan erkeklere bağlı olurken, kadınların evli oldukları veya ailenin dağılmaması için göç ettikleri anlaşılmaktadır. Ekonomik durum bütün aileyi etkilediği için, ekonomik ya da aile birleşimi gibi nedenlerden ötürü göç etmek iç içe geçmiş bir durumu ifade etmektedir. Damla, bunu şöyle aktarmıştır:

“Ondan sonra eşim buraya gelip burada çalışıyordu. Bizim hanımlarımız, köydeler, biz de buradayız, en iyisi onlarda buraya gelsinler, tam rahat ederiz, yani bekârlık hayatını yaşamayalım. Onlar da bizi buraya getirdiler (...) Bir erkek için bekârlık hayatı zordur. Biz de bunun için buraya geldik. Kendileri burada biz köyde çok kötü bir şey” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, T3).

Görüşülen kadınların ifadeleri, Çağlayan (2010), Ötken (2009) ile İlkaracan ve İlkaracan’ın (1998) ifade ettikleri gibi, erkeğin konumunun kamusal alanda, kadının

konumunun ise evin içinde yer aldığını ve kadının konumunun bir hizmetçi konumu olduğunu desteklemektedir. Böylece, erkekler kendi yaşamlarını iş imkânlarına göre yönlendirirken, kadınlar hayatlarını – hizmet etmek konumunda buldukları için – erkeğe göre yönlendirmektedir. Bu durum da, kadınların yeni yerleştikleri ortamda topluma katılımlarını sınırlayabilmektedir.

Tekin Yılmaz'ın (2005) belirttiği gibi, Güneydoğu Anadolu'dan doğru yaşanan göç hareketinde ekonomik nedenlerin yanı sıra siyasal sebepler de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle köy boşaltılması nedeniyle göç edenlerin çoğu, korku, üzüntü ve kayıp gibi olumsuz duygulardan bahsetmektedir. Söz konusu duygular, özellikle çok kısa süre zarfında yaşadıkları ortamı terk etmek zorunda kalanlarda gözlenmiştir. Çağlayan'ın (2008) işaret ettiği gibi, bu durum diğer nedenlerden dolayı göç edenlere nazaran birdenbire ve öngörülmecek bir şekilde hayatlarını değiştirmiştir. Kadınlar, böylece göçü her bakımdan hazırlıksız yani hem işlevsel hem de duygusal bakımdan bir kopuş olarak yaşamışlardır. Yeni yerleşim yerlerine doğru hareket ederken, yaşam ortamları olan eski yerleşim yerlerine veda edemediği ayrılışın hüznünü yaşamış oldukları – görüşmelerde de dile getirdikleri gibi – açıkça görülmektedir. Selma köyünden ayrılmak zorunda olduğu o günü şu sözlerle betimlemiştir:

“Bizi kovdular. Üstümüzde ne varsa (...) bide iki yastık aldım getirdim” (16, Selma, Mardinli, 40 yaşında).

Görüşülen kadınların çoğu, ekonomik nedenlerle veya aile birleşimi nedeniyle göç ettiklerini söylerken, birçoğunun çatışmalardan bir şekilde etkilendikleri de ortaya çıkmaktadır. Kadınların bu durumunun – kendileri asli neden olarak dile

getirmeseler de – hem göç etmelerini hem de geri dönüş isteklerini olumsuz etkilediğini düşünmek mümkündür. Örneğin Derya şunu söylemiştir:

“Köyümüz bir korucu köyüydü. (...) çok korktum (...) Bir ses duyunca hemen evin içine sığındık (...) Orada huzur yok” (5, Derya, Ağrılı, 42 yaşında).

Görüşülen kişilerin bir kısmı, köylerinin boşaltılması sebebiyle göç etmemiş olsalar da, çoğu kez köylerinin koruculuk sistemine dâhil edilmesi sonucunda can güvenliği nedeniyle korku yaşadıklarını ya da köylerinden göç ettikten sonra köylerinin boşaltıldığını ifade etmektedirler. Bu durum da insanların olası geri dönme planlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bunu özellikle Elif’in şu sözleri desteklemektedir:

“Hepsi yıkıldı.(...) Yerimiz var, taş maş var. (...) Kayınbabam verdi, ev var, ama yerler kalmış. [Başka] hiç bir şey kalmamış, bahçeler kurumuş. Mesela ne bileyim, eski köyler şimdi harap olmuş. Kimse yok içlerinde. Bizim elimizden de gelmiyor, gitsek, bir hayat kursak, (...) yaptırsak, çocuklarımız ne iş yapacak ki. Orada iş yok. Hiçbir şey yok. Mesela o evin içinde oturulmaz (...) O yüzden mecburuz böyle kalmaya. Hayata devam etmeye” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Yükseker (2006c) ve Çelik (2006), zorunlu göçün ekonomik göçle içiçe girdiğini vurgulamaktadırlar. Burada çatışmalardan dolayı, sadece kalkınma projeleri değil, çoğu kez bölgedeki tarımsal ekonomi de çökmüştür.

Görüşülen kişilerin ifadelerine göre, birçoğu göç kararına dâhil olmamıştır. Göç kararı, eşleri veya ailenin diğer erkek üyeleri tarafından verilmiştir. Bu da kadınların hayatlarının kendi kararlarıyla değil, erkeklerin kararlarıyla değiştiğini göstermektedir. Güldane ve Kader, bu konuyu şöyle dile getirmişlerdir:

“[Göç etmeye] eşim karar verdi” (9, Güldane, Batmanlı, 38 yaşında).

“Aslında abim karar verdi. Babam vefat ettikten sonra, bizi çağırdı” (11, Kader, Mardinli 20 yaşında).

Örneğin Derya (Ağrılı 42, yaşında), göç kararının alınmasında herhangi bir dahli olmadığını, o zamanlar göç etmek “*istemediğini*”, özellikle ‘geride bıraktığı ailesinden ve akrabalarından’ dolayı çok “*üzüldüğünü*” vurgulayarak ifade etmiştir. İlkaracan ve İlkaracan’ın (1998) da ifade ettikleri gibi, göç eden kadın için ‘göç etmek’, kendi bireysel kararından kaynaklanmadığından ötürü kadın genellikle erkeğin peşinden gitmek zorunda olan bir birey olmaktadır.

Görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla, göç kararını genellikle ailenin yetişkin erkek bireyleri alsa da, bazı durumlarda kadınların da göç kararlarında etkin olması söz konusu olabilmektedir. Ama bu daha çok istisnai bir durum olarak görülebilir. Özellikle Elif’in sözleri, eşini göç etmeye ikna ederek nasıl hayatını değiştirmeye karar verdiğini ve kendi imkânları çerçevesinde konuyu nasıl ele almaya çalıştığını göstermektedir. Elif’in sözleri kendisinin aslında büyük ailedeki gelin konumundan kaçmak istediğini ima etmektedir:

“(…) doğum yaptığım günde de (...) biçmeden geldik (...). Yaptık işte. Biz yok diyemeyiz ki ona [kayınvalideye] (...) Ondan sonra, çocuk doğduktan sonra, bir buçuk yaşına gelince ben dayanamadım artık (...) Sonunda, en sonunda dedim ne olursa olsun ben ayrılacağım. Çocuk da, dedim, rezil oluyor bu sıcakta, daha bebektir, o sıcakın altına götürüyoruz (...) bana eziyet ediyor (...)...işe gidiyorum, yaz oldu, (...) dedim hepsi eziyet ediyor,(...)[kocama dedim]; ben de geleceğim, (...) beni de götüreceksin. Valla nasıl olduysa Allaktan adam dedi ki, tamam haydi gel. Gel deyince, hiçbir şey getirmedi, çocuğumu aldım, iki kat elbisesi, benim de iki kat elbiseyi aldık işte,” (...) (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Nurcan da geçim sıkıntısı nedeniyle ve çocuklarının geleceğini düşünerek eşini göç etmeye ikna edebilmiştir:

“Orada iş yok. Nasıl geçineceksin? Bide çocuklarım orada ne iş yapacak ki” (15, Nurcan, Mardinli, 38 yaşında).

Görüşmelerden anlaşıldığı gibi, göç kararını genellikle ailenin yetişkin erkek bireyleri almıştır.

Kadınların çoğu, eşlerinin göç etmeden önce yeni yerleşimlerini az da olsa bildiklerini dile getirmektedir. Erkekler, göçten önce genelde yaz aylarında İstanbul'a çalışmaya gitmiş ve kışın köylerine geri dönmüşlerdir. Bundan dolayı da sadece göç değil, yeni yerleşim yerinin, şehrin ve mahallenin seçimi de erkek tarafından belirlenmiştir. Bu anlamda, erkekler tanıdıkları ve iletişim kurdukları bir mekâna yerleşirken, kadınların çoğunun hiç bilmedikleri bir ortama gelip yerleştiklerini belirtmek önemlidir. Göç, ister ekonomi ister siyasal nedenlerden kaynaklansın, kadınlar genellikle ev içi konumunda buldukları ve karar verme imkânları sınırlı olduğu için, entegrasyon konusunda – erkeklere kıyasla – daha dezavantajlı bir durumdadır. Kadınlar, genellikle geldikleri yerde hiç kimseyi tanımadıklarını anlatmaktadır. Bir sonraki kısımda görüleceği üzere, kadınlar çoğu kez izole bir hayat sürdürmektedir. Bu da kadınların sosyal hayatlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Gül, bu noktada şunu anlatmıştır:

“Erkekler buraya gelip burada çalışıyorlardı (...) Eşim önce burada bir ev tuttu (...) ondan sonra geldim (...) Ben hiç kimseyi bilmiyordum.” (8, Gül, Mardinli, 46 yaşında).

Bu bölümde, çoğunlukla erkek tarafından verilen göç kararının ve göç mekânının seçiminin kadınlar için ne anlam ifade ettiği ve bunun onların entegrasyon sürecini nasıl etkilediği tartışılmıştır. Göç bağlamında mekânın kimler tarafından ve nasıl kullanıldığıнын entegrasyon sürecinin önemli bir ölçüğü olduğu söylenebilir. Bir sonraki kısımda Tarlabası'nın yeni yerleşim mekânı olarak kadınlar tarafından nasıl kullanıldığı ve kadınların sosyo-kültürel konumlarının mekânsal hareketliliği nasıl etkilediği konuları tartışılacaktır.

4.2 Tarlabası'nda Hayat

Çalışmamın bu bölümünde – daha çok yoksulların ve marjinal grupların yerleşim yeri olarak bilinen – Tarlabası'nın Güneydoğu Anadolu'dan göçerek yerleşen 'Kürt kökenli' kadınlar için nasıl bir yaşam alanı oluşturduğunu tartışacağım. Daha sonra, kadınların hem toplumsal cinsiyet bağlamında hem de 'Kürt kökenli olmalarından' dolayı karşılaştıkları bazı sorunları yoksulluk bağlamında irdeleyeceğim.

4.2.1 Kadınlar, Göç ve Mekân

Bu kısımda, kadınların aile ilişkileri ve hareket özgürlüğünün Tarlabası'na göç ettikten sonra nasıl değiştiği tartışılacaktır. Ökten'in (2009) ifade ettiği gibi, toplumsal cinsiyet kültürel olarak inşa edilmiştir. Bu nedenle kadınlar ve erkeklerden beklentilerin mekândan bağımsız tezahür etmesi mümkün değildir.

Araştırmaya katılan kadınların bazıları, zorlukların ve olumsuz duyguların yanı sıra, yeni yerleştikleri ortamın olumlu yanları da olduğunu dile getirmektedirler. Kadınların çoğu, olumsuz duygularını, özellikle geride bıraktıkları aile veya akrabalara duyulan özlemle açıklamaktadırlar. Gül, kısaca şunu aktarmıştır:

“Hepimiz beraber olabilseydik.” (8, Gül, Mardinli, 46 yaşında).

Melek, şunu ifade etmiştir:

“Teyzemle telefonda konuşsam, daha halen bu eski duygular yukarıya çıkıyor” (12, Melek, Mardinli 26 yaşında).

Sevgi, şunu dile getirmiştir:

“Onlar da o tarafta oldukları için [hâlâ Güneydoğu Anadolu'da aile kastediliyor], mezara filan gidemiyoruz” (18, Sevgi, Mardinli, 58 yaşında).

Elif, bu konuyu şöyle dile getirmiştir:

Her şeyi özliyoruz, toprağı da özliyoruz (...) Özlemi bıraktı, özlemi çok bıraktı. Bizim geldiğimizde çok zorumuza gidiyordu. Çok özliyorduk. Durumumuz da yok ki (...) gitsek” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Özellikle göçle birlikte çoğu kez değişen aile ilişkileri ve kadınların hareket özgürlüğünün genişlemesi, araştırmaya katılan kadınlar tarafından olumlu olarak değerlendirilmektedir. Özgürce hareket edebilmek, kadınların ne kadar eve kapalı ya da ne kadar topluma karışabildikleri sorununa bağlı olmaktadır.

Araştırmaya göre, özgürce hareket edebilmek, kadınların İstanbul’daki hayatlarından hoşnut kalabilmeleri için önemli bir faktördür. Derya, bunu şöyle açıklamıştır:

“Özgürlük çok önemli (...) burası [köyümden] daha iyi” (5, Derya, Ağrı, 42 yaşında).

Erman’ın belirttiği gibi, göçle birlikte aile örgütlenmesi değiştiği için yani kadınlar artık genellikle çekirdek aile içinde yaşadıkları veya eşlerinin ailelerinden mekânsal olarak uzaklaştıkları için, özerklikleri artmaktadır (aktaran İlkcaracan ve İlkcaracan, 1998).

Görüşülen kişilerin çoğunluğu, asıl geldikleri yere kıyasla Tarlabası’nda aile içindeki konumlarının iyiye doğru değiştiğini ve bunun da ‘daha özgür hareket etmelerine yol açtığını’ dile getirmektedirler. Çağlayan’ın (2010) belirttiği gibi, özellikle geniş aile çerçevesinde ‘gelin konumu’ sorunlu olmaktadır.

Gelinlerin konumları, hem erkek ve kadın arasındaki hem de kadınların kendi aralarındaki yaş hiyerarşisine bağlıdır. Bu bağlamda kadınlar, eskiden genellikle kayınvalide ve kayınpederleri tarafından baskı ve eziyete maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin Selma (Mardinli, 40 yaşında), köyde yaşarken isteklerini, geleneklerden ötürü eşinin karşısında dile getiremediğini ve ‘bu gibi durumların Tarlabası’nda olmadığını’, ‘dönüştüğünü’ anlatmıştır:

Orada kayınvalide var (...) kocamla böyle konuşamam, ayıp olur (...) şimdi kocamı öpüyorum” (16, Selma, Mardinli, 40 yaşında).

Görüşülen kadınlar ile kayınvalideleri arasındaki sorunlu ilişkiler, çoğu kez genç kadınların eşleriyle de tartışmalarına yol açmıştır. Görüşülen kişilerin ifade ettiğine göre, göç ettikten sonra artık kayınvalideyle birlikte oturmadıkları için, eşlerle ilişkileri düzelmiştir. Kayınvalidesi tarafından psikolojik ve fiziksel şiddeti görmüş olan Ayşe, Batman’daki hayatını şöyle aktarmıştır:

“(...) Ondan sonra (...) kayınvalidem bana yüklenmeye başladı, eşim bana yüklenmeye başladı. O zamanlar çok kötüydü. İstanbul’a gelinceye kadar (...) İstanbul’a gelince işte biraz güzelleşti her şey (...) Eziyetler (...) bir yemek yapardım, kızardı, ‘ne biçim yemek yapıyorsun’ derdi (...) Her şeye kızardı. Her şeye küfür ederdi (...)bağırır çağırırdı. Hatta beni döverdi filan (...) İstanbul’a kaçtım (...) Eziyetler (...) Hayatım buydu (...) Yani, bizim memleket, benim her şeyim (...) ama kayınvalidem, o orada olduğu zaman o memleket benim gözümde hiç bir şey” (1, Ayşe, Batmanlı, 46 yaşında, T1).

Kadınların ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, geniş aile içindeki gelin konumları, kendi savunmalarını sınırlandırmıştır. Elif, bunu şöyle ifade etmiştir:

“Biz yok değeyiz ki ona [kayınvalideye]” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Fakat görüşülen kadınlar arasında İstanbul’da büyüyenlerin anlatımları da ‘gelinlerin’ aile içinde nasıl algılandıklarıyla ilgili ipuçları vermektedir. İkinci kuşağa ait olanlardan dört kadın da, halen ya da ilk evlendikleri yıllarda eşlerinin aileleriyle birlikte oturduklarını ve bunun aile içindeki konumlarını ve hareketlerini olumsuz anlamda etkilediğini açıklamaktadırlar. Kendi ifadelerine göre, kadınlar ‘yeni gelinken’ kendi hayatlarını kayınvalide veya kayınpederlerine göre yönlendirmek zorunda kalmaktadırlar ya da kalmışlardır. Kadınların eşlerinin aileleriyle yaşadıkları sorunlar ve duygular farklı düzeylerde olabilmektedir. Örneğin Nur, kendi hayatını kayınvalidesine ve kayınpederine göre yönlendirmekten bunaldığını söylerken, Yaşar (Mardinli, 30 yaşında), o dönemde kendisini “bir köle” gibi hissettiğini, evdeki her

işin kendisine bırakıldığını dile getirmektedir. Kadınların çoğu, yoksulluktan ötürü eşlerinin aileleriyle birlikte yaşamak zorunda kaldıklarını dile getirirken, Nur'un ifadesi başka bir nedeni de ima etmektedir. Görüşülen kişinin anlattıklarına göre, ev işlerinden, kayınvalidesinin hasta olmasından ve bakıma ihtiyacının olmasından ötürü eşi ve çocuklarıyla birlikte bir eve çıkmalarının ancak yeni bir gelinin eve gelmesiyle mümkün olabildiği gibi – Çağlayan'ın (2010) da dile getirdiği gibi – 'gelinlerin' hizmetçi rolünü üstlendiklerini ima etmektedir. Bu da aynı zamanda kadınların sosyal hayatlarını etkileyebilmektedir:

“Zor, herkesin bir hayali var, benim de bir hayalim var, bugün kendi evimi kurup, mesela (...) kendi istediğim gibi yaşamıyorum. Deseydim bu yastığı buraya koysam o diyecek yok burada kalacak! Onun dediği gibi olacak! (...). Onların istediği gibi olacak. Ya da ben dışarı gitmek istiyorum, onu düşünüyorum, o evdedir, o da tek başına burada nasıl kalacak, onu burada bırakıp gidemiyorum dışarıya. Ne bileyim ben, kendi istediğim gibi yaşamıyorum. (...) kendi bir evim olmasını isterim (...). Para olmadığı için nereye gidecez, bide onlar tek başına. Diyorum ki belki kaynım evlenirse, belki gitme imkânımız olur, ama bilmiyorum, kismet” (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

Nur'un sözleri aynı zamanda fedakârlığı ima etmektedir. Fedakârlık ve/veya çocuk ve yaşlıların bakımı – toplumsal cinsiyet bakış açısından – özellikle kadınlardan beklenilmektedir. Bu içselleştirilmiş tutum da Nur'un eve bağlı bir yaşam sürmesini etkilemektedir:

“Yani bazen eşi veya oğlu evde olduğu zaman, ben kendim dışarıya çıkarım, yoksa yalnızdır diye, fazla dışarıya da çıkmıyorum, yani eşi veya oğlu olduğu zaman çıkarım, ama fazla çıkmam, yalnız bırakmayayım diye” (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

Kadınlara hareket özgürlüklerinin nasıl dönüştüğü sorulduğunda, hareketlerini etkileyen diğer bir faktörün kentteki anonimlik olduğu kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Araştırmaya katılan kadınlara göre, köylerindeki cemaat yaşamı hemen dedikodu çıkmasına neden olmaktadır. Kadınlara göre, bu durum Tarlabası'nda farklıdır. Köydeki toplumlar daha kapalı olurken ve köylülerin uyum, namus ve denetim anlayışı büyük şehirdekilere kıyasla daha dar görüşlü olurken,

Tarlabaşı'ndaki anonim topluluğun içinde uyum ve denetim anlayışı gevşemektedir. Böylece mahalle sakinleri birbirlerinin hayatlarına karışmamaktadır. Bu da, kadınların kamusal alanda köydekine kıyasla daha özgür hareket etmelerine yol açmaktadır. Yani kadınların ev dışı toplumsal hayata katılmalarını etkilemektedir.

Örneğin Derya köyde dedikodu çıktığı için, tek başına gezmeye çıkamadığını, Tarlabaşı'nda ise hiç kimse ötekinin hayatına karışmadığı için, tek başına da gezmeye çıkabildiğini ve bundan ötürü de köyüne geri dönmek istemediğini anlatmıştır:

“Buralara alıştım (...) seviyorum, kendimi burada yabancı hissetmiyorum (...) Orada hemen dedikodu çıkıyor (...) Burada tek başıma da çıkabiliyorum (...) kimse kimseye karışmaz” (5, Derya, Ağrılı, 42 yaşında).

Gül (Mardinli, 46 yaşında) de benzer deneyimler anlatmaktadır. Gül'ün ifadesine göre, ortaya çıkan dedikodular köyde dışarı çıkmasına ve gezmesine engel olmuştur. Artık İstanbul'un diğer semtlerini de gezebilen Gül, ayrıca köyde yüzünü ve gözlerini de kapatmak zorunda kaldığını, Tarlabaşı'nda ise yüzü açık çıkabildiğini vurgulamaktadır. Görülüyorki Mutluer'in de (2008) ifade ettiği gibi, cinsiyeti cinsellikten, bedenden, zamandan ve mekândan bağımsız tartışmak mümkün değildir.

Tarlabaşı'nda kadınların hareket özgürlüğü alanları hem mekânın özelliğinden hem de çekirdek aile düzeninden dolayı genellikle genişlemiş olsa bile, bu durumun her zaman geçerli olmadığını belirtmek gerekir. Örneğin araştırmaya katılan bir kadın (Kader), evde 'hapis kalarak' ev dışında bir hayata katılmadığını anlatmaktadır.

Kadınların hareket özgürlükleri, görünüşte kadınların geleneksel kalıplara ne kadar uyum sağladıklarına bağlı olmaktadır. Özellikle Kader'in hikâyesi, bunu desteklemektedir. Kader (Mardinli, 20 yaşında) 13 yaşında Mardin'den Tarlabaşı'na

göç etmiştir. Tarlabası'na göç ettikten sonra, 'açıldığı' ve 'açık bir yaşam tarzını' benimsediği için ailesi tarafından uygulanan baskılar – kendi ifadesine göre – artmıştır. Arzuları ve kimlik dönüşümü, aile tarafından bastırıldığı için, Kader kendisini bölünmüş hissetmektedir:

“İki dünya arasında kaldım (...) ötekiler gibi (...) özgür yaşamak istedim, mini etekler giymek istedim, ötekiler gibi tozlamak ve dolaşmak istedim, sadece özgürlüğe pencereden bakmak istemedim (...) onlar gibi ben de gençliğimi yaşamak istiyorum” (11, Kader, Mardinli 20 yaşında).

Kader'in anlattıklarına göre, sonuçta ailesi kendisini “zorla” evlendirmek istediği için, çaresizlikten sevdiği erkekle kaçarak evlenmiştir. Fakat Kader'in kaçarak evlenmesi hayatını daha da zorlaştırmıştır. Özgürlüğü arayan genç kadın, “*keşke böyle evlenmeseydim*” derken artık kendisini tamamen ‘esir gibi’ gördüğünü dile getirmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, kaçarak evlenmesi “güvenilir biri” olmadığı algısına yol açmıştır. Bu da tek başına bir yere çıkmasını engellemektedir. Örneğin genç kadın, Tarlabası'nda oturan annesini bir yıldır ziyaret edemediğini söylemiştir. Genç kadının bu zor yaşam koşulları görüşme ortamında da ortaya çıkmıştır. Kader'in yanında kendisini kontrol eden bir aile üyesi bulunduğu için, bu görüşme sadece arada ve gizli bir şekilde yapılabilmektedir.

Tarlabası'na göç, kadınların hayatlarını bir yandan olumlu etkileyebilirken, öte yandan olumsuz da etkileyebilmektedir. Kadınların büyük bir çoğunluğu, Tarlabası'nda çok farklı açılardan zorlandıklarını dile getirmektedir. Örneğin sosyal çevrelerinde kimlerin önemli olduğu sorulduğunda, genellikle Tarlabası'nda sosyal çevrelerinin küçüldüğünü ve genelde sadece aile veya akraba içinde zamanlarını geçirdiklerini dile getirmektedirler. Çoğu kadın arkadaşlarının olmadığını, aile veya akraba dışında sadece komşularla ilişki kurduklarını, fakat bu ilişkilerin de

çoğunlukla yaz aylarında kapının önünde sohbet etmekle sınırlı kaldığını dile getirmişlerdir:

“Ablam biraz geliyor, (...) O komşu da gelir, benim yanımda oturur, sohbet eder gider (...) ya da kapının önünde otururuz. Bu kadar. Öyle arkadaş yok” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Görüşülen kadınların çoğu, Tarlabası’nda özellikle insan ilişkilerinin değişmesinden dolayı, akrabalar dışındaki insanlarla ilişki kurmakta zorlandıklarını belirtmektedir.

Bu da kadınların sosyal hayatlarını olumsuz etkilemektedir. Damla, kendi durumunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Akrabalarımaya giderdim, tanıdıklarına giderdim, evde oturmazdım, ama ben burada fazla kimseyi tanımıyorum. Tanıdığım kimse yok, azıcık var yani, iki üç yer var. Her günde onlar gitsem, ayıp olur, diye gitmiyorum. Şimdi ben eskiden köyde şuraya giderdim, buraya giderdim, işte tarlama giderdim. Kendimi unutturdum. Ama burada sabahdan akşama kadar oturuyorum (...) Ama burada kimseye gidemiyorum, gezemiyorum. O yüzden üzülüyorum (...), orada su vardı, (...) biz sürekli suyun içine falan girerdik, işimiz bittiği zaman (...) oradan su geçiyor, (...), orada vaktimizi geçirirdik. Yani gayet güzel bir şekilde orada yaşadık” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, T3).

Kadınlar, önceki cemaatleri içinde sürdürdükleri hayatlarının çok farklı olmasından ötürü kendilerini yeni yerleştikleri mekânda ‘yabancı’ gibi hissetmektedir. Araştırmaya katılan kadınların çoğu, özellikle ‘köylüler arasındaki dayanışmayı ve sıcak insan ilişkilerini’ özlemektedirler. Melek, bu noktada şunları dile getirmiştir:

“Burada ölsen filan kimse farkında olmaz (...) herkes kendine yaşar. Mardin’de öyle değildi. Kendi işin bittiği zaman, komşuya yardım ediyorsun. (...) Burada bedava bir su filan vermezler” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Görüşülen kadınların çoğu, köylülerin birbirlerini – birlikte büyümelerinden dolayı – yakından tanıdığını ve aralarındaki insan ilişkilerinin kardeş ilişkisine benzediğini dile getirmektedir. Fakat Tarlabası’na göç eden kadınlar derin bir anonimlik ve böylece güvensizlikle karşılaşmışlardır. Köylerini yeni terk eden kadınlar, hayatlarında ilk kez bu tür bir topluluk yapısıyla karşılaşmıştır. Bu durum, onlarda reddedilme, yalnızlık ve korku duygusunu yaratmaktadır. Bu duygular da kadınların

yeni ilişkiler kurmasına ve iletişim biçimleri edinmesine engel olmaktadır. Ayşe ve Yasemin, duygularını şöyle aktarmışlardır :

“Buraya ilk geldiğimde, hiç kimseyi tanımiyordum, akraba var da yani, (...) tanıdığım kişilerin evine gittim işte, (...) bir kaç kez gittim, ondan sonra hiç gitmedim. (...) Belki rahatsız olurlar diye. Hiç kimseyi tanımiyorum da fazla. (...) iki yıl içinde çok üzüliyordum. Devamlı ağlıyordum (...). Ehh, biz orada akraba gibiydik, Batman’da. Bir sürü insan. (...). Burada böyle değil yani, burası çok farklı geldi. En çoğu, günün çoğunu evde geçiriyorum (...), burada günümün nasıl geçtiğini bilmiyorum, evdeyim, fazla arkadaşlarım yok, fazla bir şey yapmıyorum. Çünkü Batman’daki arkadaşlarım buradaki gibi değil, buradakiler o kadar samimi değiller” (...) (1, Ayşe, Batmanlı, 46 yaşında, T1).

“Hiç dışarıya çıkmadım; (...) pencereden filan bakmadan, o kadar korktum. (...) Kardeşlerim gelince birlikte çıktık” (20, Yasemin, Mardinli 42 yaşında).

Kırsal alandaki yakın insan ilişkilerinden dolayı insanlar, sürekli birbirlerine misafir gidip gelirken, bir birey bir diğer bireyin sürekli dikkatini ve ilgisini karşılıklı olarak çekerken ve bayramlar köyde birlikte kutlanırken, tüm bunların Tarlabası’nda yaşanmaması ve insan ilişkilerinin mesafeli olması soğukluk yaratmaktadır. Tarlabası’ndaki mahalle sakinleri, büyük ölçüde evlerine kapanmış ve çekirdek aile çerçevesinde, ‘kendi kendilerine’ yaşamaktadırlar ve böylece misafirlik olgusu ve geleneksel bayram adetleri, hemşehrilik ilişkileri içinde bile kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu durum da, kadınları izolasyona itmektedir. Bunu özellikle Damla’nın şu sözleri desteklemektedir:

“Orada bayram olduğu zaman, (...), sanki düğün var, yani öyle eğleniyorduk biz. Ama burada kimseyi bilmiyorum. Burada yani kim gidip geliyor birbirine. O zaman bayram oluyor, bir çocuklar gelip şeker topluyorlar; başka kimse eve, kapımızı çalıp gelmiyor. Akrabayız, yani komşuyuz, birbirimize gidip gelmiyoruz. Ama köyde herkes birbirini, ah şu benim bayramıma gelmedi, o şu benim bayramıma gelmedi, insan böyle diyordu. Ama burada yok. Burada kim kiminin bayramına gidiyor. Bi’de orada aynen düğünmüş gibi, orada çalıyorduk, oynuyorduk köyde” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, T3).

Kadınların ifadeleri, Karasu’nun (2008) kent hakkındaki görüşlerini desteklemektedir. Buna göre, kent, bir yandan toplumsal denetimi azalttığı için, bireylerin daha fazla özgürlüğe kavuşmalarına yol açmaktadır, öte yandan da yalnızlığa ve güvensizliğe yol açmaktadır. Bu araştırmada görüldüğü kadarıyla, Tarlabası’ndaki anonimlik – dedikodu ortamı oluşmadığı için – bir yandan kadınlara

özgür hareket etme imkânı sağlarken, öte yandan sosyal çevreleri çözülmesi nedeniyle hareket özgürlüğünü olumsuz etkilemekte ve kadınların izole bir hayat sürdürmelerine yol açabilmektedir.

Araştırmaya katılan kadınlar, çalıştıkları zamandan artakalan süreyi en çok ev çevresinde, yani ev içinde ya da özellikle yaz aylarında kapı önünde geçirmektedirler. Evli ve çocuklu kadınların çoğu ise, ev işleri ve çocuk bakımıyla çok meşgul olduklarını ve bundan dolayı bir yere çıkmak için zaman bulamadıklarını dile getirmektedirler. Yani özellikle evli kadınların topluma katılma imkânları sınırlıdır. Birçoğu, kentte hareket özgürlüklerinin arttığını söylese de, kadınların hareket özgürlüğünün – literatürde belirtildiği gibi – toplumsal cinsiyet kalıplarına yakından bağlı olduğu görülmektedir. Örneğin İlkaracan ve İlkaracan'ın (1998) söyledikleri gibi, özellikle geleneksel iş bölümü kadınları eve bağlamaktadır. Ayşe, bunu şu sözlerle aktarmıştır:

“Daha çok burada, Tarlabası'nda [geziyorum]. Zaten çok boş zamanım olmuyor. Boş zamanım olsaydı gezerdim. Çok meşgulüm. Çünkü şu anda evde tek başınayım. Bide kızım da gittiği için, her iş bana kaldı” (1, Ayşe, Batmanlı, 46 yaşında, T1).

Ne var ki bekâr kadınlar, evli kadınlara kıyasla ‘daha çok arkadaşlarla takıldıklarını’ dile getirirler de, zamanlarının çoğunu evde geçirdiklerini belirtmişlerdir. Onlar da, ‘ev işlerine’ çok zaman harcadıklarını ifade etmektedirler. Göç etmiş kadınların çoğunun hareket özgürlüğü, ev veya akraba çerçevesinde kısıtlı kaldığı için, çoğu günlük hayatında Türkçeyi fazla kullanmamaktadır. Bu da, kadınların Türkçe öğrenmelerini etkilemektedir. Örneğin, Çiğdem şunu söylemiştir:

“Çok dışarıya çıkmadığım için öğrenemedim” (3, Çiğdem, Mardinli 50 yaşında, T2).

Çağlayan'a göre (aktaran Kaya, 2009), kadınların çoğu Türkçe bilmedikleri için – ev dışı dünyayla iletişim kurmakta zorlandıkları için evde kapalı kalmaktadır. Fakat aynı zamanda kadınların ev içi konumları da, – aşağıda görüleceği gibi, kadınların çoğu çalışmamaktadır – dış dünyayla iletişime girmeleri açısından olumsuz bir faktördür. Bu sınırlama, kısır döngü oluşturmakta ve Türkçe öğrenmelerini olumsuz etkileyebilmektedir.

İstanbul'a göç ettikten sonra, kamusal alanda çalışmaya başlamış kadınların hepsinin Türkçesinin çalışmayan kadınlara göre daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle göç etmeden önce Türkçeyi bilmeyen kadınlar arasında İstanbul'a geldikten sonra çalışmaya başlayanlar, çalışma hayatlarının başka şeylerin yanı sıra dil öğrenimi için de çok faydalı olduğunu dile getirmektedirler. Görüşülen kadınların arasında bulunan çalışan kadınlar, çalıştıkları için günlük hayatlarında çalışmayan kadınların çoğuna kıyasla Türkçeyi daha fazla kullanmaktadırlar. Betül (24 yaşında dokuz sene önce Mardin'den Tarlabası'na göç etmiş bir kadın), iş ortamında çoğunlukla Türkçe kullandığı için, Türkçe konuşmanın alışkanlık haline geldiğini açıklamaktadır. Betül, bu durumu şu sözlerle aktarmıştır:

“Çalışmaya başladım, öyle öğrendim. İşte Türkçe konuşuyoruz, bütün gün Türkçe konuşuyorum” (2, Betül, Mardinli, 24 yaşında).

Özellikle ‘çalışmak’, göç etmiş kadınların burada tanıştıkları – yerleşik düzene sahip veya yerli veya uzun zamandır burada yaşadığı için bu anlamda yerli sayılabilecek – kadınlarla da temasa girmelerini sağlamıştır. Örneğin Kader (Mardinli ve 20 yaşında olan bir kadın), 13 yaşında Tarlabası'na göç ettiğini dile getirmektedir. Kader, bu bağlamda kendisinin Türkçe öğrenmesine aile içinde hiç kimsenin önem vermediğini, fakat tekstil alanında çalışmaya başladıktan sonra, özellikle Sivas'tan

gelen Türk iş arkadaşlarıyla arkadaşlık kurduğunu ve böylece Türkçe öğrendiğini anlatmaktadır:

“Onlardan [Sivaslı arkadaşlarımdan] Türkçeyi öğrendim (11, Kader, Mardinli, 20 yaşında).

Görüldüğü gibi, mekân bir yandan kadınların daha özgür hareket etmelerine yol açarken, öte yandan Tarlabası’nda sosyal çevrelerin çözülmesi, ev içi konum veya Türkçe bilmemek gibi unsurlar çoğu kez kadınların topluma katılmalarını sınırlamaktadır.

4.2.2 Kadın Olmak

Bu kısımda, genç kadınların mekân bağlamında aile içindeki konumları ve kendilerine dair anlayışları tartışılacaktır. Bu konu şu sorular çerçevesinde ele alınacaktır: Göçle birlikte kadınların aile içinde konumları ya da kadınların değer ve tutumları nasıl değişmiştir? Bunlar sosyal hayatlarını nasıl etkilemiştir? Bu soruların yanı sıra, kadınların toplumdaki eğitim ve çalışma alanına nasıl katıldıkları ve bu katılımı etkileyen olumlu ve olumsuz faktörler incelenecektir.

Evlilik

Araştırmaya katılan kadınların ifadelerinden, evliliğin kendileri için önemli bir sosyal olgu ve hayatın kaçınılmaz bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kadınlar çoğu kez ‘evlilik çağı’ gibi sözler kullanmışlardır. Kadınların anlatımları ve ifadeleri, evliliğin aynı zamanda bireysel bir karar olmadığını ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılmış olan evli kadınların neredeyse hepsi, görücü usulüyle akraba çevresinden evlendirilmişlerdir.

Aralarında üç kadının “berdel” yoluyla ve birisinin de kaçarak evlendiği tespit edilmiştir. Görüşülen kadınlardan üçü ise, halen evli değildir. Genç kadınların veya kız çocuklarının aile içindeki konumlarının nasıl görüldüğü sorusuna yanıt arandığında, eş seçimi ve evliliğin aile tarafından düzenlendiği gözlenmiştir. Yaş veya büyüme ortamı gibi faktörlerin, evliliğin düzenlenmesinde önemli bir rol oynamadığı görülmüştür. Fakat buna rağmen – aşağıda görüleceği gibi – kuşaklarla birlikte kadınların değer yargıları ve tutumları ile evlenme yaşlarında önemli değişimler gözlenmektedir. Kadınların çoğu, kendi iradelerinin dışında ya da zorla ikna edilerek evlendirildiklerini ifade etmektedirler. Ayşe, bu noktada şunları dile getirmiştir:

“İlk başta istemiyordum. Onu sevmiyordum. Yani o kadar bağlı değildim. Zaten abim filan istemişti,(...) alışsın filan demişti. O yüzden evlendim” (1, Ayşe, Batmanlı, 46 yaşında,T1).

Bu anlamda kız çocukları ve kadınların aile içinde kimlikleri bastırılmakta ve onların istekleri önemsiz ve değersiz addedilmektedir. Araştırmaya katılan kadınlardan sadece çok azı, kendi rızalarıyla evlendiklerini ifade etmişlerdir. ‘Evlilik çağı’ gibi kullandıkları sözler de, gelenekleri içselleştirdiklerini göstermektedir. Melek, evlilik konusundaki düşüncelerini şu sözlerle aktarmıştır:

“Ben de istedim (...) evlilik çağı gelmişti (...) kısmetti” (12, Melek, Mardinli 26 yaşında).

Öte yandan, bazı evliliklerin ekonomik kaygılarla yapıldığı da dikkat çekmektedir. Görüşülen kadınlardan bazıları, berdel yoluyla evlendirildiklerini, birisi ise yoksulluktan dolayı zorla evlendirildiğini belirtmiştir:

“Sakin evlenmek istediğin kişiyle evlen (...) Bugünkü imkânlar olsaydı (ellerini havaya kaldırarak) bir daha evlenmezdim (...) Yoksulluktan dolayı beni verdiler (...) dayımın oğluna verdiler (...). Annem babama düşman olmak istemedim” (3, Çiğdem, Mardinli, 50 yaşında, T2).

“Beni berdel yaptılar (...) annemin yoktu o başlık paraya [annemin başlık parasını ödeyecek durumu yoktu] (...) İşte o başlıktan dolayı beni verdiler. Abimi evlendirmek için (...) Ben kendim hiç bir şey anlamadım. Çocukluğum (...) kendi çocuklarımla geçti (...) 13 yaşıma kadar işte

annemde; çocukluğumuz güzel geçti; (...) sonra, pek bir şey [anlamadım]” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Bu bakımdan, entegrasyon konusu bağlamında İlkcaracan’ın tespitleri önem arz etmektedir. İlkcaracan’ın (1998) söylediği gibi, kadınların çoğu kendi fikirleri sorulmadan genç yaşta aileleri tarafından evlendirilmişlerdir ve böylece yasa (Türk Medeni Kanunu) tarafından belirlenmiş haklarından, örneğin özgür karar verme haklarından yoksun kalmışlardır.

Kadınların ifadeleri, ‘itaatkâr olmanın güvenilir olmak’ anlamına geldiğini açığa vurmaktadır. Örneğin Kader kaçarak evlendiği için, artık hiç kimsenin ona güvenmediğini ve bundan ötürü tek başına dışarıya çıkmasının yasaklandığını anlatmıştır:

“Eşimin ailesi tutucu. Bide kaçarak evlendiğim için, (...) bana güvenmiyorlar” (11, Kader, Mardinli, 20 yaşında).

Bu çerçevede, özellikle kadınların görüşmeler sırasında kullandıkları ‘saygı’ kavramı önemli bir yer tutmaktadır. İtaatsiz veya direnç gösteren kızlar, saygısız kızlar olarak damgalanıp ‘sağı solu belli olmayan kişiler’ olarak görülmektedirler. Bundan ötürü ‘itaatsiz’ kızlar ‘ailelerinin namus’ için daima bir tehdit olarak görülmektedir. Özellikle 31 yaş ve üzerinde olan kadınlar, çoğu kez “*bize söz düşmez*” (Gül, Mardinli, 46 yaşında), “*ayıp*” (Nurcan, Mardinli 38 yaşında), “*annem babama düşman olmak istemedim*” (Çiğdem, Mardinli 50 yaşında)* veya “*adetler böyle*” (Melike, Mardinli, 28 yaşında) kullanmışlardır. Bu gibi sözlerin, mesela ‘anne babaya saygı göstermek’ ifadesinin aslında anne babadan korkmak

---

* tercüme edilmiştir (T3)

anlamına geldiğine ve direnç göstermenin sonuçsuz kalmayacağına işaret etmektedir. Damla'nın sözleri bunu desteklemektedir:

“Değiş tokuş, yani değiş tokuş yaptılar. 12, 13 yaşlarında evlendim. (...) tam evlilik çağı geldikten sonra, ondan sonra evlendim. (...) O zamanlar, yani baba ne derse odur yani hiç bir şekilde babaya karşı çıkmak yok, saygı çok önemli yani. Her şey ona saygıdan ibarettir. O yüzden, babam ne derse öyle olur yani. O ne diyorsa tamam diyordum, yani (...) Başka köylerde yaşıyorduk, biz hayatta birbirimizi görmedik, taa evlenene kadar” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, 16, T3).

Özellikle bu ifade, Castells'in (2008) erkeklerin veya 'baba figürü'nün kadınların ve çocukların üzerinde bir otoriteye sahip olduğu savını desteklemektedir. Böylece erkekler sadece kendi hayatları üzerine değil, kadınların hayatları üzerine de karar vermektedir. Kadınlar kendi hayatları üzerinde söz sahibi olmadıkları için, toplumsal hayata nasıl katılacakları –büyük ölçüde kendileri değil, bilakis erkekler tarafından belirlenmektedir. Örneğin kadınların bazıları, evlendikleri için Tarlabası'na göç etmek zorunda kaldıklarını dile getirmiştir. Sevinç, kısaca şunu aktarmıştır:

“Evlendikten sonra [Şırnak'tan Tarlabası'na] geldim. Eşim burada yaşıyordu” (19, Sevinç, Şırnaklı, 42 yaşında).

Genç kadınlara kendi yaşam koşullarını nasıl algıladıkları sorulduğunda, bu algının sorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle İstanbul'a çocukluk ya da gençlik döneminde göç etmiş kadınlarda evlilik konusu çerçevesinde “kuşak çatışmaları” artmaktadır. Kadınların bazıları, görücü usulüyle veya eşlerini tanımadan önce evlenmek istemedikleri için direnç gösterdiklerini veya anne babalarıyla tartıştıklarını dile getirmektedir. Örneğin Yaşar (Mardinli ve şu anda 30 yaşında olan bir kadın), anne babasına karşı iki sene boyunca direnç gösterdiğini anlatmıştır. Fakat buna rağmen, kendi ifadesiyle “zorla zorla” 16 yaşında düğün gününe kadar hiç görmediği bir kişiyle evlendirilmiştir. Zeynep (Mardinli ve şu anda 20 yaşında olan bekâr bir kadın), görücü usulüyle asla evlenmeyeceğini, “sevgi” temelinde evlenmek

istediğini dile getirmektedir. Özellikle Nur'un ifadeleri, evlilikte karşılıklı anlaşmayı önemseydiğini açığa vurmaktadır:

“Biz görücü usulüyle evlendik, (...), ben ve eşim, hiç birbirimizi görmemişiz, ondan sonra bir akşam geldiler, işte söylediler, çocuk budur, kız budur, birbirimizi gördük, ondan sonra, o zaman bir konuşalım, bakalım, kafamız birbirine uyuyor mu, bir tanışalım, önce bir üç dört ay bize müsaade verin, bakalım biz birbirimizi beğenecek miyiz veya birbirimizle iyi anlaşabilecek miyiz, (...) Eskiden öyle değildi. O zaman [annesinin döneminde]. Anne babasına yok ben bu kişiyi istemiyorum, o lafi söylemiyorlardı. Ama şimdi öyle değil artık.(...) Mesela ben nişanlandığım zaman buraya geldim, bu eve baktım, ev nasıl diye, o zaman diyorlardı ki [kayınvalidesi ve kayınpederi], biz nişanlıyken, hayatta dışarıda gezip dolaşamazdık. Öyleyse, ben de öyle olacak değilim, dedim! (...). Eskiden, yani bana göre biraz zor. İnsan birbirini tanımadan, nasıl evlenir ki, bilmiyorum” (...) (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

Kadınlara, kendilerine dair anlayışlarının nasıl değiştiği sorulduğunda, büyüme ortamının önemli bir yer aldığı dikkat çekmektedir. Araştırma sırasında gözlemlendiği gibi, özellikle genç yaşta ve bekâr olarak İstanbul'a göç edenlerin kendilerine dair cinsiyet anlayışlarının değiştiği görülmektedir. Kadınların tutum veya değerleri, bu değişim için bir gösterge olmaktadır. Örneğin evli olarak göç eden kadınlar, İstanbul'da kadın ve erkeklerin sokakta el ele tutuşmalarını veya öpüşmelerini genellikle ayıplarken, bekâr olarak göç eden kadınların bu fikirde olmayabildikleri görülmüştür. Bu bağlamda, özellikle dine ilişkin yorumların da yumuşadığını ya da dönüştüğünü söylemek mümkündür. Damla (evli olarak göç etmiştir), bu konu hakkındaki görüşlerini şöyle aktarmıştır:

“Buradaki insanlar acaba nasıl bir din yaşıyorlar, çok merak ediyordum, bize baktığın zaman namusa çok düşkünüz, insanlar da burada dışarıda öpüşüyorlar, öyle bir şey yoktu [köyde] (...) yani gerçekten bir şaşkınlık geçirdim, çünkü dinde öyle bir şey yok. (...) dinini yaşayan bir insan kapalı olacak, Müslümanım diyorsan kapalı olacaksın. Ama burada rahat bir şekilde ellerinde tutuşuyorlar. (...) ben bunların nasıl insanlar olduğuna gerçekten şaşırdım, bunlar ne biçim insanlar, hiç günahlardan korkuları yok, onların öyle bir şey yapması, gerçekten çok şaşkınlık yarattı. (...)” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, T3).

Ayşe (evli olarak göç etmiştir), – ‘Bir melek, size olağanüstü bir güç verseydi, neleri değiştirirdiniz’ sorusuna) ‘açık yaşam tarzı’ hakkındaki görüşlerini – dindar kimliğini de ortaya koyarak – şu ifadeyle açığa vurmaktadır:

“Bi'de böyle çok fazla açık giyinen insanlar var mesela, çok aşırı derecede. Onların olmasını engelledim, olmasını istemem, doğru düzgün giyinecekler. Yani böyle olmasını istiyorum, böyle

bir dünya olmasını. Mesela cami filan yaptırırım. Yani bunları yapamazsam, doğru değilse bunlar, melek bana o gücü vermesin” (1, Batmanlı, 46 yaşında, T1).

Evli olarak genç yaşta göç eden Melike ise, ‘açık yaşam tarzı’ hakkındaki görüşlerini “*Biz Allah’tan korkuyoruz*” (Mardinli, 28 yaşında) sözleriyle açıklamaktadır. Bekâr olarak göç eden ve İstanbul’da büyümüş olan bir kadının (Nur) ifadeleri, bu konu hakkında görüşlerinin kentteki çevreden etkilenerek değiştiğini ortaya koymaktadır:

“Büyükler buradaki yaşamla bayağı sarsıldılar. Mesela bir çocuğun ve kızın el ele tutuşmaları, onları bayağı sarsmış. Öyle şeyler köyde olmadığı için. Bize çok tuhaf gelmiyor, biz artık alıştık” (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

Sauer ve Halm’ın (2009) Esser’in entegrasyon yaklaşımına dayanarak ifade ettikleri gibi, bireylerin entegrasyon düzeyleri konudan konuya değişebilmektedir. Görüşülen kişilerin, özellikle göçmenlerin arasındaki ikinci kuşağın, kimlik düzeyinde din veya yaşam tarzı hakkındaki tutumları veya değerleri değişse de, kendileri istemedikleri halde gelenek ve göreneklere göre, yani görücü usulüyle evlenmek zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda genç kadınların kimliklerinin veya değer yargılarının, kentteki orta ve üst sınıftan beslenerek “batılı kimlik” –yani açık yaşam tarzı – yönüne doğru değiştiğini gözlemek mümkündür. Bu anlamda, bireylerin değer yargıları, Heckmann söylediği gibi, başat konumda olanlara yönelik değişmektedir.

Göçmen kuşakları arasındaki diğer bir farklılık ise, evlilik yaşına ilişkindir. Göç eden kadınların evlilik yaşına bakıldığında, ikinci kuşağın evlilik yaşının yükseldiği görülmektedir. Birinci kuşağın çoğunluğu 18 yaşın altında ve çok defa da 13 yaşın altında evlendirilirken, ikinci kuşağın çoğunluğu 18 yaşın altında ve hiç birisi 16 yaşın altında evlenmemiştir. Yani evlilik yaşı, göçle birlikte ya da İstanbul’da belirli

bir süre yaşayan kadınlar arasında en az üç yaş yükselmiştir. Bu da çoğu kez anne babaların tutumlarının, evlilik, çocukluk dönemi ve eğitim gibi konularda değiştiğini göstermektedir. Örneğin Selma, bu konu hakkında şunları söylemiştir:

“Kızım daha küçük. [kızı 21 yaşındadır]. Ne zaman evlenmek isterse, o zaman evlensin” (16, Selma, Mardinli, 40 yaşında).

Yasemin de benzer şekilde düşünmektedir:

“İkisi de [iki kızım da] liseye gidiyorlar. Önce okusunlar. Ondan sonra evlensinler” (20, Yasemin, Mardinli, 42 yaşında).

Gül ise (Mardinli ve 46 yaşında), ‘regl’ olmaya başlamasının yeterli görülüp, küçük yaşta (13 yaşın altında) evlendirildiğini açıklamıştır:

“Âdet oldum; hemen beni verdiler (...) üstelik amcamın evinde oldu [adet oldum] (...) 12 yaşında evlendim” (8, Gül, Mardinli, 46 yaşında).

Görüşülen kişinin ifadelerinde, özellikle kendi kuşağının kızlarının evlilik bakımından ‘olgun görülmeleri’ için ne yaşın ne de psikolojik veya sosyal bakımdan olgunlaşmanın ölçüt olarak görülmediği dile getirilmiştir. Söz konusu ifadeler, kızların ‘olgun’ olarak görüldüklerinde evliliğin kaçınılmaz olduğunu ima etmektedir.

Kadınlar, genellikle akraba çevresinden evlenmelerine rağmen, farklı nedenlerden ötürü eşlerini önceden tanımadıklarını dile getirmişlerdir. Damla, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Hayır, [kendisi ve eşi] başka köylerde [yaşıyorduk], biz hayatta birbirimizi görmedik tam evlenene kadar, ondan sonra [evlendikten sonra] birbirimizi gördük” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, T3).

Nur da benzeri şeyleri dile getirmiştir:

“Benim kayınpeder, benim öz dayım oluyor, (...) Sonra işte bir bayramda (...) yani kayınpederim geldi bize, herhalde orada gördü beni, ondan sonra oğluna söylemiş, öyle bir kız var, istiyorsan, biz sana alırız, evlenirsin (...), ben ve eşim, hiç birbirimizi görmemiştir” (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

Araştırmaya katılan iki kadın, evlendikten sonra hemen İstanbul’a göç ettiklerini dile getirmişlerdir. Kadınların ifadelerine göre, eşleri yıllar önce İstanbul’a yerleşmişlerdi. Bu kadınlar, diğer kadınların aksine, sadece bilmedikleri ortama değil, görücü usulüyle evlendikleri için, aynı zamanda kendi ailelerini terk edip hiç bilmedikleri bir erkeğin yanına yerleşmek durumunda kalmışlardır. Sevinç, o zaman yaşadıklarını şu sözlerle aktarmıştır:

“Düğünden sonra [göç ettim] (...) Kocam zaten buralarda yaşıyordu (...)” (19, Sevinç, Şırnaklı, 42 yaşında).

Özellikle uzağa göç eden kadınların böylece destek talebi imkânlarının azaldığı söylenebilir. Bu bağlamda, kadınların yaşlarının ve yerleşilen yerin diline hâkim olup olmamalarının da önem kazandığını düşünmek mümkündür. Literatürde genelde ekonomik nedenlerden dolayı göçün az gelişmiş bir bölgenin ekonomik durumuna bağlı olarak zorunlu veya gönüllü göç olup olmadığı tartışılmaktadır. Örneğin Kaya’ya göre, – yukarıda bahsedildiği gibi – göç etmek ister ekonomik ister siyasal veya terör nedenlerden kaynaklansın, göç çoğu kez zorunlu bir nitelik taşımaktadır (aktaran Tezcan, 2011). Bu mantık çerçevesinde, her ne kadar zorunlu göç, doğrudan ya da dolaylı politik nedenlere bağlı olsa da, kadınlar açısından ‘zorunlu evlilik’ bağlamındaki göçün de çoğu kez zorunlu olduğunu söylemek mümkündür. İlkaracan ve İlkaracan’a (1998) göre, ekonomik nedenle göç, genelde bütün aile üyelerini etkilediği için, kadını sadece erkeği takip eden bir birey olarak sınırlamak

tartışmalıdır. Evlilik yoluyla göçte ise, göçün sadece erkeklere bağlı olduğu belirgin şekilde görülebilmektedir

Görüşülen kadınların çoğu, eşleriyle iyi anlaştıklarını ifade etseler de, toplumsal cinsiyet bakış açısından erkek ve kadın arasındaki ‘hiyerarşi’ gözlem yoluyla bile kolayca görülebilmektedir. Örneğin çoğu kez erkeklerin eve gelmeleri veya eşlerini çağırılmaları sonucu görüşmeler, kadınların yemek hazırlamak zorunda olmaları gibi nedenlerden dolayı kesilmek zorunda kalmıştır. Araştırma sürecinde görüldüğü kadarıyla, kadınlar kendi hayatlarını sadece çocuklarının ihtiyaçlarına göre değil, erkeklerin ihtiyaçlarına göre de yönlendirmektedir. Bu durum, kadınların kendi ihtiyaçlarının tali olduğunu göstermektedir. Örneğin Melek, bu konu hakkında şunları söylemiştir:

“Zaman yok; çocuklarıma baktıktan sonra, kocam eve geliyor; ona bakıyorum. O [eşi] yattıktan sonra, zaten bir kaç saat sonra çocuklarım kalkıyorlar” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Bunun dışında, özellikle genç ve evli olan kadınlar, araştırmaya katılmak için eşlerinden izin almak gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu arada kadınların bazıları da, eşlerinden izinsiz evden çıkmalarının, onların kıskanç olmalarından dolayı yasak olduğunu ve görüşme için eşlerinden izini de kolayca alamadıklarını dile getirmişlerdir. Bu gibi nedenler, çoğu kez genç kadınların araştırmaya katılmalarına engel olmuştur. Bu gibi durumlar da kadınların topluma katılmalarının ataerkil yapıdan dolayı sınırlı kaldığını göstermektedir.

Eğitim

Kaya'ya (2009) göre, Tarlabası'na özellikle yoksullar ve marjinal gruplar yerleşmiştir. Tarlabası sakinlerinin önemli sosyal sorunlarından birisi eğitimsizliktir. Özellikle Güneydoğu Anadolu'dan göç eden kadınların çoğu okur-yazar değildir. Bu durum da, sadece kadınların hareket alanlarını değil, gelecek bölümde görüleceği gibi çalışma dünyasına entegre olmalarını da sınırlayabilmektedir.

Entegrasyon konusu çerçevesinde eğitim ele alındığında, araştırmaya katılan kadınların eğitim durumlarının genelde çok düşük olduğu saptanmıştır. Görüşülen kadınların çoğu, okul eğitiminden tamamen yoksun kalmışlardır ve okuma-yazmayı bilmemektedirler. Sevgi, eğitim durumunu şöyle açıklamıştır:

“Hiç okula gitmedim” (18, Sevgi, Mardinli, 58 yaşında).

Gl, durumunu ř sözlerle aktarmıştır:

“Sadece bir iki hafta gittim. Okuma-yazmayı bilmiyorum” (8, Gl, Mardinli, 46 yaşında).

Kadınların çoğunun okula gidemedikleri için üzüldükleri ya da utandıkları gözlemlenmiştir. Eğitim düzeylerinin düşük olmasından dolayı, çoğunluğunun özgüveni sarsılmıştır. Örneğin çoğu kez ‘ben okula gitmedim, ne söyleyebilirim ki’ ya da ‘okumam yazmam yok ki’ gibi sözlerle araştırmaya katılmaktan çekindiklerini belli etmişlerdir.

Araştırmaya katılanlardan sadece  kadın (Melek, Zeynep ve Yaşar), en az ilkokul mezunu olduğunu bildirmiştir. Bunlardan bir tanesi (Yaşar), ortaokul mezunu olduğunu söylemiştir. Okula gitmiş olan kadınların hepsi, araştırmanın yapıldığı sırada 20 ile 30 yaş arasındadır. 31 yaş veya üstünde olan kadınların hiç biri eğitim

almamıştır. Bu bakımdan yaşın küçük olmasının, eğitim almayı olumlu etkileyebildiğini söylemek mümkündür:

“Okula gittim. Okumam yazmam var. Beş sene gittim. İlkokulu bitirdim” (19, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

Yaşar, yıllar sonra dışarıdan okula devam ettiğini ve şu anda lise öğrenimi aşamasında olduğunu bildirmiştir:

“Liseyi yakında bitireceğim” (21, Yaşar, Mardinli, 30 yaşında).

Kadınların eğitim durumlarının hangi faktörlere bağlı olduğu sorulduğunda, geleneksel cinsiyet kalıplarının da kadınların eğitime katılmaları açısından olumsuz bir faktör olduğu araştırmada ortaya çıkmıştır. Eğitimden yoksun kalmak, kadınların sosyal hayatlarını – bir sonraki bölümde de görüleceği gibi – olumsuz etkileyebilmektedir. Ökten’e (2009) göre, ‘namus’ toplumsal cinsiyetin merkezidir. Namus kavramı, kadınların bekâretlerini ‘korumaları’ veya cinsel saflığının ‘korunması’ anlamına gelmektedir. Kadın, ‘namuslu’ olarak kabul edilen davranışlarına uyum sağlamak zorundayken, erkeğin görevi kadının namuslu davranmasını kontrol etmektir. Böylece kadın veya kadının bedeni erkeğin denetimine girmektedir. Ökten’e (2009) göre, ‘namus meselesi’ kadının ezilmesine yol açmaktadır. Kadınlar bundan ötürü örneğin çoğu kez okula gönderilmemekte ya da küçük yaşta zorla evlendirilmektedir.

Araştırmaya katılan kadınların ifadeleri, cinsiyetler arası geleneksel iş bölümü ve “namus” konusuyla ilgili görüşlerini açık bir şekilde yansıtmaktadır. Kadınların çoğu, kendi köylerinde okul olmadığı için okula gönderilmemişlerdir. Erkek çocuklar, uzaktaki bir okula gönderilebilirken, kız çocukları için aynı şey söz konusu

olmamaktadır. Kız çocuklarının aile ve/veya köy çevresinden uzaklaşmaları toplumsal denetimi azalttığı için, görüşülen kadınların çoğunun okula gönderilmeyerek eğitimden yoksun bırakıldıklarını söylemek mümkündür. Buradan yola çıkarak – Ökten’inin (2009) vurguladığı gibi – toplumdaki namus anlayışının yani kadının bedeni üzerinden kurulan denetimin kadınların eğitim imkânlarını azalttığı ifade edilebilir. Örneğin Çiğdem (Mardinli, 50 yaşında),* köyünde okul olmadığını söylerken, eğitim durumunu “*eskiden kızları uzağa göndermiyorlardı*” gibi bir ifade ile açıklamıştır.

Öte yandan, Yaşar 14 yaşındayken anne ve babası tarafından nişanlandırıldığı için ortaokulu terk etmek zorunda kalmıştır. Bu örnekte, kadınlara özgü olan namusluluk konusu evlilik bağlamında dikkat çekicidir. Yaşar’ın ifadesi, evlenmenin eğitim almaktan daha önemli kabul edildiğini göstermektedir. Burada Yaşar’ın küçük yaşta evlendirilmesinde denetim görevinin namus bağlamında başka bir aileye aktarılmasının ne tür bir rol oynadığı sorusu yanıtız kalmaktadır. Onaltı yaşında evlenmiş olan Yaşar’ın – artık nişanlısının ‘mahremi’ olduğu için – okula devam edemediği yorumunu yapmak mümkündür. Bu örnek, kadınların zorunlu biçimde ev içine itildiğini göstermektedir:

“İlkokulun bitmesine az kalmıştı, bir kaç hafta kalmıştı. Son sınıftı. Ben o zaman nişanlandırıldım, (...) Belki okul arkadaşlarım da senin gibi okuyorlar şimdi. (...) Ben okuyamadım. Kıza kıza diplomamı aldım” (21, Yaşar, Mardinli, 30 yaşında).

Zeynep ve Fatma, evde ev işlerine ve küçük yaşta olan kardeşlerine bakacak başka bir kız çocuğun olmamasından dolayı okula gidemediklerini veya ilkokuldan sonra okulu terk etmek zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir:

---

* tercüme edilmiştir (T2)

“Annem, ablamlar tarlada çalıştı. (...) Ben de eve baktım, küçük kardeşlerimi ben yetiştirdim” (22, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

“Benden başka bir kız yok (...) abim de özürlü olduğu için (...) ben eve baktım” (7, Fatma, Mardinli, 25 yaşında).

Bu iki kadın, erkek kardeşlerinin okula gittiklerini de belirtmişlerdir. Fatma, erkek kardeşlerinin de sadece bir kaç ay veya yıl okula gidebildiklerini açıklarken, Zeynep, kendisinden büyük olan bir erkek kardeşinin üniversiteyi bitirip öğretmen olduğunu ifade etmiştir:

“Abim öğretmen oldu” (22, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

Eğitim düzeyi, bireylerin toplumdaki statü ve konumlarını belirler. Bu yüzden, düşük eğitilmiş olma veya okur-yazar olmama bireyleri toplumun kenarına veya dışına itebilmektedir. Görüşülen kadınların – namus veya geleneksel iş bölümünden ötürü – okul eğitiminden yoksun kalmaları, kadınların toplumdaki konumlarından dolayı ayrımcılık yaşadıklarını göstermektedir. Aynı zamanda eğitim hakkından yoksun kalmak – bu çalışmanın ‘Yoksul Olmak’ isimli bölümünde görüldüğü gibi – bireylerin iş imkânlarını sınırlamaktadır. Ancak okur-yazar olmamak, sadece iş imkânlarını değil, insanın günlük yaşamında hareketlerini birçok bakımdan – örneğin alışveriş, bilgi edinme vb. – sınırlayabilmektedir.

Çalışma Hayatı

Namus veya geleneksel cinsiyet kalıpları, sadece kızların eğitim almasını değil, aynı zamanda kadınların çalışma imkânlarını da engelleyebilmektedir. Böylece kadınlar bir kez daha toplumsal alanın kenarına itilmiş olmaktadır.

Kadınlar, İstanbul’da hangi sorunlarla karşı karşıya kaldıkları sorulduğunda, namus algısı ve geleneksel iş bölümünün – yani ev işi ve çocuk bakımının kadınlara ait bir görev olarak kabul edilmesinin – kadınların sosyal hayatlarını olumsuz açıdan

etkilediği ortaya çıkmaktadır. Araştırma süresince görüldüğü kadarıyla – İlkaracan’ın (1998) da belirttiği gibi – kadınların kentsel alanda çalışıp çalışmamaları özellikle medeni durumlarına bağlı olmaktadır. Evli olan kadınların çoğu ev dışında çalışmamaktadır. Toplumsal ataerkil yapı veya toplumsal cinsiyet çerçevesinde geleneksel iş bölümü yani kadınların eş ve anne rolü onların ev dışında iş hayatına katılmalarına engel olmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların neredeyse hepsi kırsal bölgede, köylerinde yaşarken tarlalarda çalışmışlar, ne var ki Tarlabası’nda aynı kadınlar ev dışındaki iş alanlarında çoğunlukla var olmamaktadırlar. Bu durumda – bu çalışmanın. ‘Göç Nedenleri’ başlıklı bölümünde bahsedildiği gibi – kadınların göç etmeleri, genellikle kendi hayatlarını değiştirmek için değil, bilakis ailenin dağılmaması veya erkeklere hizmet etmek saikiyle gerçekleşmektedir. Örneğin Melek, bu durumu şöyle özetlemiştir:

“Babam burada bekâr gibi kalıyordu. Kimse yemeğini yapmıyordu, ona bakan kimse yoktu” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Araştırmaya katılan ve özellikle evli olan kadınlar, genellikle ‘ev kadını’ konumundadırlar. Çocukların bakımı ve evin işleri tamamen kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Görüşülen kadınların arasında sadece bir kadın (Güldane), ev dışında temizlik işinde çalıştığını söylemiştir:

“Zor geçiniyoruz, [başka] evlerde temizlik yapıyorum” (9, Güldane, Mardinli, 38 yaşında).

Ancak görüşülen kadınların çoğunluğu, her ne kadar ev kadını olduklarını dile getirseler de, bu onların çalışan kadınlar olmadıklarını anlamına gelmiyor. Ev işleri ve çocuk bakımının yanı sıra bazı kadınlar örneğin evde midye dolma doldurarak ev ekonomisine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Bu ürünleri eşleri ve evin diğer erkekleri kamusal alanda satarak paraya çevirmektedir:

Evde midye dolma dolduruyorum (...) Erkek kardeşlerim sokakta çalışıyorlar” (7, Fatma, Mardinli, 25 yaşında).

Bu bakımdan, kadınların yeri tekrar ‘evin içi’ olurken, erkekler kamusal alanda temsil görevini yerine getirmekte ve para onların elinde kalmaktadır. Böylece erkekler, cinsiyet ve kimlik bağlamında ailenin geçimini sağlayan ‘otorite’ olarak kalırken, kadınların ekonomik bakımdan bağımlılıkları devam etmektedir. Bu durum da kadını, ‘bakan’ değil, ‘bakılan’ varlık olarak konumuna düşürmektedir. Özellikle Elif’in sözleri bunu desteklemektedir:

“Bir kişi çalışıyor [sadece kocam çalışıyordu]; dört, beş kişiye bak, küçük çocuklara bak [bana ve çocuklara bakıyordu], kolay mı bakmak?” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Bunun yanı sıra, kadınların ‘çifte yük’ taşıdıklarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Yani kadınlar, hem ailenin geçimi için katkıda bulunmakta hem de çocuklar ve ev işleriyle meşgul olmaktadır. Ne var ki görüşülen kadınların çoğu, kendilerinin de aslında sadece bakılan olmadıkları, onların da ‘baktıkları’ yani ev işleri ve çocuk bakımının yanı sıra geçim kaynaklarına önemli katkıda bulduklarının bilincinde değildirler. Kendileri de yaptıkları işi, genellikle işten ziyade – ev işlerinin bir parçası veya uzantısı olarak – görmekte ve böylece içselleştirdikleri kalıpları yeniden üretmektedirler. Örneğin evde çalışan kadınların çoğu, ‘çalışıyor musunuz’ sorusunu ‘sadece ev kadını’ diye yanıtlamışlardır. Bu noktada ücretli iş değerli görülürken, ev içerisindeki işlerin değersiz olarak algılandığını belirtmek gerekir.

Bu araştırmada – Deniz ve Etlan’ın (2009) araştırma sonuçlarıyla örtüşen bir biçimde – kadınların çalışıp çalışmamalarının özellikle medeni durumlarına ve yoksulluğa bağlı olduğu gözlemlenmiştir. Bekâr kadınların çoğu, ev dışında çalışırken, evli kadınlar bu alanda bulunmamaktadır. Fakat bekâr kadınların

çalışması, geleneksel tutumların yumuşadığı ve dönüştüğü anlamına gelmemektedir.

Örneğin ev dışında çalışan kadınların hepsi evlendikten sonra işlerini bırakmışlardır.

Örneğin Melek, şunları ifade etmiştir:

“Buraya [İstanbul’a] çalışmaya geldik. Tekstilde çalışıyordum (...). Buraya geldikten bir kaç ay sonra evlendim. Buralarda çok fazla çalışmadım. Evlenince bıraktım (...) Sadece kocam çalışıyor. Sadece bir kişi çalıştığı için, geçinmek zor.”(12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Bu anlamda, kadınlar evlilikle birlikte maddi bakımdan görece bağımsızlıklarını kaybetmektedirler. Araştırmaya katılan bir kadın (Melek), işini özlemediğini söylerken, diğerleri çalışmayı özlediklerini dile getirmişlerdir. Nur ve Kader, özellikle iş arkadaşlarını özlediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, evlilik konumunun çoğu kez kadınların sadece dışarıda çalışmalarını olanaksız hale getirmekle kalmayıp kadınları aynı zamanda sosyal çevrelerinden kopararak tekrar sosyal yaşamlarını sınırladığını göstermektedir. Kader bunu kısaca şu şekilde ifade etmiştir:

“Arkadaşlarımı da artık göremiyorum” (11, Kader, Mardinli, 20 yaşında).

Kadınların çoğunluğu, genelde evlilik ve kadının çalışmasının bağdaştırılmayacak bir şey olduğunu, ‘kadının yerinin evi ve çocuklarının yanı olduğunu’ ve bundan dolayı da başka bir seçeneklerinin bulunmadığını ima etmektedir. Örneğin Melek bu durumu kısaca, *“Çocuklarım var”* (Melek, Mardinli, 26 yaşında) sözleriyle ifade etmiştir.

Öte yandan, kadınların kimisi maddi sıkıntılarını biraz hafifletmek için aslında çalışmak istediklerini ifade etmişlerdir. Örneğin dört çocuk annesi olan Sema, maddi sıkıntılardan bunaldığı için çalışmak istediğini belirtirken, diğer yandan kadın olmasından dolayı çalışmasının imkânsız olduğunu düşünmekte ve bunu şöyle dile getirmiştir:

“Erkekler her zaman kendilerini geçindirir, biz bunu yapamıyoruz, kadın olmak zor (...) kocama [ailenin geçiminde] destek olmak isterdim, ama olmaz ki” (17, Sema, Mardinli, 30 yaşında).

Sema'nın bu sözleri, aynı zamanda hayatının kendi elinde olmadığı, eşinin eylemlerine bağımlı kaldığı hissi taşıdığını ortaya koymaktadır.

Castells'in (2008) de ortaya koyduğu gibi, 'ataerkil yapı cinsiyetler arasındaki ilişkileri ve cinsiyetlerin kimliklerini' şekillendirmektedir. Böylece kadınlar, aslında çalışmak isteseler de, geleneksel kalıpları yeniden üreterek durumlarını sorgulamadan veya 'doğal görerek' hayatlarına devam etmekte ve aynı zamanda kendi olanaklarını sınırlamaktadırlar. Böylece de kadın maddi bakımdan erkeğe tabi bir birey olarak kalmaktadır.

Bekâr ve evli kadınların arasındaki farklılıklardan birini de 'çocuk bakımı' oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet normlarının çocuk bakımını annenin görevi olarak belirlemesi, evlilik ve annelik bağlamında kadınların çalışma hayatlarını etkilemektedir. Böylece özellikle evli kadınların çalışma imkânları sınırlı kalmaktadır. Bu nedenin yanı sıra başka nedenler de kadınların çalışma hayatlarını, özellikle ev dışı alanda çalışmalarını etkilemektedirler.

Bunlardan biri, 'namus anlayışı' olmaktadır. Kırsal bölgelerde kadınlar genellikle diğer kadınlarla birlikte çalışırken veya kadınlar zaten cemaatin denetimi altında bulunurken, kentsel anonimlik bu durumu değiştirmektedir.

Kentsel alanda cemaatlerin çözülmesi ve kamusal çalışma alanlarında kadın ve erkek arasında mekânsal bir ayrılık olmaması sebebiyle kadınların çalışmasının uygun bulunmadığı veya namus konusunun tehdit kaynağı olarak algılandığı söylenebilir. Bu anlamda, kadın evlendiği erkeğin 'mahremi' olmaktadır. Bekâr kadınların

cinselliklerini yaşamadıkları – veya yaşamaya başlamadıkları düşünüldüğü için – bedenleri görece kendilerine ait olarak görülmektedir ve bundan dolayı evli kadınlara kıyasla daha özgür hareket edebilmektedirler. Özellikle Zeynep’in öyküsü bu saptamayı desteklemektedir.

Mardin’den göç etmiş ve şu anda 20 yaşında olan Zeynep, köyde kendisi eve ve küçük kardeşlerine bakarken annesi tarlada çalışmıştır. Ne var ki bu durum İstanbul’a geldikten sonra değişmiştir. Artık annesi evde kalırken, kendisi 12 yaşından itibaren tekstil sektöründe çalışmak zorunda kalmıştır:

“[Mardin’de] annem, ablamlar tarlada çalıştı. Ben de eve baktım, küçük kardeşlerimi ben yetiştirdim (...) Zaten buraya [İstanbul’a] sırf çalışmaya geldik. 12 yaşında çalışmaya başladım, tekstilde. Çocukluğum çalış çalış geçti (...) [İstanbul’a geldikten sonra] annem küçük kardeşlerime baktı. Annem eve bakıyor” (22, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

Yaşar, namus meselesinin yanı sıra uzun çalışma saatlerinden ve düşük maaşlardan ötürü kamusal alanda çalışmasının imkânsız olduğunu dile getirmiştir:

“Burada atöyeler var. Orda çalışırım filan diye düşünmüştüm (...) çok vermiyorlar. Ayda belki beş yüz ya da altı yüz lira. Bide sabahdan akşama kadar çalış (...) Kim çocuklarıma bakacak? Tek başlarına mı bırakam?” (21, Yaşar, Mardinli, 30 yaşında).

Esser’in (aktaran Sauer ve Halm, 2009; Petendra, 2004) yaklaşımı çerçevesinde ifade edersek, geleneksel cinsiyet kalıpları toplumdaki iş düzeni veya iş düzensizliğiyle birlikte kadının toplum hayata katılmasının önünde engel oluşturmaktadır.

Kadınların ev dışında çalışmaya başlamaları – bu konuda yapılan diğer araştırmaların (örneğin Deniz ve Ethan, 2009) da gösterdiği gibi – geleneksel tutum ve değerlerin dönüşmesinden kaynaklanmamaktadır. Erkeklerin görevi, genelde ev dışında çalışıp ailenin geçimini sağlamaktan oluşurken, evli kadınların görevi öncelikle ev işleri ve çocuk bakımından oluşmaktadır. Elif, bunu şöyle ifade etmiştir:

“Yani gezmeye gitmiyorum. Çocuklar öğlen yemeğe gelirler, öğlen yemekten sonra saat üç oluyor, küçüğü okuldan geliyor, onunla da biraz ilgileniyorum” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Kadının eğitim durumunun eşinin eğitim durumundan daha iyi olması halinde bile, kadının çalışma alanı ‘evin çerçevesi’ içinde kalmaktadır. Örneğin şu anda liseyi dışarıdan bitirme sürecinde olan Yaşar, eşinin ilkokul mezunu olduğunu bildirmiştir:

“[Eşim] ilkokul mezunu. Büfelere midye dolma satıyor” (21, Yaşar, Mardinli, 30 yaşında).

Kadınların ev dışında çalışması, yoksulluk ve çaresizlikten yani yalnızca erkek emeğiyle aile geçimini sağlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Araştırmaya katılan çalışan kadınlar, bu anlamda kariyer yapmak ya da ekonomik bağımsızlık gibi bir nedenden ötürü değil, yalnızca para kazanmak için çalışmaktadırlar. Örneğin Zeynep, bu bağlamda şunu söylemiştir:

“Zaten buraya sırf çalışmaya geldik” (22, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

İlkaracan ve İlkaracan’ın (1998) ifade ettikleri gibi, kadın bağımsız bir birey olarak değil, aileye bağımlı bir birey olarak görülmektedir ve bundan ötürü göç deneyimleri ve toplumla etkileşimleri aile içindeki konumlarına ve aile dinamiklerine bağlı olmaktadır.

Görüşülen kadınların hiç birisi, bir meslekte uzmanlaşmak istediğini – örneğin çıraklık eğitimi yoluyla – dile getirmemektedir. Ancak kadınların ev dışında çalışmaları, para kazanan ve böylece de görece bağımsızlaşan bir birey rolü edinmelerine yol açmaktadır. Böylece çalışma deneyimleri, kendi konumlarına ilişkin düşüncelerinde değişikliklere yol açabilmektedir. Kadınlar geleneksel hayat tarzı dışına çıkamamış olsalar bile, iş deneyimleri kişisel tutumlarının değişmesinde bir faktör olabilmektedir.

Örneğin Hediye ve Nur, yaklaşık aynı yaşta – birisi yedi yaşında, diğeri dört yaşında – İstanbul'a göç etmişlerdir. Hep ev çevresinde kaldığı için, hayatını evlenerek değiştirme kararı alan Hediye, bunu şöyle ifade etmiştir:

“Yapılacak bir şey yoktu, okula gidemedim, evde kalıp evlenmek istedim” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Nur ise, evlenmeden önce çalıştığı ve evliliği de ev işi ve çocuk bakımıyla bağlantılı çalışma olarak gördüğü için aslında evlenmek istemediğini dile getirmiştir:

“Kesinlikle evlilik bana göre değil diye düşündüm, ‘ben evlenmem’. Çünkü çocuğa bakmak, eve bakmak; çünkü ben çalışıyordum. Hayatta evlilik bana göre değil. (...) Ama insan yapabiliyormuş” (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

Bekâr olmak, bir yandan kadınlara çalışma imkânları sağlarken, öte yandan da, özellikle küçük yaşta olan kızlar için olumsuz da olabilmektedir. Çocuk yaşta göç edenlerin çoğunluğu, yetişkinlerin sorumluluk ve görevlerini taşımak zorunda kalmışlardır. Araştırmaya katılan kadınların çoğu, göçle birlikte çocukluğunu yaşayamadan yetişkin bireylerin üstlenmesi gereken sorumluluk ve görevleri üstlenmek durumunda kalmışlardır. Örneğin kendi yaşlıları oynarken, 12 yaşından itibaren tekstil sektöründe çalışmaya başlayan Zeynep, zor şartlarda çalışmak zorunda kaldığını anlatmıştır:

“Daha küçüktüm, işi yapabilecek mi, diye bana güvenmediler. Beni işten atacaklar diye hep korktum (...) kaçak çalıştım. Böyle iş bulmakta zordu. (...) İşten sonra sokakta oynadık. [Atölyelerde] başka [çalışan] çocuklar da vardı” (22, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

Bu kısımda görüldüğü gibi, zorla evlendirilmek, eğitimsizlik ve göç eden kadınların çalışma imkânlarının sınırlı olması, kadınların haklarından faydalanamadıklarını göstermektedir. Yani geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpları veya ataerkil yapı, kadınların entegrasyonlarını oldukça sınırlamaktadır.

4.2.3 ‘Kürt’ Olmak

Bu bölüm özellikle dil ve kimlik bağlamında kadınların Kürt kökenli olmalarından dolayı karşılaştıkları sorunlar ve etnik kimlik bağlamında yaşadıkları dönüşümler tartışılacaktır. Heckmann’a göre (1992) göçmenlerin entegre olmaları toplumdaki farklı etnik gruplar arasındaki egemenlik ilişkilerine bağlıdır. Kadınların Kürt kökenli olmaları ya da Türkçe bilmeleri yada bilmemeleri kadınların entegrasyonlarını nasıl etkilemektedir? Bu bölümde bu gibi sorular tartışılacaktır.

Görüşülen kadınların çoğunluğu, yeni yerleştikleri mekânlarda farklı nedenlerden dolayı, kendilerini ‘yabancı’ hissettiklerini dile getirmişlerdir. Yasemin, bu noktada şu sözleri aktarmıştır:

“Hepsi farklıydı, sokaklar, insanlar hepsi; evler birbirine yapışmış (...) köyde öyle değil (...) Burası gurbet” (20, Yasemin, Mardinli, 42 yaşında).

Sevgi de benzer ifadelerle şunu söylemiştir:

“(...) havası başka, suyu başka (...) köyü daha çok seviyorum” (18, Sevgi, Mardinli, 58 yaşında).

Araştırmaya katılan kadınların Türkçe dil bilgileri farklılık gösterebilmektedir. Görüşülen kişilerin bazıları, neredeyse hiç Türkçe bilmezken veya kendilerini ifade etmekte zorlanırken, bazıları da Türkçeyi anadil seviyesinde konuşabilmektedirler. Bu durumu kadınlardan biri şöyle dile getirmiştir:

“Türkçe bana zor geliyor. Dili tam çeviremiyorum” (5, Derya, Ağrı, 42 yaşında).

Bunu Zeynep kısaca şöyle ifade etmiştir:

“Türkçeyi Kürtçe gibi biliyorum” (22, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

Yeni yerleşilen mekânda, orada konuşulan dili bilmemek ve kullanamamak, ‘yabancı olmak’ hissine yol açabilmektedir. Özellikle yaklaşık yirmi yıl önce Tarlabası’na göç

etmiş kadınlar, kendilerini – dilden de kaynaklanan nedenlerle – Tarlabası’nda “yabancı” gibi hissettiklerini ifade etmektedirler. Kadınların anlatımlarına göre, o zamanlar Tarlabası’nda çok fazla Kürdün yaşamamasından dolayı, Kürtçe semtte pek fazla kullanılan bir dil konumunda değildi. Sevinç’in ifadesine göre, Türkçe bilmemek aynı zamanda günlük hayatta birçok soruna yol açabilmekteydi:

“Sokaklar, her şey birbirine benziyordu. Nasıl ev bulacağım bilmiyordum. Çok korkmuştum. O zamanlar Kürtler de burada yoklardı. Bir Kürt ile karşılaştığım zaman çok seviniyordum, Türkçe bilmiyordum, konuşamıyordum, bir şey filan soramıyordum” (18, Sevinç, Şırnaklı, 42 yaşında).

Çağlayan (2009) 12 Eylül 1980 sonrasında çıkartılan “Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun” (s. 473) ile Kürtçe’nin kullanılmasının yasaklandığını ifade etmektedir. Çağlayan bu bağlamda bu yasağın özellikle anadili Kürtçe olan ve Türkçe bilmeyen kadınları olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Türkçe bilmeyen Kürt kökenli kadınlar böylece günlük hayatlarında Türkçenin hakim olduğu kamusal alandan dışlanmışlardır. Bu durum, kadınların kamusal alanda yaşadıkları, dilden kaynaklanan sınırlamalar nedeniyle, Türkçe öğrenmelerini olumsuz etkileyebilmektedir. Aynı zamanda Kürtçe konuşmanın yasak olması ya da toplumsal kabul görmemesi kadınların özgüvenlerini sarsmakta ve kamusal alanda korku yaşamasına neden olmaktadır. Araştırma çerçevesinde kadınların görüşmelerde bu konuya girmekteki çekingen tavırlarının temelinde böyle bir korkunun ya da kaygının yattığı varsayılabilir.

Dilin entegre olmayı nasıl etkilediği sorulduğunda, kadınların çoğu özellikle İstanbul’a yeni göç ettikleri zaman bir kelime bile Türkçe bilmediklerini ve bundan dolayı günlük hayatlarında farklı bakımdan zorluklar – örneğin alışveriş, hastaneye gitmek gibi – yaşadıklarını ve günlük hayatta işlerini tek başlarına halledemediklerini

dile getirmişlerdir. Kadınların çoğu, İstanbul'a göç ettikten sonra Türkçeyi öğreninceye kadar dil bakımından Türkçe konuşan aile üyelerine bağımlı kalmıştır. Türkçe bilmemek, kadınların hareketlerini sınırlayabilmektedir. Örneğin Damla kendi durumunu şöyle aktarmıştır:

“Tek başına gidemem, mesela yukarıya gideceğim, gidemem, ancak onlarla [ailemle] onlar yanımda olacak. Beni götürüp getirirler, sürekli. Onun da [evdeki gelinin] çocukları var, onlar da çalışıyorlar. (...) Başka bir imkânım yok. (...) Ancak benimle birlikte olacaklar. Eskiden, çocuklarım da küçüktü (...) eşim sürekli benimle birlikteydi, gidip geliyordu, eşim beni alışverişe götürüyordu (...), tek başına gitmek istemiyorum. (...) Korkuyorum, belki tanıyamam, ya da o an aklım başımda değildir. Bi de Türkçem olmadığı için, belki Türktür, nasıl cevap vereceğim, cevabını da veremem, çekiniyorum” (4, Damla Mardinli, 50 yaşında, T3).

Çiğdem, dile ilişkin sorunlarını şöyle aktarmıştır:

“Çocuklarım, torunlarım beni [doktora] götürüyorlar” (3, Çiğdem, Mardinli, 50 yaşında, T2).

Aynı şekilde araştırmaya katılan kadınların bazıları – Türkçe bilmedikleri için – İstanbul'un diğer semtlerinde oturan akrabalarını tek başlarına ziyaret etmeye gidemediklerini, ziyaretleri ancak eşleri ya da çocukları eşliğinde yapabildiklerini dile getirmişlerdir. Damla, bu noktada şunu söylemiştir:

“Aile ilişkilerimde hiçbir şey değişmedi, sadece akraba ilişkileri (...) Biri askere gider, haber gelir, gideriz ya da düğünlerde, işte bayramlarda, artık eskisi gibi değil, köy zaten ufak bir yer, çok rahat bir şekilde birbirimizi görebiliyorduk. (...) bir kızım Edirnekapı'da (...) oralara eşim ile birlikte giderim. Tek başıma gidemem. Ancak bayramdan bayrama birbirimizi görebiliyoruz. Nasıl oraya gideyim. Bir de Türkçem olmadığı için (...) Nasıl trene bineyim” (4, Damla Mardinli, 50 yaşında, T3).

Çağlayan'ın (2009) Bourdieu'ya dayanarak söylediği gibi, dil bir sermayedir ve ülkede egemen dili bilmemek, bireylerin aile üyelerine bağımlı kalmasına yol açmaktadır.

Araştırmaya katılan bazı kadınlar, iletişim kurmak için özellikle beden dilini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada örneğin Güldane şunu söylemiştir:

“Ellerimle gösterdim. Öyle [alışverişleri] yaptım (9, Güldane, Batmanlı, 38 yaşında).

Kadınların ifadelerine göre, sadece dili konuşamamak değil, okuma-yazmayı bilmemek de bir çok sorun yaratabilmektedir ve özgür hareket etmelerini veya sosyal hayatlarını sınırlayabilmektedir. Bazı kadınlar, okuma yazmaları olmadığı için, örneğin toplu taşıma araçlarından yararlanmakta zorlandıklarını dile getirmişlerdir.

Yasemin, bu durumu kendi açısından şöyle aktarmıştır:

“En çok burada [Tarlabası’nda]. Nereye çıkayım. (...) otobüsün nereye gideceğini filan bilmiyorum” (20, Yasemin; Mardinli, 42 yaşında).

Sema ise şunları dile getirmiştir:

“Okuma-yazmayı öğrenmek istiyorum. Haberlerin altında [Televizyon yayınlarında] hep alt yazı var (...) takip edemiyorum” (17, Sema, Mardinli, 30 yaşında).

Fatma da benzer şekilde durumunu şöyle ifade etmiştir:

“İki hayalim var. Bir ev istiyorum. Bir de okuma yazmayı öğrenmek istiyorum. Bir gazete okumak istiyorum” (7, Fatma, Mardinli, 25 yaşında).

Daha önce de (Kadın Olmak başlığı altında) ifade edildiği gibi okur-yazar olmamak kadınların özgüvenlerini çoğu kez olumsuz etkilemiştir.

Yaşar çoğu kez Kürt kökenlilerin küçümsendiğine inanmaktadır:

“Öğretmenler bana siz Kürt müsünüz diye sordular. Kürt olduğumu düşünemediler (...) ‘Aman niye hep Kürtlerin kültürsüz olduğunu düşünüyorsunuz’ dedim (...) Liseyi yakında bitireceğim. (...) Çocuklarım benim için hiç bir zaman utanmasınlar. (...) Onlar da okurlar inşallah (...). Belli ortamlara girecekler. Benim yüzümden çekinmesinler. Kültürlü olmak çok önemli öyle değil mi?” (21, Yaşar, Mardin’li, 30 yaşında).

Görüşülen kadınların çoğu daha sonra da belirtileceği gibi (Yoksul Olmak başlığı altında) yoksulluktan veya bölgenin az gelişmiş olmasından ötürü eğitimsiz kalmışlardır. Yani toplumda kaynakların eşitsiz dağılmış olması onların eğitim alamamasına neden olmuştur. Bu durumun yanı sıra bölgede süren çatışmalardan

dolayı çoğu kez okullar kapanmak zorunda kalmış ya da çocuklar farklı politik veya ekonomik nedenlerden dolayı okula gidememişlerdir (Akkaya ve arkadaşları 1998).

Görüşülen kadınların çoğu, okula gitmedikleri için ve anne babalarının da Türkçe bilmemelerinden ve genelde geldikleri yerde Kürtçe konuşulduğundan dolayı, Türkçeyi batıya göç ettikten sonra öğrendiklerini dile getirmişlerdir.

Elif, bu sorunu şöyle aktarmıştır:

“Bizim büyüklerimiz bilmiyor. Hiç kimse Türkçe konuşmuyor (...)Biz buralarda Türkçe öğrendik” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Melike ise, bu konuda şunları söylemiştir:

“Orada [geldiği köyde] Türklere yoktu, orada Türkçe konuşulmuyordu. Bizde öğrenmedik. O zamanlar televizyon da yoktu, köyde. Benim çocuklarım mesela şimdi televizyon izleye izleye de Türkçeyi öğreniyorlar” (13, Melike, Mardinli, 26 yaşında).

Yasemin, durumunu şöyle açıklamıştır:

“Ama okula gidemedim (...) Nerden Türkçe bilsem ki (...) Türkçede zorlanıyorum; anlıyorum, ama içimi dökemiyorum” (20, Yasemin, Mardinli, 42 yaşında).

Görüşülen kadınlardan sadece bir tanesi, okula gitmemesine rağmen, göç etmeden önce yaşadığı bölgede Türkçe öğrendiğini dile getirmiştir:

“Önceden biliyordum. Polisler vardı (...) onlarla Türkçe konuşurduk (15, Nurcan, Mardinli, 38 yaşında).

Ayrıca kadınlardan ikisi, batıya göç etmeden önce Türkçeyi okulda öğrendiklerini dile getirmiştir. Bu kadınlardan Zeynep, şunları söylemiştir:

“Türkçe’yi Kürtçe gibi biliyorum. (...) Okulda öğrendim” (22, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

Bu anlamda, dil öğrenilmesinde ‘yaşam mekânı’ önemli bir rol oynamaktadır. Görüşülen kadınlar, ‘Türkçe’yi sosyal çevrelerinden, özellikle kendilerinden önce Tarlabası’na göç etmiş komşu kadınlardan veya akrabalarından ya da Türkçeyi okuldan eve taşıyan çocuklarından öğrendiklerini dile getirmişlerdir:

“Biz buralarda Türkçe öğrendik (...), şehirde öğrendik (...) Komşulardan (...) Çocuklarımız okula gidip geliyor. Çocuklarımız hiç Kürtçe konuşmuyorlar zaten. Biliyorlar, ama hiç Kürtçe konuşmuyorlar. Biz Kürtçe konuşuyoruz. Onlar da Türkçe cevap veriyorlar” (6, Elif Mardinli, 33 yaşında).

Dilin öğrenilmesinde mekânla birlikte diğer bir faktör ise ‘yaş’ olmaktadır. Özellikle 31 yaş ve üzerinde olan grupta, neredeyse hiç Türkçe bilmeyen veya Türkçe’yi kendisini ifade edecek kadar bilmeyen kadınlar kümelenmektedir. 20 ile 30 yaş grubunda yer alan kadınların çoğu ise, en azından kendilerini Türkçe olarak iyi ifade edebilmektedir. Yaş grupları arasında farklılık bağlamında okul eğitimi bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda söylendiği gibi, 20 ile 30 yaş arası grubuna dâhil olan üç kadın, en azından ilkokulu başarıyla bitirdiklerini söylemiştir. Farklılığın diğer bir nedeni – göç edenler arasındaki kuşak boyutu, göç edildiği sıradaki medeni durumları – olabilmektedir. Bekâr olarak göç edenler, ya İstanbul’da büyüdüleri için ya da çalışmaya başladıkları için Türkçe’yi daha hızlı öğrendiklerini dile getirmektedirler.

Mekân boyutu değerlendirilirken yaş ve kuşak faktörleriyle birlikte görüşülen kadınların büyük ölçüde nerede büyüdüğünün ve göç edenlerin göç sırasındaki yaşlarının da – göz önünde tutulması önem taşımaktadır. Özellikle 11 yaşının altında göç etmiş kadınlar, Türkçeyi çok iyi ya da anadil seviyesinde bildiklerini dile getirmektedirler. Bu bağlamda göç sırasında 11 yaşını geçmemiş olan kadınların hiç birisinin okula gitmediğine dikkat çekmek gerekir. Yani bu kadınların dil

öğrenmesinin okula gitmekle ilgisi olmadığı anlaşılmaktadır. Fatma, bu konuda şunu söylemiştir:

[Türkçe’de] hiç bir sorun yaşamıyorum, anadilim gibi” (7, Fatma Mardinli, 25, yaşında).

Göç sırasında 11 yaşın üstünde olan kadınların bazıları Türkçeyi iyi bildiklerini, ancak anadil seviyesinde bilmedikleri için bazen zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Bazıları ise, aynı zamanda Kürtçeyi de unutmaya başladıklarını dile getirmişlerdir.

Betül, bu konuya ilişkin şunu söylemiştir:

“Türkçe’de hatalar yapıyorum (...) artık Kürtçeyi de unutmaya başladım (...).Sanki artık iki dilin arasında kaldım gibi” (2, Betül, Mardinli, 24 yaşında).

Kadınlara dil ve etnisite bakımından hangi değişimleri yaşadıkları sorulduğunda, özellikle göçmenler arasındaki ikinci kuşağın ifadeleri dikkat çekici olmaktadır.

İkinci kuşağa ait olan kadınların yarısı, Türkçeyi Kürtçeden daha fazla kullandıklarını dile getirmektedirler. Görüşülen kadınlar, özellikle anne ve babalarıyla Kürtçe konuşurlarken, eşleri, çocukları ve kardeşleriyle veya arkadaş

çevresinde genelde Türkçe konuştuklarını ifade etmişlerdir. Özellikle İstanbul’a çocukluk döneminde gelenlerin günlük hayatlarında en çok Türkçe kullandıkları görülmektedir.

Gençlik evresinde İstanbul’a gelmiş olanlar ise, günlük hayatlarında genelde Kürtçe kullanmaktadırlar. Örneğin Kader (13 yaşında İstanbul’a göç etmiş),

şunları söylemiştir:

“[Türkçe] biliyorum da, ama Kürtçeyi daha iyi biliyorum (...) [evde] Kürtçe konuşuyoruz” (11, Kader, Mardinli, 20 yaşında).

Fatma (5 yaşında İstanbul’a göç etmiş) ise, söz konusu durumu şöyle açıklamıştır:

Annem babam Türkçe bilmedikler için, evde daha çok Kürtçe konuşuyoruz. (...) Yoksa Türkçe konuşuyoruz (...), kardeşlerimle de Türkçe konuşuyorum (...) Öyle oluyor” (7, Fatma, Mardinli, 25 yaşında).

Esser'in yaklaşımına benzer şekilde bu çalışmanın bulguları da – dil konusuna ilişkin – kuşak faktörünün önemli bir yer aldığını ortaya koymaktadır (aktaran Sauer ve Halm, 2009).

Hediye de (23 yaşında, Mardinli ve yedi yaşından beri Tarlabası'nda yaşıyor) Türkçeyi Tarlabası'nda öğrendiğini ve anadil seviyesinde bildiğini söylemektedir.

Kadınların ifadeleri, dil bakımından bir dönüşüm yaşandığını açığa vurmaktadır. Türkçe bilmeyen anne ve babasıyla Kürtçe konuşurken, eşi, çocukları ve kardeşleriyle sadece Türkçe konuşmaktadır. Özellikle “*Türkçe konuşmaya alıştık*” ifadesi bu dönüşümü ortaya koymaktadır. Hediye, bu bağlamda karşılaştığı bazı insanların Türkçeyi iyi bildiği için kendisinin Kürt kökenli olduğuna şaşırıklarını anlatmıştır:

“Taksiye bindim. Şöför de benim Türkçe konuşmama şaşırıldı. Mardin'den geldiğime filan inanmadı. Ben neden Türkçe bilmiyemki! Sanki Kürtler Türkçe bilmiyorlar! Ben Türkçe bilmeyen bir Kürdü tanıyorum, biz hepimiz Türkçe biliyoruz (...)! Benim çevremde herkes Türkçe biliyor. Bu, belki onun kendisinin çevrede böyle!” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Genç kadının öfkeli tepkileri (beden dili ve ses tonu) ve ifadeleri, sadece insanların Kürt kökenlilerin Türkçe bilmediklerini düşünmelerinden değil, kendisinin ve benzer konumda olanların bu gibi tavırlarla ötekileştirilmesinden bunaldığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan, bazı kadınlar kendi çocuklarının Kürtçe'yi öğrenmelerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Görüşülen kadınlar, özellikle aile veya akraba içinde iletişimi vurgularlarken, “anadillerini bilsinler” gibi ifadelerle etnik kimlik konusuna işaret etmektedirler. Sauer ve Halm (2009) Esser'in entegrasyon yaklaşımına dayanarak bireylerin entegrasyon veya asimilasyonlarının değişik konu veya düzeylerde farklılaşabildiğini vurgulamaktadırlar Kendi ifadelerinden anlaşılacağı

üzere, kadınlar aynı zamanda kendi etnik kültürlerini korumak istemektedirler.

Sadoğlu'na (2003) göre, dilin iletişim kurmak için bir araç olmanın ötesinde, kimlik oluşumunda da önemli bir fonksiyonu vardır ve kuşaktan kuşağa evrilmektedir.

Nur'un ifadeleri, Sadoğlu'nun görüşlerini, desteklemektedir:

“Evet, ben iki dili de gayet iyi biliyorum. (...) Mesela çocuklarıma da iki dili de öğretmek istiyorum. Anadillerini unutmasınlar. İkisini de bilsinler, ninesiyle de konuşsunlar, annem fazla Türkçe bilmiyor, biraz biliyor da fazla değil. Kürtçe konuşsun, bilsin ki yani birbiriyle ne konuşuyorlar anlasın. Niye sadece Türkçe, iki dili de öğrensinler bence. Ben öyle düşünüyorum” (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

Birinci kuşağa ait olan kadınların çoğu, çocuklarının artık Kürtçeyi unutmaya başladıklarını, çocuklarının Kürtçe anlasalar bile, kendilerini Kürtçe ifade edemediklerini açıklamaktadırlar. Kadınların bazıları, bundan dolayı ev içinde iletişimle ilgili sorunlar çıktığını ifade etmektedirler. Zira aynı dili konuşmamak, evdeki sosyal yaşamı da olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin Damla, evdeki gelinin bazen kendileriyle çocuklar arasında tercümanlık yaptığını dile getirmiştir:

“Biliyor da, tam olarak çeviremiyor. Mesela bazen bana, babasına birşey söyleyecek. Ona [iki dili bilen aile üyesine] diyor, böyle böyle desene. O bazen tercümanlığı yapıyor. Sürekli Türkçe konuşuyor, sürekli dışarıda olduğu için. Önce Kürtçe biliyordu, Türkçe değil, zamanla öyle oldu, şimdi Türkçe biliyor, Kürtçe o kadar artık bilmiyor. (...) Babası da tam olarak Türkçe bilmiyor (...) Düşünüyorum ki o kötü birşey diyor, oysa kötü birşey demiyor” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, T3).

Araştırmaya katılmış olan kadınlar, kendilerini genellikle ‘Kürt’ olarak tanımlamaktadır. Günlük hayatlarında Türkçe konuşanlar da kendilerini genellikle ‘Kürt’ olarak tanımlamaktadır.

Kadınlardan kimisi, görüşme sırasında ‘Kürt kimliğini’ anadil ve soya bağlayıp ön plana çıkarmazken, diğerleri bir kimlik aidiyetine vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda Nurcan ve Yaşar, kimliklerini şöyle ifade etmiştir:

“Onlar Türk, onlar da Arap, biz de Kürt (...)” (15, Nurcan, Mardinli, 38 yaşında).

“Ben Kürdüm! İnsanlar, beni böyle sevsinler, böyle saygı göstersinler!” (21, Yaşar, Mardinli, 30 yaşında).

Burada Yaşar'ın ifadesinde reddedilmeye karşı tepki hissedilmektedir. Bu tepki de, genel olarak 'Kürt' olmaya yapılan vurgunun tedricen artmasına yol açmaktadır.

Kadınların yerleştikleri toplumun üyeleriyle nasıl etkileşime girdiklerine bakıldığında, çoğu Türk kökenlilerle de etkileşim içinde bulduklarını ve onlarla ilişkilerinin iyi olduğunu öne sürmüşlerdir. Örneğin Nurcan şunları dile getirmiştir:

“Türklerle de anlaşıyorum, Kürtlerle de anlaşıyorum, Araplarla da anlaşıyorum. Herkesle (...) Karşımdaki iyiyse ben neden kötü olayım ki?” (15, Nurcan, Mardinli, 38 yaşında).

Özellikle göç edenler arasında ikinci kuşağa ait kadınlar, etnik kökenin arkadaşlık için bir rol oynamadığını, Türk ve Kürt kökenli arkadaşlarının veya tanıdıklarının olduğunu söylemektedirler. Örneğin Kader bu konuda şunları ifade etmiştir:

“Kürt arkadaşlarım var, Türk arkadaşlarım da var” (7, Fatma, Mardinli, 25 yaşında.)

Özellikle 31 yaş ve üzerinde olan grupta kadınlar ise, genellikle Türkçe bilmedikleri ya da iyi derecede bilmedikleri için, Türklerle iletişime girmekte zorlandıklarını ve bundan ötürü neredeyse sadece Kürt kökenlilerle yakın iletişim içinde olduklarını açıklamaktadırlar. Örneğin Çiğdem şunu aktarmıştır:

“Türkçe bilmediğim için nasıl” [Türklerle iletişimin mümkün olmadığını ifade ediyor](...) (3, Çiğdem, Mardinli, 50 yaşında, T2).

Öte yandan, kadınların bazıları 'Kürt' olduklarından dolayı dışlandıklarına veya toplum içinde dezavantajlı bir konumda bulduklarına inanmaktadırlar. Örneğin Hediye şunları ifade etmiştir:

“Türklerin evleri var, arabaları var, gine de yeşil kartını alıyorlar. (...) Bize de zorluk çıkartıyorlar. Vermiyorlar kolay kolay” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Selma ise durumu şöyle aktarmıştır:

“[Doktor] Türkiye’de yaşıyorsun, Türkçe bilmek zorundasın, kızdı. Ama ben okula gitmedim, orada insanlar Kürtçe konuşuyorlar. Nerede öğreseydim. Bilmiyorum” (16, Selma, Mardinli, 40 yaşında).

Selma’nın söylediklerinden, toplumda karşılaştığı bazı tepkilerden olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu durumun, kadınlarda topluma dair bazı çekincelere sahip olmalarına yol açabildiğini ileri sürmek mümkündür.

Örneğin Yaşar da, ‘Kürt olmanın’ veya ‘Kürtçe konuşmanın’ dışlanmaya yol açtığını düşünmektedir. Yaşar’ın ifadeleri, kendisini ikinci sınıf vatandaş olarak hissettiğini ortaya koymuştur:

“İnsanlara bağıyorlar [hastanede], (...) Kürtçe konuştukları için, [Türkler] yabancıları [Kürt kökenli] vatandaşlarından daha çok seviyorlar. Türkiye’de yaşamak istemiyorum artık, neresi olursa olsun” (...) (21, Yaşar, Mardinli, 30 yaşında).

Araştırmaya katılan kadınların bazıları siyasallaşmış bir dil kullanmaktadırlar. Kadınların kullandıkları siyasallaşmış dil, çoğu kez bireylerin kafalarında ‘Kürtler’ ve ‘Türkler’ arasına bir sınır çekildiğini ifade etmektedir. Görüşülen kadınların ifadeleri, bu sınırın kendilerinin kabul görmedikleri için çekildiğini ima etmektedir.

Örneğin Hediye, bunu şöyle dile getirmiştir:

“Sokaklar burada neden pis [Tarlabası’nda]? Kürtler burada oturduğu için. [Türkler] Kürtler şöyle böyle diyorlar!” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Esser’in (aktaran Sauer ve Halm, 2009) ifade ettiği gibi, hissedilen dışlanma olgusu entegrasyon bağlamında oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Petendra (2004), Esser’in entegrasyon kuramına dayanarak kimlik oluşumunda yerleşilen toplumun üyelerinden olumlu veya olumsuz etkileşimin önemli olduğunu ifade etmektedir. Kadınlar, dışlandıklarını düşündükleri için kendileri de kendilerini toplum içinde

marjinalleştirmektedir. Bu durumun da, olumlu bir etkileşimi sınırlayarak ayrışmaya yol açtığını söylemek mümkündür.

Bireylerin hissedilen dışlanmanın ve aşağılanmanın sonucunda, kendilerinin de tepkisel davranmaları söz konusu olabilmektedir.

Örneğin araştırmaya katılmış bir kadın (Yaşar), çocuğunun ayrımcılığa uğradığını, okulda “*pis Kürt*” olarak hakarete uğradığını anlatmakta ve bu çerçevede şunları söylemiştir:

“Biz Kürtler hep kullanıldık (...) kendim hiç ayrımcılık yapmak istemedim, ama çok ayrımcılık yaşadım, ister istemez ben de ayrımcılık yapmaya başladım (...) o anda ‘pis Türk’ düşündüm (...) aslında böyle şeyler güzel değil. (...) Neden insanlar dağa çıkıyorlar? Böyle şeyler yaşadıkları için, böyle olunca dağa çıkıyorlar. (...)” (21, Yaşar, Mardinli, 30 yaşında).

Dışlanma söz konusu olduğunda, ‘dağa çıkmak’ kavramının kullanılması dikkat çekicidir.

Kaya (2009), ‘dağa çıkmak’ kelimesini şu şekilde anlamlandırmaktadır: “Umutsuzluğun dili, yer yer ‘dağa çıkmak’ olur, yer yer de bu dil değişir ve Kürtçe diline yapılan vurgu olur. Gerek ‘dağa çıkmak’ gerekse Kürtçe diline yapılan vurgu, egemen siyasal ve toplumsal yapıya karşı bir muhalefeti ifade eder aslında” (Kaya, 2009, s.159).

Örneğin Elif’in sözleri, Kürtçenin çoğunluk tarafından istenilmeyen bir dil olduğunu düşündüğünü ima etmektedir. Bunun da olumsuz bir etkileşime yol açtığı düşünülebilir:

“[Hastanede] bir kadın vardı, ‘niye Kürtçe konuşuyorsunuz’ diye bize kızılıyordu. O Türkçe konuşursa biz ona kızıyoruz mu?” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Hediye benzer şekilde şunu aktarmıştır:

“[Hastanede bir diğer hasta]benim yanımda Kürtçe konuşmayın dedi!” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Köyünün boşaltılması nedeniyle göç eden diğer bir kadının (Selma) sözleri de siyasallaşmış dilin bir örneği olarak görülebilir. Sema'nın bu konuya dair söylediklerinden, özellikle Kürt meselesinin Türk ve Kürt kökenliler arasındaki etkileşime tesir ettiği çıkarılabilir. Selma'nın ifadeleri, siyasallaşan “Kürt sorununun” ve bu konudaki egemen olan söylemlerin Türk ve Kürt kökenliler arasındaki sınırları keskinleştirdiğinin somut bir kanıtı olarak yorumlanabilir:

“Biz Apo'nun taraftarıyız. Doğal haklarımızı istiyoruz, dilimizi istiyoruz, kimliğimizi istiyoruz (...) Bazen şimdiki gibi kapının önünde oturuyoruz. Fısırt, fısırt ne konuşuyorsunuz diyorlar. Türkçe konuşun diyorlar. Burada bir yürüyüş olursa [siyasal bakımdan] bize küfür atıyorlar. Türklerin evlerine gidemiyoruz, onlar bizi hor görüyorlar (...) Biz böyle değiliz, (...)” (16, Selma, Mardinli, 40 yaşında).

Araştırmaya katılan bazı kadınlar, toplum içinde etnik kimliklerini açığa vurmamak için çabaladıklarını, kimliklerini sakladıklarını dile getirmişlerdir. Yaşar, bu konuda şunları ifade etmiştir:

“İnsanlara Mardinli olduğumu söylersem, böyle suratlarını asmaya başlıyorlar” (21, Yaşar, Mardinli, 30 yaşında).

Kadınların bazıları ise, Güneydoğu Anadolu'dan geldikleri için olumsuz tepkilerle karşılaştıklarına inanmaktadırlar. Örneğin araştırmaya katılmış olan diğer bir kadın şunu aktarmıştır:

“Herkes hemen Şırnaklı olduğumu söylemiyorum (...) yanlış düşünürler [PKK olduğumu düşünürler]” (19, Sevinç, Şırnaklı 42 yaşında).

Kadınların yaşadıkları bu dışlanmalar da onların dillerinin siyasallaşmasının bir nedeni olarak görülebilir.

Araştırmaya katılan bir kadın (Hediye, 23 yaşında), Kürt kökenli olması nedeniyle İstanbul’da dışlandığını düşündüğü için, bazen geri dönüşü aklından geçirdiğini anlatmıştır:

“Aslında [Mardin’i] çok bilmiyorum; burada büyüdüm (...) Son kez sekiz yıl önce tatile oraya gitmiştik (...) çok farklı (...), evlerde musluktan su filan akıyor, tarla işlerini bilmiyorum (...) burası daha rahat (...). Orada daha çok Kürtler yaşıyor. Belki dönsek daha iyi olur; en azından böyle şeyler olmaz [dışlanmazdım]” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Burada dikkat çekici olan, Hediye’nin aslında İstanbul’da büyümesi ve asıl geldiği yeri pek fazla bilmemesidir. Özellikle Hediye’nin kullandığı ‘çok farklı’ kelimesi, kendisini Mardin’de aslında ‘yabancı’ gibi hissettiğini ima etmektedir:

Öte yandan da göç bölgede süren çatışmalar, terör olgusu ve işsizlik sorunu nedeniyle olumlu veya kurtuluş olarak da görülebilmektedir. Örneğin Selma, bu konuda şunları aktarmıştır:

“Tabii ki [bu göç] beni etkiledi; canımı kurtardı, belki ölürdüm yoksa” (16, Selma, Mardinli, 40 yaşında).

Çiğdem ise, bu konu hakkında şunu dile getirmiştir:

“Orada huzur yok, (...) hep korku var, çaresizlik var; Mardin’de hayat bu” (3, Çiğdem, Mardinli, 50 yaşında, T2).

Elif, görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“Çocuklarımız ne iş yapacak ki orada. İş yok” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Kaya’nın (2009) aktardığına göre, ‘güvenlik nedeniyle’ Güneydoğu Anadolu bölgesinden çıkartılmış insanların hikâyeleri irade dışı bir göçü içerse de, aileler çoğu kez ‘güvenlik sorunu’ nedeniyle veya çocuklarının geleceklerini düşünerek geri dönmek istemediklerini dile getirmişlerdir.

Bu kısımda görüldüğü gibi etnik aidiyet ve buna bağlı olan dil göç eden kadınların yeni yerleşim yerlerinde entegrasyon sürecini etkilemektedir.

Kadınlar göçle birlikte çoğu kez günlük hayatlarında dil bağlamında sorun yaşamaktadır. Bu durum da kadınların özerkliğini ve sosyal hayatlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu sorunun yanı sıra kadınların bazıları 'Kürt' olmalarından dolayı dışlandıklarına inanmaktadırlar. Bu da Türk ve Kürt kökenlilerin arasındaki ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir.

Gelecek kısımda görüleceği gibi, sadece etnik unsur değil, yoksulluk da bireylerin kimliklerini ve entegrasyon süreçlerini etkileyebilmektedir. Araştırmaya göre, bazıları etnik kimliklerini ön plana koyarken, diğerleri yoksulluğa vurgu yapmaktadır.

4.2.4 Yoksul Olmak

Kaya (2009), Tarlabası'nın özellikle yoksulların yerleştiği bir semt olduğunu vurgulamaktadır. Eğitimsizlik ve işsizlik sorunuyla yüzyüze olan Tarlabası sakinleri, bu sorunların yanı sıra çoğu kez kendilerini dışlanmış hissetmektedir.

Kadınlara yoksulluğun hayatlarında ne tür bir rol oynadığı sorulduğunda, araştırmaya katılanların çoğu yoksulluğun kendi hayatlarının devamlı bir parçası olduğunu ve hem geldikleri asıl yerlerinde hem de göç ettikten sonra yoksulluk içinde yaşadıklarını vurgulamaktadırlar. Derya, bu noktada şunları söylemiştir:

"Orada hayatım çok zor geçti; çalışa çalışa geçti (...) Orada çok yoksulluk çektik; üstümüze filan birşey alamadık" (5, Derya, Ağrılı 42 yaşında).

Çiğdem de benzer ifadeler kullanmıştır:

“Orada insanlar çok yoksul, orada yamalı giyinirler. Bir şey alamıyorduk” (3, Çiğdem, Mardinli 50 yaşında, T2).

Kadınların çoğunun ifadelerinden göçün ekonomik durumlarını iyileştirmediği anlaşılmaktadır. Kadınların maddi durumlarına bakıldığında – Kaya’nın (2009) da belirttiği gibi – göç edenlerin çoğunun yoksulluk sınırı altında yaşadıkları görülmüştür. Buna karşın, çoğu göç ederken göçü yoksulluktan bir kurtuluş olarak görüp bu umutlarla İstanbul’a gelmişken, bu hayalleri gerçekleşmemiştir. Bu durum, çaresizlik duygularına yol açabilmektedir:

“Yani bizim çektiğimiz, nereden nereye geldiğimizi, günümüzü anlatsak, bence valla ömrüm yetmez bunları anlatmaya. Çok çektik. Her sorunu da yaşadık. En çoğunu da yoksulluktan. İşte şimdi gördüğümüz her şeye, çok şükür ediyoruz. İki sene, üç sene sinir hapları içtim ben. Böyle sinirim çoğalıyordu. Hastaneye gittim, hap verdiler bana, onları iki üç sene içtim. (...) Düşündüm, elimden pek bir şey gelmiyor; Allah böyle kısmet etmiş. Benim elimden ne gelebilir ki. Allah (...) her şey ondan geliyor. Benim elimde olsa, ben herşeyi dört dörtlük ederim” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Melike yaşadığı zor durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Aslında burada da aç kaldık” (13, Melike, Mardinli, 28 yaşında).

Betül ise, umutsuzluğunu şu sözlerle ortaya koymuştur:

“Hiçbir şey değişmedi. Hepsi aynı kaldı. En çok yoksulluktan çektik. Orada da çektik, burada da çekiyoruz” (2, Betül, Mardinli, 24 yaşında).

Nurcan ise, geri dönüşü hayal etmektedir:

“Burada da geçinemiyoruz. Borcum olmasaydı geri dönerdim” (15, Nurcan, Batmanlı, 38 yaşında).

‘Kadın Olmak’ başlıklı bölümde belirtildiği gibi, cinsiyetler arasında geleneksel iş bölümü ve namus olgusu, kadınların ev dışında çalışmalarını engellediği veya sınırladığı için, kadınlar maddi olarak büyük ölçüde eşlerine veya çocuklarına bağlı kalmaktadır. İnsanların çalışma yaşamına nasıl katıldıkları araştırıldığında –

Kaya'nın (2009) araştırma sonuçlarıyla örtüşen biçimde – erkeklerin çoğunlukla tekstil, inşaat veya sokakta daha ziyade vasıfsız iş alanlarında sosyal güvenceden yoksun olarak çalıştıkları ortaya çıkmaktadır. Ev dışı alanlarda çalışan kadınların da – daha önce bahsedildiği gibi – tekstil veya temizlik gibi vasıfsız iş alanlarında çalıştığını bu noktada hatırlatmak önemlidir:

“[Eşim]tekstilde çalışıyor. Meslek sahibi olmadığı için orada çalışıyor (...). Sigortasız” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Sema ise (Mardinli, 30 yaşında), evlenmeden önce nerede çalıştığı sorusunu kısaca *“Tekstilde çalıştım”* sözleriyle ifade etmiştir.

Erkekler, çoğu kez iş bulmakta zorlanmaktadır. Özellikle inşaatta çalışan erkeklerin çoğu sık sık işsiz kalmaktadır. Elif, bu noktada şunu söylemiştir:

“İnşaatta bir ay olur, iki ay olmaz, üç ay olmaz, dört ay olmaz, bir sene olmaz” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Araştırma sonucunda, çoğunun aile veya akraba ilişkileri sayesinde – yani ait oldukları sosyal ağlar üzerinden – iş buldukları tespit edilmiştir. Bu da nitelikli iş bulmak için – aile ve akraba üyelerinin de vasıfsız alanlarda çalıştıkları göz önünde bulundurulursa – olumsuz bir faktör olabilmektedir. Bu durum ise, toplumsal tabakada dikey devingenliği sınırlayabilmektedir. Bu da nitelikli iş bulmak için – aile ve akraba üyelerinin de vasıfsız alanlarda çalıştıkları göz önünde bulundurulursa – olumsuz bir faktör olabilmektedir. Bu durum ise, toplumsal tabakada dikey devingenliği sınırlayabilmektedir. Güneydoğu Anadolu'dan göç etmiş ve Tarlabası'nda yerleşmiş olan aile üyelerinin eğitim düzeyleri genelde düşük olduğu için, aile veya akraba ilişkisi dışında iş bulmanın sınırlı olduğu söylenebilir. Özellikle okur-yazar olmamak, başka yöntemlerle (örneğin özgeçmiş göndererek) iş bulmayı sınırlayabilmektedir.

Elif, çocuklarının nasıl iş bulduğunu şu sözlerle anlatmıştır:

“[Ablam] çocuklarını al getir, burada çalışsınlar dedi. Sekizinci sınıfa kadar [okula] gittiler. Ondan sonra bıraktılar okulu. Ablamın yanında çalışıyorlar, ütücülük yapıyorlar” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Melek ise, bu konuda şunu söylemiştir:

“Dayılarım bana ve bir kız kardeşime atölyede iş ayarladılar” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Yükseker’in (2006b) söylediği gibi, yoksulluk bireylerin eğitim haklarından yoksun kalmalarına yol açmaktadır. Araştırmaya göre, yoksulluk – aşağıda görüleceği gibi – insanların okul eğitiminden yoksun kalmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu da düzenli ve iyi maaşlı bir iş bulmak için – gereken niteliklere sahip olunmadığından dolayı – olumsuz bir faktör olarak tezahür etmektedir. Yoksulluk, bu anlamda bireylerin entegre olmaları için – bireylerin katılma imkânlarını sınırlayarak – olumsuz bir faktördür.

Öte yandan, kadınların düşük eğitim düzeyleri ve yoksulluğun iç içe geçmesi, kadınlar için bir kısır döngü oluşturmaktadır. Kadınların çoğunun ifadelerinden yoksulluktan dolayı okula gönderilmedikleri anlaşılmaktadır. İstanbul’da büyümüş olan bir kadın (Hediye), eğitim durumunu şöyle aktarmıştır:

“Sabahlara kadar midye dolma doldurdum; okula gidemedim” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Mardin’de büyüyen Melike de, kendi durumunu benzer şekilde açıklamıştır:

“Babam [beni] tarlaya gönderdi (...) Sabahtan akşama kadar tarlada çalıştım, fındık topladım, biçmeye gittim”(13, Melike, Mardinli, 28 yaşında).

Hediye ve Melike’nin ifadeleri karşılaştırıldığında, kırsal bölgelerden İstanbul’a göçün bireylerin eğitim durumlarını olumlu etkilediğini söylemek mümkün değildir.

Görüşülen kadınların ifadeleri, ister köydeki ister İstanbul'da yaşadıkları yoksulluğun bu kişilerin çocuklarının okula entegre olmalarını sınırladığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma, söz konusu bağlamda Gündüz-Hoşgör ve Smits'in (2006) araştırma sonuçlarını yani kırdan kente göçün kızların eğitim düzeylerini olumlu etkilediği savını onaylamamaktadır.

Yoksullukla birlikte çocuk sayısı da kadınların eğitim durumlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Kadınların çoğu, kalabalık ailelerden geldiklerini ifade etmektedirler. Hediye, bu konu hakkında şunu anlatmıştır:

“Dokuz kardeşim var (...) benim bir kızım var (...) daha küçük, üç yaşında (...) fazla çocuk yapmak istemiyorum, İstanbul'da geçinmek zaten zor (...) [çocuğum] okusun” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Melek'in ifadesi, sadece yoksulluğun değil, ebeveynlerin okul eğitimine verdikleri önemin de çocukların eğitiminde etkili bir rol oynadığını ortaya koymaktadır:

“Annem hiç okula gitmedi, çocuklarım da ezilmesin diye bizi okula gönderdi. Bizi çok fazla çalıştırmadı. (...) Sekiz tane kardeşim var. (...) Hepimiz okula gittik” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Görüldüğü kadarıyla, 'kardeş sırası' da eğitim alabilme konusunda önem taşımaktadır. Kadınların çoğu, kendilerinin küçük yaşta çalışmaya başladıklarını küçük kardeşlerinin ise okula gönderildiğini anlatmaktadırlar. Bu anlamda özellikle ailelerin büyük çocuklarının eğitim açısından dezavantajlı konumda oldukları gözlemlenmektedir. Elif, bu konuya dair şunları aktarmıştır:

“Okul vardı (...) gidemedim (...). Hiç gidemedim okula (...) Bizim zaten, ablamlar da, bir abim var onlar da gitmedi. İki küçüğümüz var, bir kız bir erkek, onlar gidebildi sadece. Aileden iki kişi gitti. Çocuklardan iki kişi gitti.” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Nurcan da eğitim durumunu benzer şekilde açıklamıştır:

“Abimler de gitmedi. Küçükler gitti. Biz çalıştık” (15, Nurcan, Mardinli, 38 yaşında).

Kadınlar, okula gidememiş olmalarını yoksulluğun yanı sıra Güneydoğu Anadolu bölgesinin az gelişmişliğiyle de açıklamaktadırlar. Özellikle Damla'nın sözleri bu olguyu desteklemektedir:

“Okula gidemedim. Benim zamanlarımda okul böyle yoktu, son zamanlarda oldu” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, T3).

Kadınların bazıları da, çocukların genelde okula gönderilmediğini, hepsinin de çalıştıklarını anlatmaktadırlar. Bu durum, bölgenin az gelişmişliği ve yoksulluğunun yanı sıra tarımsal bölgede insanların geçimlerini çiftçilikle sağlamalarından ötürü okul eğitime değil, başka becerilere önem verdiklerini göstermektedir. Örneğin Yasemin, eğitim durumunu şöyle açıklamıştır:

“Gidemedim. Hiç kimse çocuklarını okula göndermedi; biz çalıştık; okul yerine tarlaya (...)” (20, Yasemin, Mardinli, 42 yaşında).

Daha küçük yaşta (11 yaşın altında) İstanbul'a veya ülkenin batısındaki diğer kentsel alanlara yerleşmiş olan kadınlardan sadece biri dışında hiçbirinin okula gidememiş olması, son derece ilginçtir. Kadınların ifadelerinden, yoksulluk faktörünün yanı sıra bürokratik engellerin de kendilerinin çocukken okula gidememesinde bir rol oynadığını anlaşılmaktadır. Örneğin Sema, yaşı büyük olduğu için okula kabul edilmediğini açıklamıştır:

“Yaşım artık büyük olduğu için, beni [okula] almadılar” (17, Sema, Mardinli, 30 yaşında).

Araştırmaya göre, çocukların eğitim durumları çoğu kez sorunlu olmaktadır. Görüşülen kadınların çoğu, çocuklarının eğitim almalarına önem verdiklerini bildirirken, aynı zamanda maddi sıkıntılardan veya yoksulluktan dolayı çocuklarını okul yerine çalışmaya yönlendirdiklerini dile getirmişlerdir. Genelde küçük yaşta olan çocuklar okula gönderilirken, büyük yaşta olanlar çalışmaya

yönlendirilmektedir. Kadınlar, genellikle bu duruma üzüldüklerini belli etmişlerdir.

Elif, bu durumu şu sözlerle aktarmıştır:

“Liseyi bitirsin, okusun, hepsi için isterdim.(...). Babanın da pek işi yoktu. (...). Dördü birden gidiyordu. Ama durum olmayınca, dördünü birden, nasıl okula göndereceksin. (...) Gönderemezsin. İşte sekiz yıldan sonra bıraktılar (...) Tek o küçüğü gidiyor. İstiyor işte, çocuk, inşallah, ben diyorum ki öbürleri okumadı, inşallah o okur. (...) Bizim gibi böyle ezilmesinler. İstiyorduk, ama okutamadık. (Çok üzgün sesle) Kısmetimiz mi, kaderimiz mi böyle bilmiyorum. Onlar da bizim gibi oldular. Okutamadık” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Bu noktada, araştırmaya katılan kişilerin ifadelerinden çocuklarını çoğunlukla ilkokul, genellikle de ortaokulu bitirdikten sonra çalışmaya yönlendirdikleri anlaşılmaktadır. Çalışmaya yönlendirilmiş olan çocukların eğitim durumları, genellikle ebeveynlerinden yüksek olmaktadır. Nitekim bu çocukların çoğu sekiz yıllık zorunlu eğitimi bitirmişlerdir. Araştırmaya katılan kadınların eşlerinin eğitim durumlarının da çok düşük olduğu gözlenmiştir. Çoğu okuma yazmayı bilmemektedir. Okula gitmiş olsalar bile, bu süre birkaç yılı geçmemiş olduğu için, kadınların eşleri genellikle herhangi bir okul diplomasına sahip değillerdir. Sadece birkaçı ilkokulu bitirebilmiştir. Sema, eşinin eğitim durumunu şöyle açıklamıştır:

“İlkokulu bitirdi, onun da bir diploması var.” (17, Sema, Mardinli, 30 yaşında).

Melek ise, bu konuda şunu dile getirmiştir:

“Okula gitmemiş. Okumayı yazmayı bilmiyor” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Selma da, eşinin eğitim durumunu kısaca “Üç sene gitti (...)” (Selma, Mardinli, 40 yaşında) sözleriyle ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların çoğu, maddi sıkıntılardan ve çaresizlik duygularından ötürü çocuklarını çalışmaya yönlendirdiklerini dile getirmektedirler. Yukarıda bahsedildiği gibi, ebeveynler küçük yaşta olan çocuklarını okula gönderirken,

özellikle büyük yaştakilerini – kendi çocukluk dönemlerindeki gibi – çalışmaya yönlendirmektedirler. Böylece kendi hayat hikâyeleri tekrarlanmaktadır ve ‘yoksulluk’ göreceli olarak bir kuşaktan diğerine aktarılmaktadır. Betül, kendi hayatının kısır döngüsünü şu sözlerle açıklamıştır:

“Yoksulluktan dolayı eğitimsiz kaldık, eğitimsizlikten dolayı da şimdi yoksul kaldık” (2, Betül, Mardinli, 24 yaşında).

Işık ve Pınarcıoğlu’nun (2009) da söyledikleri gibi, Güneydoğu Anadolu’dan göç edenlerin çoğu ‘sistemin kaybedenleri’ olmaktadır. Yoksulluk, göç edenlerin eğitimden yoksun kalmalarına yol açarken, eğitimsizlik de iş bulmanın veya düzenli bir iş bulmanın önünde engeller yaratmaktadır. Aynı zamanda, çoğu göç etmeden önce geçimini çiftçilikle sağladığı için, öğrendikleri beceriler kentte değersizleşmiştir.

Kadınların Tarlabası’nda hangi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarına bakıldığında, anlattıklarından yaşam standartlarının genelde çok düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Castells’in (aktaran Gül ve Gül, 2008) de söylediği gibi, sistemdeki eğitim eşitsizliği kutuplaşmaya ve ayrışmaya yol açmaktadır. Kadınların çoğu, göçle birlikte yoksulluk yaşadıklarını dile getirmektedir. Aşağıda görüleceği gibi, giyim tarzları, oturdukları mahalle ve konut sorunları vs. gibi özellikler kadınların toplumsal tabakaya ilişkin konumlarını göstermektedir. Görüşülen kadınlar, çoğunlukla kendilerini yoksulların yoğunlaştığı ve altyapısı yetersiz olan bir mekâna itilmiş hissetmektedir. Çoğu Tarlabası’ni sevmediklerini, yoksul olduklarından ötürü yani ev veya ev kiralarının ucuz olmasından ötürü mahallede oturmak zorunda kaldıklarını dile getirmektedir. Bu anlamda, yoksulluk insanları sadece iş ve eğitim

alanında değil, kent mekânlarında da kenara itmektedir. Örneğin Nur ve Güldane'nin sözleri bu savı şöyle desteklemektedir:

“Allah diyordum, buraya benim kısmetim düşmesin, neresi olursa olsun. Bilmiyorum, ben burayı sevmiyorum, bir türlü alışamıyorum, (...) ben bir türlü buraya alışamadım, yok, sevmiyorum burayı. (...) Bu Tarlabası'nı hiç sevmiyorum. Ama para olmayınca, nereye?” (...) (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

“Televizyonda İstanbul çok güzel gözükiyordu. [Göç ederken] çok sevinmiştim. Herkese ben gideceğim, diye anlatıyordum. [Buraya gelince] hiç birşey beğenmedim. Sokağa bakın [çöpleri göstererek], nesi güzel?” (9, Güldane, Batmanlı, 38 yaşında).

Kadınlar, genellikle geldikleri yerlerde işsizlikten, İstanbul'da ise yaşamın pahalı olmasından, örneğin kiraların genelde yüksek olması vs. gibi nedenlerden de dolayı yoksul kaldıklarını dile getirmektedirler. Köyde, kendileri ev sahibi oldukları için konut, kendileri ürettiği için besin ve köye ait olduğu için su bedava olurken, Tarlabası'nda hayatlarını idame ettirmeleri için zorunlu olan bu ihtiyaçların karşılanması, belirli bir gelir ve geçim kaynaklarının olmasına bağlı olmaktadır. Burada, 'ekonomik durumdaki dönüşümün', sadece yoksul olmakla ve yoksulluğun biçimiyle, ya da düşük ücretlerle değil, bilakis İstanbul'da geçim maliyetinin oldukça yüksek olmasıyla ilişkili olduğu dikkat çekmektedir. Kadınların çoğu, 'Göç Nedenleri' başlığı altında izah edildiği gibi, yeni yerleştikleri ortama yabancı olduklarını, eşlerinin tersine, göç ansızın gerçekleştiği için bu değişikliklere hiçbir şekilde hazırlanamadıklarını dile getirmektedir. Damla, bunu şöyle ifade etmiştir:

“Çok üzüldüm. Orada benim bir evim vardı, geldim oradan, kiralayacaklarını bilmiyordum, yani kira evine gireceğim, yok su parası verilecek, yok elektrik parası verilecek. Ben geldim onu gördüm, baya bir sarsıldı. Kendi evlerimiz, kendi suyumuz, bizlere aitti, dere geçtiği için. Kendi evimdi, su, elektrik parası öyle birşey yoktu. Buraya gelip kira verip, ondan sonra su parasını verip, bizi sarstı, bayağı üzüldüm” (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, T3).

Melek, kendi durumunu şöyle aktarmıştır:

“Yumurta filan dokuz Lira olmuş (...) eskiden [Mardin'de] tavuklarımız vardı, sorun değildi. İnsan bedava bedava yiyordu. Çocuklarımız olmasaydı, öyle birşey almazdım” (12, Melek, Mardinli, 26 yaşında).

Elif, buradaki yaşam koşullarını şu şekilde dile getirmiştir:

“O aylarda işte idare ederiz, bakarız, borç yaparız. Ondan sonra, Mersin’de işte gine de daha iyidi. Mesela elektriğimiz daha ucuzdu, az gelirdi, suyumuz az gelirdi, kiramız (...). Dedik ki, çocuklar orada çalışacak da, durumumuz daha iyi olacak da, ama aynı. Orada kirası filan ucuz (...) gine aynı geçiniyorduk. Burada dört, üç çocukta çalışıyor, baba da ara sıra çalışır, ehh gine aynı, hani fark edecek, bence, hiç birşey yok (...). Hayat pahalı İstanbul’da. (...) Aynı işte, aldığın gibi, geri veriyorsun (...) biz elektriğimizi çıkartacağız, suyumuzu çıkartacağız, ehh kiramızı çıkartacağız,(...). Gine sıfır, sıfır, öyle oluyor” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Araştırmaya katılan kişilerin çoğu, Tarlabası’nda barınma durumlarının kötüleştiğini, sağlıksız evlerde veya geçmişte sağlıksız evlerde oturduklarını dile getirmektedir. Çoğu kötü koşullarda içinde yaşamaktadır. Görüşülen kişiler, evlerinin yağmur aldığı, rutubetli olduğunu veya evin içinde fare veya böcek bulunduğunu ya da ısıtma sorunları yaşadıklarını ifade etmektedir. Yoksullukla ilişkili bu durum, ailelerin genellikle sıklıkla taşınmalarına neden olmuştur. Şu anda rutubetli ve su alan bir evde oturan bir kadın (Elif), konutla ilgili yaşadığı sorunları şu şekilde ifade etmiştir:

“Evde çok sorun vardı, öbür evde. Ev bunun gibi giriş kattı. Akrepler vardı. Ondan sonra kocaman böcekler vardı. Hayatımda görmediğim şey. Ben, böyle böcekler başka yerlerde görmedim. Ama İstanbul’da var. Akrep ancak biz küçükken köyde görmüştük. Bi de İstanbul’da gördüm. Akrep doluydu ev. Ben korkuyordum, çocuklarımı filan sokarlar (...) Şu yerlerde bir kaç eve baktım, evler çok pahalı, evler çok pahalı olduğu için bu senede burada oturacağız (...)” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Yaşadıkları konutlar o kadar kötü durumdadır bazı kadınlar ve aileleri bu nedenden dolayı sürekli hayati tehlike altında yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin Sevinç (Şırnaklı, 42 yaşında), Tarlabası’nda ilk oturduğu evin harabe durumda olmasından dolayı evin kendiliğinden çöktüğünü anlatmaktadır. Sevinç, kendisini kurtarabilirken, elisinin çocuğunun yıkıntının altında kaldığını ve hayatını kaybettiğini dile getirmiştir:

“O bina çöktü (...) Neden çöktü bilemiyorum (...) eltimin oğlu altında gömüldü (...) o öyle öldü” (19, Sevinç, Mardinli, 42 yaşında).

Kadınların ifadelerinden, yoksulluktan ötürü çoğu kez sadece en düşük kalite veya harabe durumda olan evlere yerleşebildikleri anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan kadınların hepsinin ekonomik durumları düşük olsa da, yaşadıkları güncel durumlar bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Bazı kadınlar zaman içinde Tarlabası'nda bir eve sahip olduklarını açıklarken, bazıları da kira veremediklerini ve bundan dolayı evlerinden çıkarıldıklarını açıklamaktadırlar. Betül şunu söylemiştir:

“Kırayı veremediğimiz için bizi evden attılar. (...) Hep korku içinde yaşıyoruz” (2, Betül, Mardinli, 24 yaşında).

Zeynep bu bağlamda yoksulluğu nedeniyle dışlandığını da öne sürmüştür:

“Aybaşı hep hızlı geldi (...) Kırayı veremedik. O [ev sahibi] bize kızdı. Köylülerden ne beklenir dedi. Köyünüze geri dönün dedi” (22, Zeynep, Mardinli, 24 yaşında).

Örneğin Melike (Mardinli, 28 yaşında), belediyenin sunduğu yardımla aldığı evinde çocuklarını beslemek için *“bir parça et yemekten”* çekindiğini anlatmaktadır. Sema, yoksulluktan (Mardinli, 30 yaşında) dolayı, kendisi ve çocuğu için gerekli ilaçları alamadığını anlatmaktadır.

Görüşülen kadınların çoğu, yoksulluk içinde yaşarken, bazılarının evlerinde örneğin ‘modern’ mutfak takımı veya marka televizyon gibi tüketim mallarının mevcut olduğu da gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan kadınların bazıları, Tarlabası'nda yaşadıkları süre içinde maddi durumlarının iyileştiğini açıklamaktadırlar. Fakat bu dönüşümler, genelde eğitim veya iş gelişimine değil, daha ziyade hane halkında çalışan kişilerin sayısına bağlı olmaktadır. Çocukların büyümesiyle birlikte çalışmaya yönlendirilmesinin akabinde, görüşülen kadınların maddi durumları da iyileşmektedir. Yasemin, bu noktada şunu söylemiştir:

“Çocuklarım da çalışmaya başladıklarından sonra durumumuz iyileşti. Önceden bayağı kötüydü (...) Onlar da küçüktü [çalışmaya başlarken] 13 yaş gibi” (...) (20, Yasemin, Mardinli, 42 yaşında).

Sadece iki kadının maddi durumları eğitime bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Zeynep (Mardinli, 20 yaşında), erkek kardeşinin ve Sevinç (Şırnaklı, 42 yaşında) de erkek çocuğunun üniversiteyi bitirdikten sonra işe girmesiyle birlikte durumlarının düzeldiğini dile getirmişlerdir:

“Abim üniversiteyi bitirdi, öğretmen oldu. Durumumuz iyileşti (...) eskisi gibi değil” (22, Zeynep, Mardinli, 20 yaşında).

“Oğlum öğretmen. Öteki Kürtler gibi çocuklarımı sokakta çalıştırmadım (...) okumalarını istedim” (19, Sevinç, Mardinli, 42 yaşında).

Göç edenlerin geldikleri köylerinde zengin ve fakir arasındaki uçurum daha düşük olurken veya belirgin değilken, bu durum İstanbul’da değişmektedir. Böylece kadınların yaşadıkları yoksulluk, farklı bir şekilde bilince çıkmakta ve duygusal izler bırakmaktadır. Ayşe, bunu şöyle aktarmıştır:

“Fark var, orada fazla zengin yok, zengin yok, herkes kendi ailesinde işte, öyle fazla bir sosyal durumları da yok, gezmiyorlar böyle fazla. Hep sokaklarda filan sohbet ediyorlar. Ama burada zenginler filan var (...) zengin olmuş insanlar filan var, (...) hava atıyorlar gibi olmuşlar” (1, Ayşe, Batmanlı, 46 yaşında, T1).

Ayşe’nin ifadeleri, yoksulluğun bireyin tüketimi, boş zaman uğraşlarını ve böylece de sosyal hayatlarını sınırladığını ortaya koymaktadır.

Fakat sadece tüketimdeki sınırlanma değil, yukarıda bahsedildiği gibi, oturulan semt, konut gibi unsurlar da yoksulluğun bir sonucudur.

Orta veya üst sınıfların altyapı bakımından gelişmiş mahallelerde, geniş ve sağlıklı evlerde oturma imkânları söz konusuysen, yoksulların çok fazla seçme şansları olmadığı için Tarlabası’nda oturmak zorunda kalmışlardır. Göç ettikleri yerlerde

köyün zenginleri ve fakirleri aynı ortamda otururlarken, İstanbul'da mekân bakımından da zenginlerin ve fakirlerin arasında sınırlar çekilmiştir. Bu durum da, kadınların kendilerini toplumun kenarına itilmiş ve dışlanmış hissetmelerine yol açabilmektedir. Sevgi, bunu şöyle aktarmıştır:

“Evler burada ucuz olduğu için, kocam burada bir ev aldı. Eskiden daha güzel bir yerde oturuyorduk (...)” (18, Sevgi, Mardinli, 58 yaşında).

Nurcan, bu noktada şunu söylemiştir:

“Sultanahmet, Eminönü oralar güzel, öyle bir yerde oturmak isterdim (...) ama [burada oturmaya] mecburuz” (15, Nurcan, Mardinli 38 yaşında).

Hediye, kendi durumunu şöyle aktarmıştır:

“Çaremiz yok. (...) Çocuğumu başka bir yerde büyütmek isterdim” (10, Hediye, Mardinli, 23 yaşında).

Kurtuluş (2007) ve Wilson'ın (aktaran Gül ve Gül, 2008) ifade ettikleri gibi, yoksulluk birçok bakımdan dışlanmaya yol açmaktadır. Kadınların kendi ifadelerine göre, İstanbul'un kimi semtlerinde toplum tarafından olumsuz tepkilerle – örneğin giyim tarzlarından ötürü – karşılaşmakta ve bu tepkilerden ötürü Tarlabası'na geri çekilmektedirler. Bu anlamda yoksulluk sadece tüketimi değil, yoksul bireylerin kentte hareket alanlarının da sınırlamaktadır. Bu durum, kadınların boş zamanlarını daha ziyade Tarlabası'nda geçirmelerine yol açmaktadır. Kadınların İstanbul'daki yaşam şartları – örneğin kentteki hareket alanları, oturdukları semt – sadece kentteki zengin ve fakirler arasındaki uçurumu değil, toplumsal sınıf egemenliğini de göstermektedir. Heckmann'a (1992) veya Esser'e (Esser'den aktaran, Sauer ve Halm, 2009; Petendra, 2004) göre, göçmenlerin yeni yerleştikleri ortamda başarılı şekilde entegre olmaları için kültürel beceriler edinmesi gerekir. Ayrıca yukarıda söz konusu olan ayrımcılık, kadınların toplumdaki diğer sınıflarla da iletişim kurmalarını sınırlayabilmektedir. Böylece, bilgi edinmek ya da kültürel etkileşim süreci –büyük ölçüde – sadece ait oldukları çevrede gerçekleşmektedir.

Kadınlar, Tarlabası'ndan örneğin semte komşu olan Taksim'e çıktıklarında – yoksul oldukları anlaşıldığından veya geleneksel giyim tarzlarından dolayı – birçok restorana giremediklerini ya da insanların genellikle kendileriyle alay ettiklerini anlatmışlardır:

“(...) millet niye çocuklarını güzel giydiriyor da, ben niye çocuklarımı güzel giydiremiyorum. Niye millet benimle dalga geçiyor, ah onun çocukları böyle giyiniyor (...) Biz pazara gidiyoruz, onlar alışverişlerini başka yerlerde yapabiliyorlar” (14, Nur, Mardinli, 25 yaşında).

Yerli toplumun göçmenleri reddetmesi, sınıfsal bakımdan ‘biz’ ve ‘öteki’ ayrımını da pekiştirmektedir. Yoksulluk, hayatlarını en çok belirleyen özelliklerden birisi olmakta ve böylece kimliklerini ve özgüvenlerini güçlü biçimde etkilemektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan bir kadın, şunları ifade etmiştir:

“Yoksul insanı hiç kimse istemez, nereye giderseniz gidin, hep bunlar yoksul gitsinler duyarsınız” (2, Betül, Mardinli, 24 yaşında).

Kadınların İstanbul'da entegrasyon süreçlerine göz atıldığında, kentte var olan kültürel imkânlardan yoksun kaldıkları da görülmektedir. Geldikleri köyde bu tür imkânları olmazken, İstanbul'da tüketim ve kültürel edimler büyük ölçüde sadece belli sınıflara açık bir alan olma özelliği taşımaktadır. Kentsel bölgelerde boş zaman uğraşları ve eylemlerinin çoğu paraya bağlı olduğu için, görüşülen kadınlar, bu eylemleri genelde maddi açıdan karşılayamamakta, pahalılıkla başedememekte ve böylece de kültürel fırsatlardan yoksun kalmaktadırlar:

“Burdaki insanların [zenginlerin] günleri daha farklı geçiyor. (...) Onlar işte hiç olmazsa gidip gezebilirler her yeri. Biraz çevreleri var, her şeye katılıyorlar, giderler bir düğüne rahatlıkla, bir yere gezmeye giderler” (1, Ayşe, Batmanlı, 46 yaşında, T1).

Araştırmaya göre, toplumsal sınıflar arasındaki uçurumun aynı zamanda psikolojik huzursuzluğa yol açtığı da gözlenmektedir. Örneğin kadınlar, çoğu kez çocuklarının tüketim bakımından ihtiyaçlarının İstanbul'da yükseldiğini veya çocuklarını okutamadıklarını dile getirmektedirler. Çocukların isteklerini karşılayamadıkları için

içsel bir kırgınlık yaşamakta ve başkalarının çocuklarıyla alay etmelerinden endişelenmektedirler:

“Çoluk çocuğumuz mesela, milletin durumu var, zengin; çocuklarımız istiyor, biz de istiyoruz, çocuklarımız onların çocukları gibi yaşasınlar. (...) Kim istemez (...)Yani biz çektik, hiç istemedim, çocuğumuz çeksin (...) Onların da kısmeti bizimki gibiymiş. İnsan istemez mi? Çoluk çocuğumuzla mutlu bir hayat (...) isterdik. Mesela zenginlerin çocukları çalışmıyor (...). Durumları var. Biz de istiyoruz çoluk çocuğumuz öyle yaşasın, ama kısmetimiz bu kadarmış, buymuş. Biz değiştiremeyiz artık” (6, Elif, Mardinli, 33 yaşında).

Kadınların bazıları maddi durumlarının zaman içinde iyileştiğini dile getirirler de, çoğu yaşadıkları yoksullukla ilgili sıkıntılarını içlerinden atamamakta ve bu yıllar sonra bile onları olumsuz etkilemektedir. Örneğin Damla, Tarlabası’nda yaşadığı yoksulluğun kendisini bugüne kadar takip ettiğini şu şekilde ortaya koymaktadır:

“O zaman para yoktu, çocuklarımı yetiştirmek için para yoktu (...) eskiden çocuklarıma birşey alamıyordum. Birşey giydiremiyordum, kendi elbiselerimizi parçaladım, onlara elbise yaptık, para olmadığı için. Hep istedim, çocuklarımı güzel giydireyim (...) Ama para olmadığı için o içimde kaldı. O içimde kaldı, keşke bir güzel şekilde onları giydirseydim (...) Zenginler de [köyde] gidip güzel şeyler giyemiyorlardı. (...) köyde, herkesin çocukları pisse, bizde diyorduk, aman boş ver” (...) (4, Damla, Mardinli, 50 yaşında, 16, T3).

Görüldüğü gibi, Güneydoğu’dan göç edenlerin önemli sorunlarından birisi yoksulluk olmaktadır. Yoksulluk dışlayıcı bir niteliğe sahiptir. Kadınların ifadeleri, yoksul olmaktan dolayı, çoğu kez toplumdaki farklı alanlara – örneğin eğitim ve iş – katılamadıklarını veya sınırlı bir şekilde katılabildiklerini göstermektedir. Ayrıca kent alanında yaşanan yoksulluk – fakir ve zengin arasındaki uçurumdan ötürü – daha belirgin veya bilinçli hissedilebilmektedir.

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadınların göç nedenleri çok farklı ve iç içe geçmiş durumda olabilmektedir.

Kadınların çoğu, ekonomik nedenlerden dolayı göç ettiklerini dile getirirse de, çoğu kez Güneydoğu Anadolu bölgesi'nde süren çatışmalardan bir şekilde etkilendiklerini ortaya koymuşlardır. Özellikle köy boşaltmaları nedeniyle göç edenler, göçe hazırlıksız yakalanmışlardır. Bu nedenle göç edenlerin çoğu, evlerinin yakılıp yıkıldığını ve köylerin yaşanmaz hale getirildiğini dile getirmişlerdir. Siyasal nedenlerin yanı sıra da bölgenin az gelişmiş ekonomik durumu da geri dönüşü imkânsız kılmaktadır.

Araştırmaya göre, Güneydoğu Anadolu'dan göç eden Kürt kökenli kadınların İstanbul'da entegrasyonları birbirine bağlı üç farklı hiyerarşi kategoride – cinsiyet, etnisite ve sınıf – gerçekleşmektedir.

Araştırmaya katılan kadınlar, genellikle göç sürecinde alınan kararlara katılma olanağından yoksun kalmışlardır. Sadece göç değil, yeni yerleşilecek mekân da erkek tarafından belirlenmiştir. Bu da kadınların entegrasyonlarını belirlemektedir. Erkeklerin genellikle, göç etmeden önce de Tarlabası'nda çalıştıkları için, yeni yerleştikleri yere aşina oldukları söylenebilirken, kadınlar hiç bilmedikleri bir ortama göç etmişlerdir. Böylece de erkekler, göçle birlikte iletişim ve sosyal çevre kurdukları bir yere yerleşirken, kadınlar bu imkândan yoksun kalmışlardır.

Kadınlar, köyde genellikle tarlalarda çalışırken, Tarlabası'nda yaşayan evli kadınlar ev dışında çalışmamaktadır. Ancak bu, kadınların aile ekonomisine katkıda bulunmadıkları anlamına gelmemektedir. Kadınların bazıları, evde midye dolma doldurarak ve el işleri yaparak ailenin geçimine katkı sağladıklarını dile getirmişlerdir. Ne var ki, kadınların çoğu aslında – ekonomik bakımdan da – çalışan kadınlar olduklarının bilincinde değildirler. Evli kadınların aksine, bekâr olarak göç eden kadınların genellikle ev dışında çalışmaya başladıkları gözlenmiştir. Ev dışında çalışmak ya da çalışmamak yeni bir mekânda kadınların entegrasyonlarını etkilemektedir. Ev dışında çalışan kadınlar, çalıştıkları için, yerli veya yerli sayılabilecek bireylerle de temas girerken, evli kadınların çoğunun sosyal ilişkileri aile veya akraba çevresiyle sınırlı kalmaktadır. Ayrıca ev dışında çalışma, anadili Kürtçe olan kadınların Türkçe öğrenme sürecini olumlu etkileyebilmektedir. Çalışma hayatına katılmaları için kadınlara imkân sağlamak toplumsal entegrasyonları bakımından hayati bir önem taşımaktadır. Bu noktada, kadınların sadece işe değil, düzenli bir işe sahip olmalarının da önemli olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Yine Türkçe bilmeyen ya da kendisini Türkçe ifade etmekte zorlanan Kürt kökenli kadınlar, – günlük hayatlarında iletişim kurmakta zorluk çektikleri için – Türkçeyi bilen aile fertlerine bağımlı kalmaktadırlar. Kadınların çoğu kez okula gitme imkânları olmamıştır. Bu da kadınların sosyal yaşama katılmalarını olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle evli olarak göç eden kadınların sadece Kürtçe konuşurken ya da Türkçeyi az bilirken, İstanbul'da büyüyenler genellikle Türkçeyi anadil seviyesinde bilmektedir. Kadınların özerkliklerinin artması için, Türkçe ve okuma-yazma öğrenmelerini sağlamak bir öneri olarak sunulmaktadır.

Kadınların bazıları dışlandıklarını düşünmektedir. Bu durum da kadınların topluma katılımlarını sınırlayarak sosyal hayatlarını ve Türklerle etkileşimini olumsuz etkileyebilmektedir. Türk (veya diğer etnik grupların) ve Kürt kökenlilerin olumlu bir şekilde birbirlerine yaklaşmaları önemli görülmektedir. Bu konu çerçevesinde projeler geliştirmek bir öneri olarak sunulmaktadır.

Kadınların göç nedenleri ve entegrasyonları, aile konumlarıyla yakından ilişkilidir. Hem cinsiyetler arasındaki hiyerarşi hem de yaş hiyerarşisi, kadınların aile içindeki konumunu belirlemektedir. Araştırmaya göre, kadınların çoğu – yukarıda ima edildiği gibi – devlet tarafından sunulan haklarından – örneğin eğitim veya evlilik bağlamındaki haklarından – yoksun kalmışlardır. Kadınların çoğu hizmetçi rolünü üstlenmek zorunda kaldıklarını, herhangi bir şekilde şiddet yaşadıklarını, zorla veya zorla ikna edilerek – çoğu kez çocuk yaşta – evlendirildiklerini dile getirmişlerdir. Bu gibi nedenlerden dolayı, kadınların konumunu güçlendirmek ve sığınma evlerinin yaygınlaştırılması büyük önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, toplumsal cinsiyet hakkındaki toplumsal tutumları değiştirmek ve böylece erkek ve kadın arasında eşitliği sağlamak için projeler geliştirmek gerekir.

Araştırmanın bulgularına göre, kentsel anonimlik, bir yandan kadınların özerkliğini ve hareket özgürlüğünü artırırken, diğer yandan da kadınların bir sosyal çevre oluşturmalarının önüne engeller çıkarmaktadır. Kadınların çoğu, Tarlabası'nda sosyal çevrelerinin küçüldüğünü ifade etmiştir. Bu da, yalnızlık duygusuna veya diğer psikolojik rahatsızlıklara yol açabilmektedir. Kadınların çoğu, boş zamanlarını ev çevresinde geçirdiklerini bildirmişlerdir. Bu durum da, özellikle 'anne rolü ve namus olgusu' ile yakından bağlantılıdır. Bu noktada, aynı zamanda yoksulluğun da

kadınları eve bağlayabileceğini göz önünde tutmak gerekir. Kadınların birbiriyle tanışmaları ve arkadaşlık kurmaları için, ‘kadın kahveleri’ gibi seçeneklerin kadınlara sunulması, önemli bir öneri olarak görülmektedir.

Kadınların entegrasyonlarını olumsuz etkileyen diğer bir neden ise, yoksulluktur.

Görüşülen kadınların ifadelerine göre, sadece kadın olduklarından dolayı değil, aksine daha ziyade yoksulluk nedeniyle okula gidememişlerdir. Bunun dışında kadınların çoğu, köyde bir okul bulunmamasından ötürü okula gidememiştir. Kadınlar köylerinde yaşarken geçimlerini özellikle çiftçilikle sağlamışlardır. Fakat Tarlabası’nda köylerinde öğrendikleri becerileri değersiz kalmıştır. Toplumdaki eğitim eşitsizliğinden dolayı, Güneydoğu Anadolu’dan göç eden Kürt kökenliler toplumsal tabakada en alt katmanda bulunmaktadır. Kadınların çoğu, Tarlabası’nda oturmak istemediklerini, ancak yoksulluktan ötürü Tarlabası’nda oturmak zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda kadınlar çoğu kez sağlıksız evlerde oturmak zorunda kalmışlardır veya kalmaktadırlar. Bu da sağlıklarını yitirmeye yol açabilmektedir. Göç edenlere sağlıklı barınma imkânı sağlamak önemli olarak görülmektedir.

Toplumsal eğitim eşitsizliğinden dolayı, göç eden ailelerin çoğu enformel alanda iş bulmuştur. Ailelerin geçim sıkıntılarından dolayı, çocuklar da okulu terk edip erken yaşta çalışmaya başlamak zorunda kalmışlardır. Böylece yoksulluk bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılmakta ve gelecek kuşağın fırsatları azalmaktadır. Bu noktada, Türkiye’de sosyal maddi yardımları yükseltmek, asgari ücreti yasal olarak belirlemek ve çalışma şartlarını iyileştirmek bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra eğitimden yoksun kalmış olan kişiler için veya ebeveynler için, meslek sahibi olmalarını sağlayan sosyal projelere gerek duyulmaktadır.

Kadınlar, sadece 'Kürt' olmalarından dolayı değil, çoğu kez yoksul olmalarından dolayı da dışlandıklarını dile getirmişlerdir. Birçoğu, özellikle İstanbul'un zengin semtlerinde istenmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum da kadınların İstanbul'daki hareket özgürlüğünü ve sosyal hayatlarını olumsuz etkilemektedir. Nitekim burada da dışlanmaya karşı projeler geliştirmek önemli görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak Akyol, F. (2008). Parçalanmış kimlikler: Fransa'daki göçmen Türk kadınlarının özel-kamusal stratejileri. Danış, D. & İrtiş, V., *Entegrasyonun ötesinde. Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri* (s. 223-235). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akkaya, C. & Özbek, Y. & Şen, F. (1998). Länderbericht Türkei. Darmstadt: Primus-Verlag.
- Çağlayan, H. (2010). Analar, yoldaşlar, tanrıçalar. Kürt hareketinde kadınlar ve kadın kimliğinin oluşumu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlayan, H. (2009). "Kenarın kenarı"nın Yöntemi:"Kürt Kadınları"yla çalışmak. Hattatoğlu, D. & Ertuğrul, G. (Ed.), *Méthodos. Kuram ve yöntem kenarından* (s.469-500). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Çağlayan, S. (2008). Göç ve yoksulluk: Mutlak ve doğrusal olmayan bir ilişki. Oktik, N., *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* (s. 301-327). İzmir: Yakın Kitabevi.
- Castells, M. (2008). Ataerkilliğin sonu: Bilgi çağında toplumsal hareketler, aile ve cinsellik. Castells, M. *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür. Kimliğin gücü* (s. 249-383). İkinci Cilt. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. & ve Miller, M.J. (2008). Göçler çağı. Modern dünyada uluslararası göç hareketleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, A.B. (2006). Batman ili alan araştırması değerlendirmesi: Ülke içinde yerinden edilmenin sosyo-ekonomik sonuçları ve geri dönüş önündeki engeller . Kurban, D.; Yüksek, D., Çelik, A. B.; Ünal, T.; Aker, A. T., "*Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası* (s. 173-192). İstanbul. TESEV Yayınları.
- Deniz, O. ve Etlan, E. (2009). Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt 6 (sayı 2), s. 473-498.
08.08.2011,
<http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/viewFile/881/433>.
- Ekiz, D. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. Yaklaşım, yöntem ve teknikler Ankara: Anı Yayıncılık.
- Firidin Özgür, E. (2006). Sosyal ve mekânsal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: Kapalı siteler, İstanbul, Çekmeköy örneği. *Planlama TMMOB Şehir plancıları odası yayını (Journal of the chamber of city planners)*. Cilt 4 (sayı 38), s.79-95.
06.2.2011, <http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/3fe9d84310e7>.

Göç-Der (2008). 5233 sayılı yasanın İstanbul ölçeğinde başvuru oranının araştırılması: Göç edenlerin sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik durumları. İstanbul: Can Matbaacılık.

Gül, H. & Gül, S.S. (2008). Yoksulluk ve yoksulluk kültürü tartışmaları. Oktik, N., *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* (s. 57-97). İzmir: Yakın Kitabevi.

Gündüz-Hoşgör, A. & Smits, J. (2006). The status of rural women in Turkey: What is the role of regional differences. Nijmegen Center of Economics (NiCE working paper 06-101). Radboud University Nijmegen, s. 1-27.
15.01.2011, [http:// www.ru.nl/nice/workingpapers](http://www.ru.nl/nice/workingpapers).

Güvenç, B. (1999). İnsan ve kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Güvenç, B. (2002). Kültürün ABC’si. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Heckmann, F. (1992). Etnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie interethnischer Beziehungen. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.

Işık, O. & Pınarcıoğlu, M.M (2009). Nöbetleşme yoksulluk. Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği. İstanbul: İletişim Yayınları.

İlkkaracan P. & İlkkaracan, İ. (1998). 1990’lar Türkiye’inde kadın ve göç. *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 305-322.
07.01.2011, http://dl.dropbox.com/u/64736171/kadin_goc.pdf.

İlkkaracan, İ. (1998). Kentli kadınlar ve çalışma yaşamı. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 285-302.
07.01.2011, http://dl.dropbox.com/u/64736171/3_12.pdf.

İlkkaracan P. (1998c). Doğu Anadolu’da kadın ve aile. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 173-192.
07.01.2011, http://dl.dropbox.com/u/64736171/3_10.pdf.

KA-DER (2009). Kadın yurttaşların güçlendirilmesi projesi. Eğitici eğitim modeli. İstanbul: Net Kırtasiye Tanıtım ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

Karasu, M. A. (2008): Türkiye’de kentleşme dinamiklerinin suça etkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)*. Cilt 57 (sayı 4), s. 255-281.
08.10.2011, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2008-57-04/AUHF-2008-57-04-karasu.pdf>.

Kaya, A. (2009). Türkiye’de iç göçler – bütünleşme mi geri dönüş mü? İstanbul, Diyarbakır, Mersin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Körükmez, L. (2008). Kent yoksulluğu ile mücadelede kadınların geliştirdiği stratejiler ve toplumsal cinsiyet rolleri. Oktik, N. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* (s. 207-245). İzmir: Yakın Kitabevi.

Kurtuluş, H. (2007). Mekânda billurlaşan kentsel kimlikler: İstanbul'da yeni sınıfsal kimlikler ve mekânsal ayrışmanın bazı boyutları. *Doğubatu Düşünce Dergisi. Kimlikler* (sayı 23). Ankara, İstanbul: Cantekin Matbaacılık, s. 79-101.

Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Murat, S. (2006). Dünden bugüne İstanbul'un nüfus ve demografik yapısı. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Mutluer, N. (2008). Türkiye'de cinsiyet hallerinin sınırları. Mutluer, N. *Cinsiyet halleri. Türkiye'de toplumsal cinsiyetin kesişim sınırları* (s. 14 – 31). İstanbul: Varlık Yayınları.

Neuman, W. L. (2009). Toplumsal araştırma yöntemleri. Nitel ve nicel yaklaşımlar. İstanbul: Yayınodası.

Ökten, Ş. (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. (The Journal of International Social Research)*. Cilt 2 (sayı 8), s. 302-312.
07.01.2011, <http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt 2/ sayi 8pdf>.

Oktik, N. (2008). Yoksulluk olgusuna kavramsal ve kuramsal bakış. Oktik, N., *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* (s. 21-57). İzmir: Yakın Kitabevi.

Petendra, B. (2004). Integration von Migranten und Migrantinnen. Eine Analyse sozialraumorientierter Projekte. Diplomarbeit. Technische Universität Darmstadt, Institut für Soziologie.
06.06.2010, http://www.sicetnon.org/content/soz/Petendra_Integration.pdf.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi. (Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü)*. Yıl 3 (sayı 5), s. 33-44.
07.06.2010, <http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/dergi/5Sayi.pdf>.

Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. Güz 10 (sayı 55), s. 103-134.
07.02.2011, <http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/421.pdf>.

Şahin, B. & Çağlayan (2006). Tarlabası Toplum Merkezi Alan Araştırması. Ara Rapor, s. 1-13.
01.11.2011, http://goc.bilgi.edu.tr/documents/Tarlabası_rapor.

Sadoğlu, H. (2003). Türkiye'de ulusçuluk ve dil politikalaları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sauer, Martina & Halm, Dirk (2009). Erfolge und Defizite der Integration türkeistämmiger Einwanderer. Entwicklungen der Lebenssituation 1999 bis 2008. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Schenk, L. (2007). Migration und Gesundheit – Entwicklung eines Erklärungs- und Analysemodells für epidemiologische Studien. *International Journal of Public Health*. Volume 52 (number 2). Basel: Birkhäuser Verlag, s. 87-96.

Semerci, P. U. (2010). Hayalden gerçeğe. Tarlabası Toplum Merkezi Deneyimi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Şen, F. (1992). Zur aktuellen Lage der Kurden in der Türkei. *Gewerkschaftliche Monatshefte*. Ausgabe 11/1992, s. 698-706.

12.12.2010, <http://libera.fes.de/gmh/main/pdf-files/gmh/1992>.

Tekin Yılmaz, T. (2005). Göç'ün kadın yaşamı üzerindeki etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). Van: T.C Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Ana Bilim Dalı.

06.08.2010, http://mighealth.net.tr/images/gocun_kadin_yasami_uzerine_etkileri.pdf.

Tezcan, T. (2011). Gebze. “Küçük Türkiye'nin göç serüveni. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toksöz, G. (2006). Uluslararası emek göçü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ünalın, T.,& Çelik, A. B. & Kurban, D., (2006). Türkiye'nin yerinden edilme sorunu: Sorun, mevzuat ve uygulama. Kurban, D.; Yüksek, D., Çelik, A. B.; Ünalın, T.; Aker, A. T., “Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası (s. 65-89). İstanbul. TESEV Yayınları.

Üner, S. (2008). Toplumsal cinsiyet eşitliği. T.C. Başbakanlık. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

03.03.2011, <http://www.aileciddet.net/egitim/set/Toplumsal-Cinsiyet-Esitligi.pdf>.

Yükseker, D. (2006). Türkiye’de yerinden edilme olgusu hakkında yapılan bazı araştırmaların bulguları. Kurban, D.; Yüksek, D., Çelik, A. B.; Ünalın, T.; Aker, A. T., “Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası (s. 121-136). İstanbul. TESEV Yayınları.

Yükseker, D. (2006b). Yerinden edilme ve sosyal dışlanma. İstanbul ve Diyarbakır’da zorunlu göç mağdurlarının yaşadıkları sorunlar. Kurban, D.; Yüksek, D., Çelik, A. B.; Ünalın, T.; Aker, A. T., “Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası (s. 216-234). İstanbul. TESEV Yayınları.

Yükseker, D. (2006c). Diyarbakır'da yerinden edilme sorunu: Geri dönüş, kentsel sorunlar ve tazminat yasası'nın uygulamaları. Kurban, D.; Yüksek, D., Çelik, A. B.; Ünal, T.; Aker, A. T., *“Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası* (s. 144-173). İstanbul. TESEV Yayınları.

EKLER

EK 1

Güneydoğu Anadolu'dan Göç Eden Kadınların 'Sosyal Entegrasyonu': 'İstanbul, Tarlabası'nda Niteliksel bir Araştırma'

Tablo 6: Derinlemesine görüşmelerin listesi

Kişi tanıtım no.	Görüşülen kişinin takma adı	Görüşmenin yapıldığı yer	Güvenilir mi?
1*	Ayşe	Ayşe'nin evinde	Evet
2	Betül	Betül'ün evinde	Evet
3*	Çiğdem	Ev kapısının önünde	Evet
4*	Damla	Damla'nın evinde	Evet
5	Derya	Derya'nın evinde	Evet
6	Elif	Elif'in evinde	Evet
7	Fatma	Ev kapısının önünde	Evet
8	Gül	Sağlık ocağında	Evet
9	Güldane	Ev kapısının önünde	Evet
10	Hediye	Ev kapısının önünde	Evet
11	Kader	Sağlık ocağında	Evet
12	Melek	Melek'in evinde	Evet
13	Melike	Melike'nin evinde	Evet
14	Nur	Nur'un evinde	Evet
15	Nurcan	Nurcan'ın evinde	Evet
16	Selma	Selma'nın evinde	Evet
17	Sema	Ev kapısının önünde	Evet
18	Sevgi	Ev kapısının önünde	Evet
19	Sevinç	Sevinç'in evinde	Evet
20	Yasemin	Yasemin'nin evinde	Evet
21	Yaşar	Yaşar'ın evinde	Evet
22	Zeynep	Zeynep'in evinde	Evet

* Görüşme tercümanla gerçekleşmiştir

EK 2

Güneydoğu Anadolu'dan Göç Eden Kadınların 'Sosyal Entegrasyonu': 'İstanbul, Tarlabası'nda Niteliksel bir Araştırma'

Tablo 7: Katılımcılar hakkında kısa bilgiler (kişi tanıtım no. 1-6)

Kişi tanıtım no. (Takma adı)	Yaşı	Doğum yeri	Anadili	Eğitim durumu	Çalışma durumu (ev dışı)	Medeni durumu	Göç ederken medeni durumu	Kaç çocuğu var?	İstanbul'da yaşam süresi	Yaşadığı Yerler
1* (Ayşe)	46	Batman	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	06	06 sene	Batman; İstanbul
2 (Betül)	24	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Temizlik alanında çalışmaktadır	Bekâr	Bekâr	0	09 sene	Mardin; İstanbul
3* (Çiğdem)	50	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Dul	Evli	03	20 sene	Mardin, İstanbul
4* (Damla)	50	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	08	20 sene	Mardin; İstanbul
5 (Derya)	42	Ağrı	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	08	08 sene	Ağrı; Manisa; İstanbul
6 Elif	33	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	05	03 sene	Mardin; Ankara; Mersin; İstanbul

* Görüşme tercümanla gerçekleşmiştir

Tablo 8: Katılımcılar hakkında kısa bilgiler (kişi tanım no. 7-14)

Kişi tanım no. (Takma adı)	Yaşı	Doğum yeri	Anadili	Eğitim durumu	Çalışma durumu (ev dışı)	Medeni durumu	Göç ederken medeni durumu	Kaç çocuğu var?	İstanbul'da yaşam süresi	Yaşadığı Yerler
7 (Fatma)	25	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Çalışmamaktadır	Bekâr	Bekâr	0	20 sene	Mardin; Batman İstanbul
8 (Gül)	46	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Dul	Evli	06	12 sene	Mardin; Batman; İstanbul
9 (Güldane)	38	Batman	Kürtçe	Okur-yazar değil	Temizlik alanında çalışmaktadır	Evli	Evli	05	14 sene	Batman, İstanbul
10 (Hediye)	23	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Bekâr	01	17 sene	Mardin; Adana; Ankara İzmir; İstanbul
11 (Kader)	20	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Bekâr	01	07 sene	Mardin; İstanbul
12 (Melek)	26	Mardin	Kürtçe	İlkokul mezunu	Ev kadını	Evli	Bekâr	03	07 sene	Mardin; İstanbul
13 (Melike)	28	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	04	06 sene	Mardin; İstanbul
14 (Nur)	25	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Bekâr	02	21 sene	Mardin; İstanbul

Tablo 9: Katılımcılar hakkında kısa bilgiler (kişi tanıtım no. 15-22)

Kişi tanıtım no. (Takma adı)	Yaşı	Doğum yeri	Anadili	Eğitim durumu	Çalışma durumu (ev dışı)	Medeni durumu	Göç ederken medeni durumu	Kaç çocuğu var?	İstanbul'da yaşam Süresi	Yaşadığı Yerler
15 (Nurcan)	38	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	10	04 sene	Mardin; İstanbul
16 (Selma)	40	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	08	17 sene	Mardin; Batman; İstanbul
17 (Sema)	30	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Bekâr	04	20 sene	Mardin; Manisa İstanbul;
18 (Sevgi)	58	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	06	08 sene	Mardin; Mersin; İstanbul
19 (Sevinç)	42	Şırnak	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	05	30 sene	Şırnak, İstanbul
20 (Yasemin)	42	Mardin	Kürtçe	Okur-yazar değil	Ev kadını	Evli	Evli	04	20 sene	Mardin; İstanbul
21 (Yaşar)	30	Mardin	Kürtçe	Şu anda liseye gidiyor	Ev kadını	Evli	Bekâr	03	14 sene	Mardin; Çorum; Tekirdağ Urfa; İstanbul
22 (Zeynep)	20	Mardin	Kürtçe	İlkokul mezunu	Tekstilde çalışmaktadır	Bekâr	Bekâr	0	08 sene	Mardin; İstanbul

EK 3

Güneydoğu Anadolu'dan Göç Eden Kadınların 'Sosyal Entegrasyonu': 'İstanbul, Tarlabası'nda Niteliksel bir Araştırma'

Tablo 10: Tercüme edenler hakkında kısa bilgiler

Tercüme edenin tanıtım no.	Görüşülen kişinin tanıtım no. ve takma adı	Tercüme eden ve görüşülen kişinin arasındaki ilişki	Tercüme edenin yaşı	Tercüme edenin doğum yeri	Tercüme edenin eğitim durumu	Tercüme edenin medeni durumu
T1	1 (Ayşe)	Kız çocuğu	26 yaşında	Batman	Ortaokul mezunu	Evli ve çocuklu
T2	3 (Çiğdem)	Komşu kadını	30 yaşında	Mardin	Ortaokul mezunu	Evli ve çocuklu
T3	4 (Damla)	Evdeki gelini	27 yaşında	Mardin	Okur-yazar değil	Evli ve çocuklu

EK 4

Görüşme Formu

Kişisel bilgiler

Yaşadığı yerler

Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?

Medeni durumu

Evli misiniz?

Aile hakkında bilgiler

Çocuklarınız var mı?

Hane halkında yaşayan kişiler

Büyükler; yani anneniz ve babanız burada mı?

Eğitim ve iş durumu

Büyüdüğünüz yerde bir okul var mıydı?

Göçten önceki hayatı

Şimdi geçmişe; göçten önceki zamana baktığınızda, hayatınız nasıldı? O zamanları hatırladığınızda neler hissediyorsunuz?

Göç süreci

Yaşadığınız bölgeyi terk edeceğinizi öğrendiğinizde, buraya göç edene kadar olan süreci nasıl yaşadınız?

Göçten sonra ilk zaman – düzen kurmak

Dönüp geriye baktığınızda, ilk geldiğiniz an ile ilgili aklınızdan neler geçiyor, neler hissediyorsunuz?

Şimdiki yaşam durumu

Buraya geldiğiniz zamandan beri hayatınızda neler değişti ve dönüştü? Şu anda hangi sorunları yaşıyorsunuz?

Sosyal-ilişkiler ve Anadili

Buraya gelmeden önce burada birisini tanıyor muydunuz?

Kültürel farklılıklar ve kimlik

Köyünüzü (mahallenizi) ve Tarlabası'nı karşılaştırırsanız, oradaki ve buradaki yaşam nasıldır?

Aidiyet duygusu

Kendinizi buraya ait hissediyor musunuz? Burada kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

Görüşülen kişinin özeti ve vurguları

Bu göç deneyimi sizi nasıl etkiledi?

Geri dönüş

Geri dönmeyi hiç düşündünüz mü? Dönseydiniz hayatınız nasıl olurdu?

İstekler

Şimdi hayal ediniz. Gece bir melek gelmiş ve size olağanüstü bir güç vermiş. Hayatınızı ve dünyayı nasıl yaratırdınız? Neler değişirdi ve neler kalırdı?

Ekler

Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

EK 5

Özgeçmiş

Almanya doğumlu; sosyal hizmet bölümünden mezun olmuştur (Fachhochschule Düsseldorf Uygulamalı Bilimler Üniversitesi); Maltepe Üniversitesinde Sosyoloji dalında Yüksek Lisans öğrencisidir.